T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KÛFE KIRÂAT İMAMLARININ USÛLLERİ VE MUKAYESESİ

HASAN KARABACAKOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DOÇ. DR. NAZİFE VİLDAN GÜLOĞLU

EKİM - 2023
KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Hasan KARABACAKOĞLU

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÛFE KIRÂAT İMAMLARININ USÛLLERİ VE MUKAYESESİ

HASAN KARABACAKOĞLU
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN:DOÇ. DR. NAZİFE VİLDAN GÜLOĞLU

Bu çalışma Kûfe kırâat imamlarının kırâate dair usûlleri ve bu usûllerin kendi içlerindeki mukayesesi hakkındadır. Çalışma sadece konusu itibariyle sınırlanmamış, kırâat ilmi ve eğitimi ile alakalı kavramlar da bu çalışmada ele alınmıştır. İmam Âsım'ın Kûfe bölgesinde yer alması ve aynı bölgede yer alan diğer imamların okuyuşları hakkında bilgi edinmek konunun seçilmesinde büyük önem arzetmektedir. Çalışmada Kûfe kırâat ekolünün usûlleri müstakil olarak ele alınmış ve bu bölgede bulunan imam ve ravilerin okuyuş farklılıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonunda ferş farklılıklarına da kısaca değinilmiştir. Bu sayede ferş farklılıklarının imamların kullanımı açısından usûl farklılıklarına ne kadar benzediği ortaya konulmak istenmiştir. Çalışma giriş ve üç bölümden meydana gelmektedir. Giriş kısmında çalışmanın konusu, amacı, önemi, metodu ve kaynakları ele alınmıştır. İlk bölümde kırâat ilmi ele alınmış ve onunla alakalı bazı kavramlara değinilmiştir. Bununla birlikte yedi harf-kırâat ilişkisi ve usûl konusu üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Kûfe ekolünün şekilleniş süreci ele alınmış ve Kûfe kırâat imamlarına ve râvilerine yer verilmiştir. Son bölümde ise Kûfe kırâat imamlarının okuyuş özelliklerine değinilmiş ve bu okuyuş özellikleri kendi aralarında mukayese edilmiştir. Çalışma, ulaşılan neticelerin bulunduğu sonuç bölümüyle sona ermektedir.

ANAHTAR KELİMELER: Kırâat, Usûl, Kûfe, Âsım, Hamza, Kisâî, Halef.

Ekim 2023, 98 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

THE METHODS OF QIRĀʾĀT IMAMS OF KUFA AND ITS COMPARISON

HASAN KARABACAKOĞLU

KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES

SUPERVISOR:ASSOC. PROF. DR. NAZIFE VILDAN GÜLOĞLU

This study is about the recitation methods of Kûfa recitation imams and the comparison of these methods among themselves. This study is not limited only in terms of its subject, but the concepts related to the science and education of recitation are also discussed. It is of great importance to obtain information about the location of Imam Âsim in the Kûfa region and the readings of other imams in the same region in choosing the subject. In the study, the methods of the Kûfa school of recitation were discussed separately and the differences in the reading of the imams and narrators in this region were tried to be determined. At the end of the study, farsh differences are also briefly mentioned. In this way, it was aimed to reveal how similar the farsh differences are to the method differences in terms of the use of imams. The study consists of an introduction and three parts. In the introduction, the subject, purpose, importance, method and sources of the study are discussed. In the first part, the science of recitation is discussed and some concepts related to it are mentioned. In addition, the seven letters-reading relationship and the subject of the procedure are emphasized. In the second part, the shaping process of the Kûfa school is discussed and Kûfa recitation imams and narrators are included. In the last part, the reading features of the imams of Kûfa recitation are mentioned and these reading features are compared among themselves. The study ends with the conclusion section, which includes the results reached.

KEYWORDS: The Qira'âh (Recitation), Method, Kûfa, Âsim, Hamza, Kisâî, Halef.

October 2023, 98 Page

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamda bana desteğini esirgemeyen çok kıymetli danışmanım Doç. Dr. Nazife Vildan Güloğlu'na, İstanbul Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi emektar kırâat hocalarımdan Talip Akbal'a ve bu yolda yanımda olan sevgili eşime teşekkürlerimi bir borç bilirim.

HASAN KARABACAKOĞLU

Kastamonu, 2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TAAHHÜTNAME ..... **ii**
ÖZET ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
TEŞEKKÜR ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vi**
KISALTMALAR DİZİNİ ..... **ix**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Araştırmanın Konusu 1
1.1 Araştırmanın Amacı ve Önemi 1
1.1 Araştırmanın Metodu ve Kaynakları 2
2. KIRÂAT İLMİ **4**
2.1 Kırâat İlminin Tarifi 4
2.2 Kurrâ 5
2.3 Mukrî 5
2.4 Râvi, Rivayet ve Tarîk 6
2.5 Vech 6
2.6 Kırâat Yedi Harf İlişkisi 6
2.7 Kırâat Çeşitleri 8
2.7.1 Sahih Kırâatler 8
2.7.2 Mütevâtir Kırâatler 9
2.7.3 Meşhur Kırâatler 9
2.7.4 Şâz Kırâatler 10
2.7.5 Âhâd Kırâatler 10
2.7.6 Mevzû ve Müdrec Kırâatler 11
2.8 Kırâatte Usûl 11
2.8.1 Nakledenlerine Nisbetle Usûl Çeşitleri 11
2.8.1.1 Aşere usûlü 11
2.8.1.2 Takrîb usûlü 12
2.8.2 Okuyuş Yöntemi Açısından Usûl Çeşitleri 12
2.8.2.1 İnfirâd usûlü 12
2.8.2.2 İndirâc usûlü 12
2.9 Kırâatte Okuyuş Tertipleri 13
2.9.1 Merâtib-i Erbaa 13
2.9.2 Mertebeteyn 13
2.10 Ferşü'l-Hurûf 13
3. KÛFE KIRÂAT EKOLÜ **15**
3.1 Kûfe Kırâat Ekolünün Şekilleniş Süreci 15
3.2 Kûfe Kırâat İmamları ve Ravileri 16
3.2.1 Âsım b. Behdele 16
3.2.1.1 Ebû Bekir b. Ayyâş (Şû'be) 17
3.2.1.2 Hafs b. Süleymân 18
3.2.2 Hamza b. Habîb 19

3.2.2.1 Hallâd b. Hâlid 20
3.2.3 Ali b. Hamza el-Kisâî 21
3.2.3.1 Ebû'l-Hâris Leys b. Hâlid 22
3.2.3.2 Ebû Ömer ed-Dûrî 22
3.2.4 Halef b. Hişâm 23
3.2.4.1 İshâk b. İbrâhim el-Verrâk 24
3.2.4.2 İdrîs b. Abdülkerîm el-Haddâd 24
4. KÛFE KIRÂAT İMAMLARININ USÛLLERİ 25
4.1 Âsım Kırâatının Genel Özellikleri (ن) 25
4.1.1 İstiâze ve Besmele 25
4.1.2 Medler 29
4.1.3 İşmâm 30
4.2 Ebû Bekir b. Ayyâş Rivayeti (ص) 31
4.2.1 Sekte 31
4.2.2 İdgam 31
4.2.3 İmâle 32
4.2.4 Hâü'l-Kinâye 32
4.2.5 Hemze 33
4.2.6 İbdâl 34
4.2.7 İskân 34
4.2.8 İsbât 35
4.3 Hafs Rivayeti (ع) 35
4.3.1 Sekte 36
4.3.2 Hâü's-Sekte 36
4.3.3 İmâle 36
4.3.4 Hâü'l-Kinâye 37
4.3.5 Teshîl 37
4.3.6 İhtilâs 37
4.3.7 Hemze 38
4.3.8 İsbat-Hazif 38
4.3.9 İşmâm-Ravm 39
4.3.10 Diğer Uygulamalar 39
4.4 Hamza Kırâatının Özellikleri (ف) 40
4.4.1 İstiâze ve Besmele 40
4.4.2 Medler 43
4.4.3 İbdâl 43
4.4.4 İmâle-Beyne 44
4.4.5 Cem-i Mim'i 45
4.4.6 İdğamu's-Sağir-İzhar 46
4.4.7 İdğamü'l-Kebir 46
4.4.8 Hâü'l-Kinâye 47
4.4.9 Sekte-Nakîl 47
4.4.10 Teshîl 49
4.4.11 Hemze 50
4.4.11.1 Hemze-i mütevassıta 50
4.4.11.2 Hemze-i mütetarrife 51
4.4.11.3 Mütetarrif hemzenin vakfı 51
4.4.11.4 Mütevassıt hemzenin vakfı 56
4.5 Kisâî Kırâatının Özellikleri (ر) 60

4.5.1 İstiâze ve Besmele 60
4.5.2 Medler 62
4.5.3 İşmâm 62
4.5.4 Vasıl Olarak عليهم الذلة ve Benzerleri 62
4.5.5 İmâle 63
4.5.6 İdğamü's-Sağir 63
4.5.7 İskân 64
4.6 Halef Kırâatının Özellikleri (خل) 64
4.6.1 İstiâze ve Besmele 64
4.6.2 Medler 66
4.6.3 Vasıl Olarak عليهم الذلة ve Benzerleri 66
4.6.4 İmâle 66
4.6.5 İdğamü's-Sağir 67
4.6.6 Ademû Gunne 67
4.7 Kûfe Kırâat İmamlarının Usûllerinin Mukayesesi 67
4.7.1 İstiâze ile Besmele Farklılıkları 67
4.7.2 Medler İle İlgili Farklılıklar 67
4.7.3 İşmâm İle İlgili Farklılıklar 68
4.7.4 عليهم الذلة ve لديهم , اليهم ve Emsallerinin Durumu İle İlgili Farklılıklar 69
4.7.5 İmâle İle İlgili Farklılıklar 69
4.7.6 İdgam İle İlgili Farklılıklar 71
4.7.7 Sekte İle İlgili Farklılıklar 72
4.7.8 İbdâl İle İlgili Farklılıklar 73
4.7.9 Diğer Usûl Farklılıkları 73
4.7.10 Anlama Etki Eden Bazı Ferş Farklılıkları 74
5. SONUÇ 89
KAYNAKLAR 92

KISALTMALAR DİZİNİ

a.s. : Aleyhisselam

b. : bin

bk. : bakınız

DIB : Diyanet İşleri Başkanlığı

H : Hicri

Hz. : Hazreti

İFAV : İlahiyat Fakültesi Vakfı

ö. : Ölümü

r.a. : Radıyallahu anh

s.a.v. : Sallallahu Aleyhi Ve Sellem

ts. : Tarihsiz

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

thk. : Tahkik eden

vb. : Ve benzeri

vd. : Ve diğerleri

1. GİRİŞ

Bu kısımda araştırmanın konusu, amacı, önemi, metodu ve kaynakları hakkında malumat verilecektir.

1.1 Araştırmanın Konusu

Kur'ân-ı Kerîm tartışmasız elfâzıyla, manasıyla bütünlük arz etmektedir. Bu yüce Kur'ân'a muhatap olan kimseler de onu okumak ve anlamak için hayli gayret sarf etmektedirler. Kur'ân'ı orijinal olarak peygamberden sahih bir şekilde alan sahâbenin, sahâbeden rivayetle de tâbiînin ve etbâu't-tâbiînin çabaları neticesinde tecvîd ilmi doğmuş ve tarih boyunca Kur'ân'ın harf ve mahreçleri dikkate alınarak iyi bir şekilde okuma gayreti süregelmiş ve bu gayret hâlen de devam etmektedir. Diğer taraftan Hz. Peygamber döneminde sahâbenin lehçeleri farklı idi. Hz. Peygamber sahâbenin bu farklılıklarını göz önüne alarak Kur'ân'ı aktarmış ve kendisinin ruhsat verdiği şekliyle bu yüce kelâm okunmuştur. Kırâat ilmi bu şekilde doğmuş ve bu yüce kelâm zaman içerisinde imâle teshîl, işmâm vb. okuyuş farklılıkları ile belli bir sistem içersinde ele alınmıştır. Bu sisteme de usûl ismi verilmiştir. Bu araştırmada usûl farklılıkları üzerinde durulacaktır. Ancak bu çalışma, Kûfe kırâat imamlarının usûl farklılıkları ile sınırlandırılmıştır. Tabi çalışmamızda öncelikle kırâat ilmi ile alakalı belli başlı tanımlamalar ve açıklamalardan sonra Kûfeli kırâat imam ve râvilerinin hayatları ele alınacak ve bundan sonra kırâat-i aşereye göre Kûfeli imamların okuyuş farklılıkları ele alınıp mukayese edilecektir.

1.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı, kırâat ilmi ile alakalı bilgileri sistematize edip nakletmenin yanı sıra okuyuşta tabi olduğumuz Âsım kıraatinin özelliklerine ve diğer Kûfeli kırâat imamlarının okuyuşlarına daha yakından vâkıf olmak, bu okuyuşları birbiriyle mukayese etmek ve aynı ekol içersinde zikredilen mezkûr kırâatlerin farklılıklarını ortaya koyarak her bir kırâatin müstâkil sınırlarını belirlemektir. Bunun yanında oluşan farklılıklarla ne gibi sonuçlara varılacağını gözlemlemektir. Diğer taraftan Kûfe kırâat imamlarının ve râvilerinin hayatlarına bakarak onları daha yakından tanımak ve

Kur'ânî hayatlarından örnekler almaktır. Her ne kadar bizim araştırmamıza benzer çalışmaların yapıldığını ve yapılmakta olduğunu bilsek de araştırmamızın diğerlerinden farklı bir yapıda olacağı muhtemeldir. Bu sahada Muhammed Binici tarafından yapılan "Kûfe İmamlarının Kırâatleri ve Hüccetleri" adlı çalışma Kûfe kırâat imamlarını her ne kadar usûl ve ferşü'l-hurûf bağlamında ele alsa da konunun işleniş farklılığı göze çarpmaktadır. Ayrıca mezkûr çalışmada, kırâat ilminde en zor meselelerden biri olan İmam Hamza'nın hemze üzerinde vakıf meselesi ele alınmamıştır. Bu çalışmada ise mezkûr çalışmadan farklı olarak kırâat ile alakalı genel bilgiler, kavramlar gibi olmazsa olmaz konular ele alınmış, Kûfe kırâat imamlarının usûllerine müstakil olarak değinildikten sonra onların ihtilafları ele alınarak İmam Hamza'nın hemze üzerinde vakıf meselesine değinilmiştir. Çalışma bu anlamda Kûfe kırâatini genel olarak ele almaktadır. Bütüncül bir bakış açısıyla hazırlanan bu çalışmanın literatürdeki boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

İslam âleminin çoğunluğunun Âsım kırâatinin Hafs rivayetine göre okuması ve bu önemli kırâat imamı ve râvisinin Kûfe ekolünde yer almalarının çalışmamızı seçmemizde büyük etkisi olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Aynı şekilde farklı okuyuş şekilleri olan İmam Hamza ve Kırâat-i Aşere'de onuncu imam olarak anılan Halef'in, diğer taraftan önemli bir dil âlimi olan Kisâî'nin bu ekolde yer alması, onların okuyuş özelliklerinin nasıl olduğuna dair bilgiler almak, birbirleriyle mukayese etmek ve sonrasında oluşan benzerlik ve farklılıklarla ne gibi sonuçlara ulaşılacağını görmek amaçlarımız arasındadır.

1.3 Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

Bu çalışmada metod olarak sosyal bilimlerde başvurulan tümevarım metodu kullanılmıştır. Kırâat imamlarının usûllerine, gerek usûl gerekse de fürû eserlerden istifade edilerek ulaşılmıştır. Usûllerin mukayesesi ise usûller müstakil olarak ele alındıktan sonra benzer ve farklılıklar açısından yapılmıştır. Çalışmada imam ve râvilerin okuyuş özellikleri İstanbul tarîki, Ahmed es-Sûfî[1] mesleğine[2] göre ele

[1] Geniş bilgi için bkz. Ramazan Pakdil, *Talim, Tecvîd ve Kırâat* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2021), 417.

[2] İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâati* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2018), 250; Kırâatte kaynakların zahiriyle amel edenlerin yoluna ve usulüne ''ruhsat mesleği'', ihtiyatla amel edenlerin usulüne de ''azimet mesleği'' denmektedir. Geniş bilgi için bkz. Ramazan Pakdil, *Tâlim, Tecvîd ve Kırâat*, 474.

alınmıştır. Çalışmada kadim eserlere ve günümüz kaynaklarına yer verilmiş ve bu çerçevede tefsir ve kırâat eserlerinden istifade edilmiştir. İbn Mücahid'in (ö. 324/936) *Kitabu's-Seb'a'sı,* Mekkî b. Ebî Tâlib'in (ö. 437/1045) *Keşf* adlı eseri, Dani'nin (ö. 444/1053) *Teysir* adlı eseri, İbnü'l-Cezeri'nin (ö. 833/1429) *Gayetü'n-Nihaye fi Tabakati'l-Kurra, Neşr, Şerhu Tayyibetü'n-Neşr, Müncidü'l-Mukriin* eserleri, Paluvî'nin (ö. 1192/1778) *Zübdetü'l-İrfan'ı,* Muhammed Emin Efendi'nin (ö. 1859) *Umdesi* ve Benna'nın (ö. 1117/1705) *İthaf'ı* bu anlamda kaynak olarak alınmış ve Tevfik İbrahim Damre'nin usullere dair eserleri, Zencele'nin (ö. 403/1011) *Huccetü'l-Kırâati* de faydanılan eserler olmuştur. Günümüz eserlerinden İsmail Karaçam'ın *Kur'ân-ı Kerim'in Nüzulü ve Kırâati, Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri,* Ramazan Pakdil'in *Talim, Tecvid ve Kırâatı,* Abdulhamit Birışık'ın *Kırâat İlmi ve Tarihi*, Siraceddin Öztoprak'ın *Kur'ân Kırâatı,* Abdurrahman Çetin'in *Kırâatlerin Tefsire Etkisi ve Yedi Harf ve Kırâatler,* Muhammed Dabbağ'ın usûl eseri faydanılan eserler olmuştur. Çalışmada istifade edilen tefsir kaynakları ise Taberi'nin (ö. 310/923) *Câmiu'l-Beyân'ı,* Zemahşeri'nin (ö. 538/1144) *Keşşâf'ı,* Nesefî'nin (ö. 710/1310) *Medârikü't-Tenzîl'i*, İbn Kesir'in (ö. 774/1373) *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim'i,* Suyuti'nin (ö. 911/1505) *el-İtkân'ı,* Âlûsî'nin (ö. 1270/1854) *Rûhu'l-Meânî'si,* Muhsin Demirci'nin *Tefsir Usûlü,* Diyanet İşleri Başkanlığı'nın *Kur'ân Yolu ve Meâli* eserlerinden istifade edilmiştir.

2. KIRÂAT İLMİ

Tezde ele alınacak konulara zemin teşkil edecek ve tezde kullanılan kavramları tanıtacak bu bölümde kırâat ilmine dair genel bilgiler verilip; kırâatin temelini oluşturan ahrufü's-seb'a konusuna değinilecektir. Bu bağlamda ahrufü's-seb'a'ya dair hadislerden örnekler verilecektir. Devamında ise kırâat çeşitleri, usûl, okuyuş tertipleri ve kırâatte ferşü'l-hurûf gibi kavramlar ele alınacaktır.

2.1 Kırâat İlminin Tarifi

Kırâat ilmi, İslâmi ilimler içinde önemli bir yeri olan ve Kur'ân lafızlarının nasıl ve ne şekilde okunduğunu ele alan bir ilimdir. Kur'ân'ı fehmetmek için onu doğru okumak ve telaffuz etmek gerekmektedir. Sahâbe bu amaçla Kur'ân'ı doğru okuyarak telaffuz etmeye önem vermişlerdir. Kur'ân kelâmını, lehçeleri farklı olan sahâbe, Hz. Peygamber'in aktardığı şekilde almışlar ve farklı okuyuş şekillerini kendilerinden sonrakilere aktarmışlardır.

Kırâat lügat olarak 'okumak, tilavet ve telaffuz etmek' manasında masdar olarak gelirken, 'sesli ya da sessiz ve nağmeli veya nağmesiz olarak okuyuş, tilâvet etme manasında da isim olarak gelmektedir. Kur'ân lügat olarak ve kendisinin kullanımında kırâat ile aynı anlamdadır.[3] Istılahî manasını ise 'mezheplerden bir mezhep olarak, kırâat imamlarından her bir imamın, diğerinden farklı olarak tutmuş olduğu yoldur'[4] diyerek tarif etmek mümkündür. Râgıb el-İsfahânî ''Tertilde, harf ile kelimeleri birbirine tazammun etmeye denir.'' diye tarif etmektedir.[5] Diğer bir tanıma göre 'İster yedi, ister on ve ister diğer benzer kırâat imamlarının birindeki rivayet ve tarîkler ihtilaf etmezse o kırâattir.'[6] denmektedir. Kırâat ilmi hakkında diğer âlimlerin de yapmış oldukları tanımlamaların yanı sıra İslâm dünyasında tanınmış kırâat üstadı İbnü'l-Cezerî (ö.833/1429)'nin 'Kur'ân sözcüklerinin edasının mahiyetini,

---

[3] İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, thk. Abdullah Ali El-Kebîr vd. (Kahire: Dâr'ul-Meârif, ts.), 3563; Abdülhamit Birışık, ''Kırâat'', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/426.

[4] Mennâ' Halîl el-Kattân, *Mebahis fî Ulumi'l-Kur'ân* (Kahire: Vehbe Neşriyat), 162.

[5] Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzı'l-Kur'ân,* thk. Safvân Adnân Dâvûdî (Şam: Dâr'ul-Kâlem, 2009), 668.

[6] Celâleddin es-Süyûtî, *el-İtkân fî Ulûmil'l-Kur'ân* (Beyrut: Risalet Yayınları, 2008), 162.

nakledenlerine dayandırarak çeşitli okunuşlarını konu edinen bir ilimdir.'[7] tanımlaması, kırâat ilmini daha kapsamlı bir şekilde tarif etmektedir.

2.2 Kurrâ

İslâmiyetin ilk yıllarından itibaren "kurrâ" kelimesi farklı grupları ifade etmiştir. Hz. Peygamber'in kendilerinden Kur'ân okunmasını önerdiği Abdullah b. Mes'ud, Muâz b. Cebel, Übey b. Kâ'b ve Sâlim Mevla Ebû Huzeyfe'den kurrâ diye söz etmesi, Hz. Ömer'in Hz. Ebû Bekir'e gelerek Yemâme savaşından sonra kurrâdan hayatta hiçbir kimsenin kalmaması tehlikesinin olduğunu ifade edip Kur'ân'ın cemedilmesini talep etmesi misâllerinde kurrâ kelimesi ''Kur'ân kırâatinde mutahassıs kişiler'' manasında kullanılmıştır.[8] Kurrâ kelimesi, sözlükte 'okuyan' veya 'okuyucu' anlamına gelmektedir. Kâri sözcüğünün çoğul ifadesidir. Istılahta, kendilerine yedi ya da on kırâat dayandırılan meşhur imamlara denmektedir.[9]

2.3 Mukrî

Kur'ân öğreten ve okutan kimselere denir. Kırâatleri bilip onları müşafehe yoluyla rivayet edenlere de denmektedir. Mesela birisi Ebû Amr ed-Dânî (ö. 444/1052)'nin *et-Teysîr* isimli kırâat eserini ezberlese bile bir başkasına hocanın ağzından bizzat işiterek nakletmedikçe mukrî sayılmaz. Çünkü kırâatlerde ancak sema ve müşafehe yoluyla bu durum gerçekleşmektedir.[10]

---

[7] Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-Mukriîn ve Mürşidü't-Tâlibîn* (Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1931), 3; Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, *İthâfü Fuzalâi'l-Beşer bi'l-Kırâ'ati'l-Erbaate Aşer,* thk. Şaban Muhammed İsmail (Kahire: Mektebetü'l-Külliyyeti'l-Ezheriyye, 1987), 67.

[8] Mennâ', *Mebahis fi Ulumi'l-Kur'ân*, 62; Mustafa Öz, ''Kurrâ'', *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/445.

[9] Ebu Hafs Siraceddin Ömer b. Kasım b. Muhammed en Neşşar el Ensar, *el Budurü'z Zahire fil Kıraatil Aşri'l Mütevatire* (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, ts.), 7-8; İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâatı* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2018), 241; Nihat Temel, *Kırâat ve Tecvîd, Istılahları* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2018), 105; Hasan Tahsin Feyizli, *Kırâat-i Aşere* (Ankara: DİB Yayınları, 2016), 29.

[10] Cezeri, *Müncidü'l-Mukriîn*, 3; Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 127.

2.4 Râvi, Rivayet ve Tarîk

On ya da on dört kırâat imamına dayandırılan rivâyetlerden birini ya da birkaçını o kırâatin imamından doğrudan ya da dolaylı şekilde ahz eden ve bu kırâati sistemleştiren kimselere râvi denir.[11] Râvî'ye dayandırılan kırâate de rivâyet adı verilmektedir. (Âsım kırâatının Hafs rivâyeti gibi.)[12] Tarîk, lugat olarak 'yol' anlamına gelmektedir. Kırâat ilmi terimi olarak ise râvîden rivayet edene dayandırılırsa tarîk adı verilmektedir.[13] (Hamza kırâatının Halef rivâyetinin İdrîs el-Haddâd tariki gibi.) Halef ayrıca Kırâat-i Aşere'de onuncu imam sayıldığı için İdrîs el-Haddâd da ayrıca râvidir.

2.5 Vech

Yüz, cephe, görüntü, metod, neden vb. anlamlara gelmektedir. Istılâh manasına gelince; kırâat, rivayet ve tarîk haricinde, kârinin tercihine kalan okuyuşuna vech adı verilmektedir.[14] Sükûn-u ârız veya besmele vecihleri buna örnek olarak gösterilebilir. Kâri bu vecihleri sıralamada ya da birkaçını uygulayarak diğerlerini bırakma konusunda ihtiyarî olabilir.[15]

2.6 Kırâat Yedi Harf İlişkisi

Hiç şüphesiz yedi harfin, Kur'ân kırâatinin kolay okunup anlaşılmasında, kırâat ilminin zenginleşmesi ve gelişmesinde büyük katkısı vardır. Kur'ân'ın yedi harf olarak nüzûlünün sebebi müslümanlara bir kolaylık, genişlik, rahmet olması ve özellikle Rasûl-i Ekrem Efendimiz'in, kendisine Cebrail (a.s) gelip 'Allah, ümmetine Kur'ân'ı bir harf üzere okumanı emretti' sözüne karşılık 'Allah'tan yardım dilerim ki ümmetim buna güç yetiremez' şeklindeki cevabıdır.[16]

---

[11] Abdülhamit Birışık, *Kıraat İlmi ve Tarihi* (Bursa: Emin Yayınları, 2018), 27.

[12] Birışık, ''Kırâat'', 25/426.

[13] Ebu Hafs Siraceddin, *el-Budurü'z-Zahire*, 8-11; Pakdil, *Talim, Tecvîd ve Kırâat*, 478.

[14] Celaleddin es-Suyuti, *el-İtkân*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Risale Yayınları, 2008), 162.

[15] Mustafa Atilla Akdemir, *Hâmid b. Abdülfettah el-Paluvî Hayatı, İlmi Şahsiyeti, Eserleri ve ''Zübdetü'l-İrfan'' Adlı Eserinin Metodolojik Tanıtımı ve Tahkiki* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999), 19.

[16] Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2016), 1-2/25.

Yedi harfin ne olduğu konusunda İslam âlimleri farklı farklı görüşler ortaya atmışlardır. Ancak bu konuda tam anlamıyla görüş birliğine varılamamıştır. Tabi bunun sebebi Allah Rasûlü'nün bu konu hakkında kesin bir şey söylememiş olmasıdır. Kimileri yedi harfin, haram-helal, muhkem-müteşâbih, nâsih-mensûh vb. kavramları ifade ettiğini söylerken, kimileri de bunu yedi lehçe olarak tanımlamıştır. Hatta bu yedi lehçenin Kureyş, Hevâzin, Yemen, Sakîf, Temim, Tayy ve Hüzeyl kabileleri tarafından konuşulan lehçeler olduğu söylenmiştir ancak bu görüşte de fikir birliği sağlanamamıştır.[17] Konu ile alakalı birkaç hadisi zikretmek yerinde olacaktır:

Abdurrahman b. Abdü'l-Kârî'den rivayetle 'Ömer b. Hattâb'ı şöyle söylerken işittim. 'Hişâm b. Hâkim'i Furkân Sûresini benim tilavet ettiğimden başka bir şekilde okurken işittim ve ridasının yakasını tuttum ve onu Rasûlullah'a götürdüm. Ve söyledim ki 'Ya Rasûlallah bunun Furkân Sûresini bana öğrettiğinden başka bir şekilde tilâvet ettiğini işittim. Ardından Rasûlullah ona okuttu ve Hişâm işittiğim şekilde kırâati gerçekleştirdi. Böylece Hz. Peygamber 'Bu şekilde indirildi' dedi. Sonra benim okumamı istedi ve ben de okudum ve 'böyle indirildi' dedi. Muhakkak Kur'ân yedi harf üzere indi, kolayınıza geldiği gibi okuyun' diye söyledi.[18] İbn Abbas'tan rivayetle Rasûl-i Ekrem ''Cebrail (a.s) bana bir harf üzere okudu ve ben de tekrarladım ve yedi harfe ulaşıncaya kadar artırmayı talep ettim.''[19]

Hadislerden anlaşıldığı üzere yedi sayısının birçokluğu ve Kur'ân okumada bir kolaylığı ifade ettiği söylenebilir. Bunun yanında yedi harfin kırâatler ile alakalı olduğu konusunda sağlam rivayetler de bulunmaktadır. Bu noktada "Hz. Osman (r.a) Kur'ân'ı istinsah ederken acaba yedi harften kaynaklanan okuma farklılıklarını dikkate almış mıdır?" Ayrıca "Hz. Osman Kur'ân'ı istinsah ederken Kureyş lehçesini temel almış ve bunun sonucu olarak başka okuyuşları terketmiş midir?" sorusu da akıllara gelebilir. Aksine Kur'ân farklılıkları ile istinsah edilmiş ve imam mushafının hattına uygun olan kırâatlerin korunması ve uygun olmayan kırâatlerin çıkarılması ile bu işlem tamamlanmıştır.[20] Netice itibariyle Hz. Osman mushaflarının yedi harfi ihtiva ettiğini

---

[17] Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2020), 111-112.

[18] Ebû Amr Osman ed-Danî, *el-Ahrufu's-Seb'atü lil'Kur'ân*, thk. Dr. Abdu'l-Müheymin Tahhan (Cidde: Dar'ul Menar, 1997), 11.

[19] Danî, *el-Ahrufu's-Seb'a*, 13; Ebû Şame, *Mürşidü'l-Veciz*, thk. Dr. Velid Mesaid Dabdabai (Kuveyt: İmamu'z-Zehebi Yayınları, 1993), 219.

[20] Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, thk. Ali Muhammed Dabbağ (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 7-8.

söylemek yerinde olacaktır.[21] Şu an hâlâ varlığını sürdüren kırâat farklılıklarını da bu yedi harf kapsamında değerlendirmek tartışılabilir.

2.7 Kırâat Çeşitleri

Tevâtürü ve sağlamlığı konusunda Kur'ân-ı Kerîm mükemmel bir kitaptır. Kırâatlerin tevatürlüğü konusuna gelince imamların sened yoluyla kırâatleri elde ettikleri kimseleri Allah Resûlü'ne dayandırmaları, kırâatlerin vahye dayandığını göstermektedir. Diğer bir görüşe göre de bir kısım âlimler, kırâatlerin ihtiyârî olduğunu ve ictihad ile oluştuğunu söylemişlerdir. Zemahşerî de bunlardandır. Ancak kırâat imamlarının kıraatlerinin sıhhati üzerinde icmâ vaki olmuştur.[22] Kırâatler tevatür ve sağlamlığı noktasında bazı kısımlara ayrılmaktadır:

2.7.1 Sahih Kırâatler

Kırâatlerin sıhhatli olup olmadığı konusunda meşhur kırâat âlimi İbnü'l-Cezerî'nin görüşleri esas alınmaktadır. Üç temel kriter belirlenmiştir: "Arap diline (sarf, nahiv, belagat vb.) uygun olması, Hz. Osman Mushaflarının yazısına uygun olması ve sağlam bir senede sahip olması."[23] şeklinde ifade edilebilir.

Bu şartları taşıyan kırâatler sahih sayılırlar. Reddi câiz değildir, inkâr etmek de uygun olmaz. Bilakis bu kırâat, yedi, on ya da bunlardan başka kabul gören imamlardan işitilsin, Kur'ân'ın kendisi için inen yedi harften kabul edilir ve bu yedi harfi kabul etmek insanlara vaciptir. Her ne vakit bu üç rükûndan bir tanesi yok olursa, bu kırâat ister yedi imamdan isterse onlardan daha büyüklerinden rivayet edilmiş olsun, zayıf, bâtıl ve şâzdır. Selef ve halef âlimlerince sahih olan budur.[24]

---

[21] Cezeri, *en-Neşr*, 1-2/31; Bkz. Muhammed Abdülazîm Zürkânî, thk. Halid b. Osman Es-Sebt, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân* (Medine: Daru İbn Affan, 1991), 1/365.

[22] Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâati,* 290; Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kırâatler* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2010), 379-380.

[23] Cezerî, *en-Neşr*, 1-2/15.

[24] Cezeri, *en-Neşr*, 1-2/15; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâatı,* 254; Birışık, *Kırâat İlmi ve Tarihi*, 84.

Hz. Osman, Hz. Ali, Abdullah İbn Mes‘ûd, Ebü’d-Derdâ, Zeyd b. Sâbit, Übey b. Kâ‘b ve Ebû Mûsâ el-Eş‘arî, kendilerine sahih kırâatlerin dayanmış olduğu sahabelerdir. Yedi ve on kırâat de mütevâtir olmakla birlikte sahih kategorisine girmektedir.[25]

2.7.2 Mütevâtir Kırâatler

Kırâat imamlarının ekserisinin hicri bir ile ikinci asırda hayat sürmeleri; Medine, Mekke, Basra, Şam ve Kûfe gibi merkezlerde bulunmaları; sahabe ile görüşmüş olmaları ve onların kırâatlerinin kendilerinden sonra yazılı hâle gelinceye kadar ekseri sayıda râvî tarafından nakledilmiş olması gibi sebepler bu imamların kırâatlerine olan itimatı artırmış ve âdeta bu kırâatler tevâtür derecesinde anılmaya başlanmış ve bu durumu değerlendiren ulemâ yedi kırâati ittifakla mütevâtir kabul etmiştir. Diğer üç kırâatin de mütevâtir olduğunu söyleyenlerin yanı sıra meşhur düzeyinde sahih olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır.[26]

2.7.3 Meşhur Kırâatler

‘Meşhur’ kelimesi sözlükte ‘şehr’ kökünden türeyen ‘ortaya çıkmak, yaymak’ anlamlarına gelmektedir.[27] Cevheri (ö.400/1009(?), bu kelimeyi ‘birşeyin ortaya çıkması’ olarak tanımlamaktadır.[28] Senedi sahih olmasına rağmen tevâtür derecesine ulaşamamış ancak kırâat âlimleri arasında meşhur olmuş kıraatlere meşhur kırâatler denmektedir.[29] Bunlar yedi, on ve bunların dışında kalan makbul imamların kırâatleridir. Mütevâtir ile meşhûr kırâatler okunmaktadır ve bunlara inanmak vâcibtir. Reddi ise câiz değildir.[30]

---

[25] Cezeri, *en-Neşr,* 1-2/9-10; Birışık, ‘‘Kırâat’’, 25/429.

[26] Cezeri, *en-Neşr,* 1/9; Birışık, *Kırâat İlmi ve Tarihi*, 90.

[27] Seyyid Muhammed Murtazâ el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcü’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, thk. Mustafa Hicâzî (Kuveyt, 1973), 12/262; H.Yunus Apaydın, ‘‘Meşhur’’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/368.

[28] İbn Manzur, *Lisânü’l-Arab*, 2351.

[29] Akdemir, *Zübde,* 19.

[30] Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Nüzûlü ve Kırâati,* 265-266.

2.7.4 Şâz Kırâatler

Sözlükte ‘tek başına kalmak’ anlamında şezz kökünden türeyen şâz[31] kelimesi, sahih kırâatlerde aranan şartlardan tamamını veya birini bile olsa taşımayan kırâatlere denir. Hasan-ı Basrî, İbn Muhaysın, Yezîdî ve A‘meş’e dayandırılan kırâatler şaz kırâat olarak adlandırılmaktadır.[32] Şâz kırâatler iki kısma ayrılmaktadır:

2.7.5 Âhâd Kırâatler

Sözlükte ‘tek kalmak’ anlamına gelen âhâd[33] kelimesi senedi sahih olmakla birlikte Hz. Osman’ın (r.a) mushafına ya da Arapçaya uymayan ve şöhret bulmamış, kendisiyle okunmayan kırâatlerdir.[34] Übey b. Kâ‘b ve Abdullah İbn-i Mes‘ûd’un mushafları buna misâl gösterilebilir. Bu mushaflar Kur’ân olarak kabul edilmekle birlikte okunmamaktadırlar. Şâz kırâatler meşhûr ve gayri meşhûr olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Meşhûr şâz kıraatler İmam Mâlik ve Şâfiî’ye göre hiçbir şer’î hükümde geçerli değildir. Ancak Hanefi imamlarına göre sadece ibadet ve muamelat hususunda geçerli sayılmaktadır. Örneğin keffâret yemini bildiren âyet-i kerîmede resm-i Osman Mushaf’ında i Mes’ûd’un -diye mutlak olarak yazılırken; Abdullah İbn فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ اَيَّامٍ[35] mushafında buna مُتَتَابِعَاتٍ lafzı eklenmiş ve mukâyyed olarak yazılmıştır. Burada meşhur olan bir şâz kırâat ile ibadet konusu kayıt altına alınmıştır.[36] Gayr-i meşhur şâz kıraatler ise tüm imamlarca kabul edilmemekle birlikte bunlarla ilgili hiçbir şer’î hüküm geçerli değildir.[37]

---

[31] Bkz. İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, 2356.

[32] Suyutî, *el-İtkân*, 163.

[33] Bkz. Ibn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, 35.

[34] Suyuti, *el-İtkân*, 167.

[35] el-Mâide 5/89.

[36] Feyizli, *Kırâat-i Aşere,* 27; el-Mâide 5/89.

[37] A.Celâleddin Karakılıç, *Kur’ânı Kerîm Okuma Kâideleri* (Ankara: Kalkan Matbaacılık, 2018), 177-178.

2.7.6 Mevzû ve Müdrec Kırâatler

Lügatte ‘koymak, bir şeyi yere atmak ve yukarıdan aşağı bırakmak’[38] anlamlarına gelen vaz‘ masdarından türeyen mevzu terimi âhâd kıraatin aksine, Hz. Osman mushafına veya Arapçaya muvafık olsa bile, senedi sahih olmayan okuyuşlardır. Bu kırâatlere uydurulmuş kırâatler de denmektedir. Tefsir kabilinden Kur’ân metnine yapılan eklemelere de müdrec kırâatler denir. Sa’d b. Ebû Vakkâs’ın وَلَهُ اَخٌ اَوْ اُخْتتٍ مِنْ اُمٍّ kırâati burada örnek olarak gösterilebilir.[39]

2.8 Kırâatte Usûl

Usûl, ‘asl’ kelimesinin çoğuludur. Sözlükte ‘başkalarının kendisi üzerine bina edildiği şey’ anlamındadır. Istılahî olarak ise şartları kendisinde gerçekleşen küllî hükümleri kastetmektedir.[40] Usûl bir başka ifadeyle ‘‘Kur’ân’ın kırâat imamlarına dayandırılan değişik okuyuş şekillerini bir sistem içerisinde ele alan kavram’’ olarak tanımlanabilir. Otuz yedi farklı usûl çeşidi vardır. ‘İmâle, revm, sekt, izhar, ihtilâs, işmam, teşdid, sıla, idgam, ihfa, tevassut, kasr, işba’, kat’, iskat, tahkîk, tahfif, taklîl, terkîk, nakîl, med, ibdal, iklâb, feth, tağliz, tetmim, tesgîl, vakf, tefhim, iskân, teshil, hazf, irsal, izafet ya’ları, zevaid ya’ları gibi usûl farklılıklarından bahsedilmektedir.[41]

2.8.1 Nakledenlerine Nisbetle Usûl Çeşitleri

Kırâat farklılıkları; imamlar, râvîler ve râvîlerin râvîlerine nispetle sistemli bir şekilde ele alınmaktadır.

2.8.1.1 Aşere usûlü

On kırâat imamı ve ravilerinin okuyuş farklılıklarını ele alan ve bu şekilde uygulamaya konulan usûle denir. İbnü’l-Cezerî, seb‘a tariki kaynaklarına ilaveten et-Tahbîr ve ed-

---

[38] Zebidî, *Tâcü’l-Arûs*, 22/335; M. Yaşar Kandemir, ‘‘Mevzû’’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/493.

[39] Suyuti, *el-İtkân*, 167-168; en-Nisâ 4/12.

[40] Ali Muhammed Dabbağ, *el-İda’etu fî Beyani Usûli’l-Kırâ’at* (Mısır: el-Mektebetü’l-Ezheriyyetü li’t-Türas), 10.

[41] Dabbağ, *Usûli’l-Kırâ’at*, 10.

Dürra eserlerinde üç meşhûr kırâati de eklemiştir. Neticede uygulama bu eserlerin içeriğine göre şekillenmiştir.[42]

2.8.1.2 Takrîb usûlü

On kırâat imamı ve râvîlerine ilaveten tarîklerin de okuyuş farklılıklarını uygulamaya koyan metoda denir. İbnü'l-Cezerî *en-Neşr* ve *Takrîbü'n-Neşr* adlı eserlerinde bu tarîkleri de eklemiştir. Tayyibe adlı eserinde de bunlar manzum olarak geçmektedir.[43]

2.8.2 Okuyuş Yöntemi Açısından Usûl Çeşitleri

Kırâatte eğitim metodu hicri 1. asırdan itibaren infirâd ve hicri 5. asırdan itibaren de indirâc metodu olarak uygulanmıştır.[44]

2.8.2.1 İnfirâd usûlü

İnfirâd; yalnız kalma, yanında kimse olmama anlamlarına gelmektedir.[45] Istılahî olarak, her kırâat veya rivayetin belli başlı birbirine karıştırılmadan okunup birbirinden bağımsız olarak hatmedilmesi şeklidir. Hz. Peygamber döneminde Kur'ân okunup, öğretilirken bu yöntem takip edilmiştir. Hicri 5. asra kadar böyle devam etmiştir.[46]

2.8.2.2 İndirâc usûlü

Kelime olarak dâhil olma, içine sıkıştırma manalarına gelmektedir.[47] Istılahî olarak ise rivayet ve tarîklerin bir araya cem edilerek okunması şeklidir. Bu uygulama hicri beşinci asırdan itibaren başlamıştır. Kıraat alimleri bu usulle okumaya müsaade etmemiş ancak İmam Suyutî'nin belirttiği gibi uzman bir hocanın karşısında kırâatleri

---

[42] Muhammed Emin Efendi, Umdetü'l-Hullan fî İzahi Zübdeti'l-İrfan, thk. Mehmet Çaba (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2021), 1/33; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâatı*, 249.

[43] Akdemir, *Zübde*, 23.

[44] Suyûti, *el-İtkân*, 1/216; Cezerî, *en-Neşr*, 2/195.

[45] Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 92.

[46] Cezeri, *en-Neşr,* 2/194-195; Pakdil, *Tâlim, Tecvîd ve Kırâat*, 479.

[47] Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 92.

bir bir okuyup sonra cem etmek isteyenlere izin verilmiştir.[48] Günümüzde de infirâd usûlü ile okumanın fazla zaman alacağı düşüncesiyle kırâat eğitimi indirâc yöntemi ile verilmektedir.[49]

2.9 Kırâatte Okuyuş Tertipleri

Kırâat eğitiminde uygulanagelen yöntemler merâtib-i erbaa ve mertebeteyn olmak üzere ikidir:

2.9.1 Merâtib-i Erbaa

Kur'ân kırâati eğitim metodunda Fâtiha'dan başlayarak Rûm Sûresi'ne kadar olan tertibe denir. Bu tertipte Medd-i Munfasıl ve muttasılda dört mertebe med çeşidi ile okunmaktadır. Kasr, tevassut ve tûl'un aralarına birer mertebe daha ekleyerek, Fuveyka'l-Kasr, Tevassut, Fuveyka't-Tevassut ve Tûl kavramları ile söz edilen dört mertebeden bahsedilmektedir.[50]

2.9.2 Mertebeteyn

Kur'ân kırâati eğitim metodunda Rûm Sûresi'nden başlayarak Kur'ân'ın nihâyetine kadar olan tertibe denmektedir. Bu tertipte munfasıl ve muttasıl medde iki mertebe med çeşidi ile okunmaktadır. Kasrın üstünde med mertebesi olarak yalnızca tevassut ve tûl öngörülmektedir.[51]

2.10 Ferşü'l-Hurûf

Sözlükte ''açma, yayma''[52] gibi anlamları ifade etmek için kullanılan ''ferş'' kelimesi kırâat ilminde; belirli bir kurala dayanmayan ve Kur'ân'da düzensiz hâlde yer alan

[48] Feyizli, *Kırâat-i Aşere,* 33.

[49] Yavuz Fırat, ''Kırâat İlmi ve Tarikler'', *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (Şubat 2011), 53.

[50] Akdemir, *Zübde,* 29.

[51] Akdemir, *Zübde*, 29.

[52] İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Mükerrem, *Lisânü'l-'Arab,* thk. Abdullah Ali Kebîr, M. Ahmed Haseballah, H. Muhammed Şâzelî, Kahire: ts. 3382.

ihtilaflarda ‘‘ferşü’l-hurûf’’ tamlaması ile kullanılmaktadır.[53] Ferşü’l-Huruf anlama etki edip etmeyen olarak iki bölümde değerlendirilmektedir. Anlama etki etmeyen farklılıkları Kur’ân’ın yüzde seksenini oluştururken, anlama etki eden yaklaşık yüzde yirmisi de diğer kalan farklılığı oluşturmaktadır.[54] Örneğin imale gibi lehçeyi baza alan okuyuşlarda ya da kimi yerlerde hareke değişikliğinden kaynaklanan okuyuş farklılıkları anlama etki etmeyip değiştirmez iken; Yunus Sûresi 30. Âyet-i Kerîme’de yer alan تَبْلُوا lafzını Hamza, Kisâî ve Halef تَتْلُوا okumuş ve mânâsı değişmiştir.[55] Yani kelimenin yapısında değişim olmuştur. Yine aynı şekilde يَقُصُّ ve يَقْضِ lafız farklılıkları ile anlam hâliyle değişmektedir.[56] Bunun gibi anlama etki eden ferş farklılıklarına son kısımda yer verilecektir.

[53] Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 63; Bkz. Yaşar Akaslan, Kırâat-i Aşere’de Ferş Yönünden Farklılıklar, *İslam Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4 (2017), 8.

[54] Akaslan, ‘‘Kırâat-i Aşere’de Ferş Yönünden Farklılıklar’’, 8.

[55] Danî, *Teysîr*, 121; Cezerî, *en-Neşr*, 2/283.

[56] Dani, *Teysîr*, 103; Cezeri, *en-Neşr*, 2/258.

3. KÛFE KIRÂAT EKOLÜ

Bu kısımda tezin temelini oluşturan kırâatte Kûfe Ekolü'nün oluşum süreci incelenecek ve mezkûr ekolün imamları ve ravileri hakkında temel bilgiler verilecektir.

3.1 Kûfe Kırâat Ekolünün Şekilleniş Süreci

Hicretin otuzuncu senesinde Hz. Osman'ın (r.a) hilafeti zamanında Ermenistan ve Azerbaycan savaşında Huzeyfe b. Yemân, insanların kendi aralarında 'benim kırâatim seninkinden daha doğru' diye Kur'ân hakkında ihtilaf ettiklerini görmüştür. Bu durum Huzeyfe'yi korkutmuş ve o bu durumu Hz. Osman'a (r.a) bildirmiş ve ona 'Şu ümmet Yahudi ve Hristiyanların kitaplarında düştükleri ihtilafa düşmeden önce bu işe bir çözüm üret' demiştir. Bunun üzerine Hz. Osman; Zeyd b. Sâbit, Saîd b. Âs, Abdullah b. Zübeyr ve Abdullah b. Harîs b. Hişâm'a istinsah için emir vermiş ve 'Siz Kur'ân'da herhangi bir noktada Zeyd ile ihtilafa düşerseniz, onu Kureyş lehçesine göre yazın. Çünkü Kur'ân, Kureyş lehçesiyle indirilmiştir.' demiştir.[57] Böylece Kur'ân'ın istinsahı başlamıştır. O ilk nüshadan da Mushaflar yazılıp bazı bölgelere gönderilmiştir.[58] Bu bölgelerden biri de Kûfe'dir. Kûfe'ye tâbiînden Ebû Abdurrahman es-Sülemî (ö. 73/692 [?]) gönderilmiş ve o, gönderilen mushafı esas alarak kırk yıl Kûfe camiinde kırâat okutmuştur.[59]

Hz. Osman (r.a), göndermiş olduğu Mushaflara muhalif olan okuyuşların terkedilmesini emretmiş; bunun üzerine o bölgedeki kurrâ, Osman mushafına aykırı olan kırâatleri terkederek kendilerine gönderilen Mushafların hattına uygun şekilde okumaya gayret etmişlerdir. Dolayısıyla Osman mushafına uygun kırâatlere kendilerini hasretmişlerdir. Kur'ân'ın zabtına önem vererek ve kendilerine uyulan, kendileri için yolculuğa çıkılan, kendilerinden kırâat alan belde halklarının kırâat alma konusunda rıza ile icmâ ettikleri imamlar olmuşlardır.[60] Kûfe'de Ebû Abdurrahman

---

[57] Ebû Şame, *Mürşidü'l-Veciz*, 174-175.

[58] Cezeri, *en-Neşr*, 1/13-14.

[59] Siraceddin Öztoprak, *Kur'ân Kırâatı* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012), 135.

[60] İbn Mücahid, *Kitâbü's-Seb'a,* thk. Şevkî Dayf (Kahire: Dâr'ul-Meârif, 1980), 9-10.

es-Sülemî'den sonra Âsım b. Ebi'n-Necûd, Hamza b. Habîb ve Kisâî bu bölgede kendilerine uyulan imamlar olmuşlardır.[61]

3.2 Kûfe Kırâat İmamları ve Ravileri

Bu kısımda Kûfe kırâat imamları ve râvilerinin hayatlarına yer verilecektir. İmam Hamza'nın râvisi Halef'e ise onuncu kırâat imamı sayıldığı için ayrı başlık altında kırâat imamı olarak râvileri ile birlikte ayrıca değinilecektir.

3.2.1 Âsım b. Behdele

Kûfe'de doğan Ebû Bekr Âsım b. Ebi'n-Necûd Behdele el-Esedî'nin doğum tarihinin h.45 olduğu tahmin edilmektedir. H.127/745 senesinde Kûfe'de vefat etmiştir.[62] Kûfe'nin kırâat imamı olarak kabul edilmiştir. Yedi kırâat imamı arasında 5. sırada yer alan İmam Âsım'ın rumuzu ' ن' dur.[63] Abdurrahman es-Sülemî'den sonra kırâat imamlığı ona geçmiştir. Diğer bölgelerden âlimler eğitim için ona gelmişlerdir. Kırâati'nin özellikleri arasında itkân, fesahat, tecvîd ve güzel sesi bir araya getirmesi sayılabilir.[64]

İmam Âsım, Ebû Abdurrahman es-Sülemî'den Alî b. Ebî Tâlib'in; Zir b. Hubeyş el-Esedî'den de Abdullah b. Mes'ûd'un kırâatını almıştır. Alî b. Ebî Tâlib'in kırâatını râvîlerinden üvey oğlu olan Hafs b. Süleyman'a; Abdullah b. Mes'ûd'un kırâatını da diğer râvîsi Ebû Bekir Şûbe'ye öğretmiştir.[65]

İmam Âsım, meşhur bir kırâat âlimi olmasının yanında ayrıca iyi bir nahivcidir. Ebû Bekir b. Ayyâş: 'Asım, nahivciydi. Konuştuğunda fasih konuşurdu. Kelâmı meşhurdu ve insanların en fasihîydi. İtkânda ma'rûf, fesahatta meşhur, zamanın önde gelen âlimiydi.' demektedir. Ancak hadis ilminde, kırâat ve nahivde olduğu gibi meşhur

---

[61] Muhammed el-Muhtar Veled Ebbâh, *Tarihü'l-Kırâat fi'l-Meşrik ve'l-Mağrib* (Fas: ISESCO, 2001), 14.

[62] İbnu'l-Cezeri, *Tahbiru't-Teysir*, (Beyrut: Dar'ul-Kütübü'l-İlmiyye, 1983), 15.

[63] Rumuz; remz kelimesinin çoğulu olup 'işaret' anlamına gelmektedir. Bkz. Zebidî, *Tâcü'l-Arûs*, 15/162. Kırâat ilminde kırâat imamlarını sembolize eden işaretlere rumuz denir. Bkz. İbnü'l-Cezeri, *Şerhu Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kırâ'ati'l-Aşr* (Beyrut: Dar'ul-Kütübü'l-İlmiye, 2011), 16.

[64] İbnü'l-Cezeri, *Şerhu Tayyibetü'n-Neşr*, 11; Taha Faris, *Terâcîmu'l-Kurrâ'il-Aşer ve Ruvatihimü'l-Meşhûrîn* (Reyyan Yayınları, 2014), 83.

[65] Öztoprak, *Kur'ân Kırâatı,* 134-135.

olduğu pek söylenemez. Âlimler bu konuda ihtilafa düşmüşlerdir. Ahmed b. Hanbel: ‘Asım sikâdır ancak A’meş ondan daha fazla ezberlemiştir. Hadisleri tespit etme noktasında Şûbe, A’meş’i Âsım’a tercih etmiştir.’ demektedir. Muhammed b. Saîd: ‘Asım sikâdır ancak hadisinde çok hata vardır.’ demektedir. Genelde eleştiriler ezberinin az ve hadisinde hatalar olmasına yöneliktir.[66]

3.2.1.1 Ebû Bekir b. Ayyâş (Şû‘be)

Şû‘be b. Ayyâş b. Sâlim el-Esedî el-Kûfî el-Hannat h.95’de doğmuştur. H.193/809 senesinde Kûfe’de vefat etmiştir. Kırâat ilmindeki rumuzu ‘ص’ dır.[67] Kur’ân’ı üç defa Âsım b. Behdele’ye okumuştur. İsmail es-Sûde, Abdurrahman b. Husayn, Süleyman el-Â’meş ve onlardan başka bir gruptan da rivayette bulunmuştur.[68]

Kendisine Ebû’l-Hasan el-Kisâî, Yahya el-Âlimî, Ebû Yusuf Yakup el-Â’şe, Abdurrahman b. Ebi Hammâd, Yahya b. Âdem ve diğerleri Kur’ân’ı okumuşlardır. Kendisinden Abdullah İbnü’l-Mübârek, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Ahmed b. Hanbel ve sayısız kişi rivayette bulunmuştur. Yahya b. Âdem’den rivayetle Ebû Bekir Şû‘be kendisine ‘Kur’ân’ı Âsım’dan beş beş okudum. Ondan başkasından öğrenmedim ve ondan başkasına da okumadım. Yaklaşık üç sene Âsım’a ihtilafta bulundum’ demiştir.

Kendisi için ‘Ben İslâmın yarısıyım’ demiştir. İmam, ilim ehli, zâhid, vera sahibi ve ameli çok bir âlimdir. Kırâatte senedi, İbn Mes‘ûd’da (r.a) son bulur. Hafs, ‘Ebû Bekir Şû’be’nin bana muhalefet ettiğini Âsım’a söyledim. Âsım, ‘Sana, Alî b. Ebî Tâlib’ten rivayetle Ebû Abdurrahman es-Sülemî’nin bana okuttuğunu okuttum. Şû‘be’ye de, Abdullah b. Mes’ûd’dan rivayetle Zir b. Hubeyş’in bana okuttuğunu okuttum.’ demiştir. Ahmed b. Hanbel onun hakkında ‘sikâ, Kur’ân sahibi’ diye söz etmektedir. İbn Mübârek ise ‘Sünnette Ebû Bekir b. Ayyâş’tan daha hızlısını görmedim’ demiştir.[69]

---

[66] Taha Faris, *Teracimu’l-Kurrâ’il-Aşer*, 83-87.

[67] Cezeri, *Şerhu Tayyibetü’n-Neşr,* 16.

[68] Tevfik İbrahim Damre, *El-Cisru’l-Me’mûn ilâ Rivayetü Şû’be* (Ürdün: Mektebetü’l-Vataniyye, 2007), 15.

[69] Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebi, *Marifetü’l-Kurra’il-Kibâr*, thk. Salih Mehdi Abbas vd. (Beyrut: Risale Yayınları, 1988), 1/135; Faris, *Teracimu’l-Kurrâ’il-Aşer*, 89-90.

Şû‘be, Kur’ân’ın beş yüz yirmi yerinde Hafs’tan farklı rivayette bulunmuştur. Şû‘be, hadis ve fıkıh ilmi ile de alakadar olmuştur. Şû‘be’nin Kur’ân’ın otuz cüze bölünmesi hakkında *‘Eczâu Selâsin’* adlı bir eseri de mevcuttur.[70]

3.2.1.2 Hafs b. Süleymân

Ebû Ömer Hafs b. Süleymân b. el-Muğîra el-Esedî el-Kûfi el-Bezzaz, Kûfe şehrine yakın Gâdıriye köyünde h.90 senesinde dünyaya gelmiş ve h.180/796 yılında vefat etmiştir. Hafs, İmam Âsım’ın üvey oğludur. Kırâat ilmindeki rumuzu ‘ع’ dır.[71]

Âsım b. Behdele - Ebû Abdurrahman es-Sülemî - Alî b. Ebû Tâlib - Hz. Peygamber şeklinde kırâatte senedi ortaya çıkmaktadır. Arz ve sema yolu ile kendisinden Ömer b. Sabbah, Ubeyd b. Sabbah, Ebû Şuayb el-Kavvâs, Hamza b. el-Kâsım vb. kişiler kıraat okumuşlardır. Eyyûb b. el-Mütevekkil ‘Hafsın kırâati, Ebû Bekir b. Ayyâş’ın kırâatinden daha sahihtir. Ancak Ebû Bekir, Hafs’tan daha güvenirlidir.’ demiştir. Hafs, hıfz yönünden Şû‘be’den daha üstün sayılmıştır. Zamanında insanların en fazla okuyanı ve Bağdat ve Mekke’ye gidip oralarda kıraat okutmuştur.[72]

Hadis ilminde Hafs’a yönelik eleştiriler mevcuttur. İbn Ebû Hâtim ‘Hafs hakkında babama sordum. Hadisinin zayıf olması sebebiyle yazılamayacağını, tasdik edilmez, uydurma hadis olduğunu söyledi. Kırâatler hakkında sorduğumda ise ‘Ebû Bekir b. Ayyâş, ondan daha sabittir.’ cevabını verdi. Sâci, Ahmed b. Muhammed el-Bağdadî’den, o da İbn Muîn’den rivayetle şöyle dedi: ‘Hafs ve Şû‘be, Âsım kıraatinde söz sahibi idiler. Hafs, Ebû Bekir’den kırâat alanında daha üstündü. Ebû Bekir Şû‘be ise rivayetlerinde son derece kendisine güvenilecek bir kimseydi.’[73]

Hafs, Rûm sûresinin elli dördüncü âyetinde üç kez geçen ‘ضعف’ lafzının fâel-fiilini dammeli okuyarak hocası Âsım’a muhalefet etmiştir. Bunun dışında hiçbir yerde İmam Âsım’a muhalefet etmemiştir. Ancak bu yerler Hafs rivayeti esas alınarak

---

[70] Öztoprak, *Kur’ân Kırâatı,* 138.

[71] Cezeri, *Şerhu Tayyibetü’n-Neşr,* 16.

[72] Zehebi, *Marifetü’l-Kurrâ,* 1/140, 141; Faris, *Teracimu’l-Kurrâ’il-Aşer*, 98.

[73] İbn Hacer el-Askalani, *Tehzibü’t-Tehzib* (Risale Yayınları, 2005), 1/451.

basılan Mushaflarda Âsım kıraatine göre fâel fiili fethalı olarak yazılıp okunmaktadır.[74]

3.2.2 Hamza b. Habîb

Hamza b. Habîb b. Umâre b. İsmail el-Kûfiyyû et-Teymiyyü ez-Zeyyât, h.80 senesinde Kûfe'de doğmuştur. H.156/773 senesinde Hulvân'da vefat etmiştir. Farisi olan Hamza, kıraat imamları arasında altıncı imam sayılıp, rumuzu 'ف' dir. Kûfe'den Hulvan'a yağ götüren bir tacir olduğu için, 'zeyyat' lakabı ile tanınıyordu. Hulvan'dan da ceviz ve peynir getiriyordu.[75]

Süleymân el-A'meş, Amr es-Sebîî, Ca'fer es-Sadık b. Muhammed el-Bâkır, Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû Leylâ ve Humrân b. A'yen'e Kur'an okumuştur. Hamza'dan da çok kişi kıraat almıştır. En meşhurları: Süleym b. İsa, İbrahim b. Ethem, Süfyân es-Sevrî, Alî b. Hamza el-Kisâî, Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ ve Yahyâ b. Mübârek el-Yezîdî'dir.[76]

Kırâat ilminde hüccet kabul edilen, güvenilir olan Hamza, aynı zamanda hadis hafızıdır. Ferâiz ve Arapçaya hâkim olduğu gibi zâhid, âbid ve vera sahibi bir şahsiyettir. Kırâatte imamet Âsım'dan sonra Hamza'ya geçmiştir. Kur'ân öğrettiği (veya) eğitimi verdiği kimselerden ücret almamıştır.[77]

İmam Hamza'yı vasfederek Kisâî şöyle demiştir: ''Müslümanların imamlarından biri, zâhid ve kurraların efendisi; şayet onu görsen, ibadetinden gözün aydınlanır.'' Kisâî onunla övünüyor ve 'hocam, üstâdım' diyerek değerini yüceltiyordu. O'na Kur'ân'ı dört defa okumuştur.[78]

Hamza'nın kırâati ciddi anlamda eleştirilmiştir. Ahmed b. Hanbel, Süfyân b. Uyeyne ve Abdullah b. İdris, Hamza kırâatini makbul görmeyen âlimlerdendir. Süfyân b. Uyeyne, ''Hamza'nın kıraatiyle okuyan imamın arkasında namaz kılmayınız.'' demiştir. Hatta Abdurrahman b. Mehdi şayet güç kendisinde olsa Hamza'nın kıraatiyle

---

[74] Öztoprak, *Kur'ân Kırâatı,* 139.

[75] Tevfik İbrahim Damre, *El-Cisru'l-Me'mûn ilâ Kırâ'atü Hamza* (Ürdün: Mektebetü'l-Vataniyye, 2008), 13.

[76] Damre, *Kırâ'atü Hamza,* 12.

[77] Öztoprak, *Kur'ân Kırâatı,* 194.

[78] Faris, *Teracimu'l-Kurrâ'il-Aşer*, 110.

okuyanları cezalandıracağını söylemiştir.[79] Ebû Bekir b. Ayyâş da Hamza'nın kıraatinin bid'at olduğunu söylemiş usûl anlamında bazı noktalarda eleştirmiştir. Hadis ilminde ise çoğunlukla Hamza, sika/güvenilir kabul edilmektedir. Fıkıh ilminde de saygın bir âlim olarak görülmektedir. İmam Hamza'nın birden fazla eseri mevcuttur. Bunlar; 'Kitâbü Kırâ'ati Hamza, Kitâbü Eşbâ'i'l-Kur'ân, El-Menâm fî Fazîleti Hıfzi'l-Kur'ân, Kitâbü'l-Maktû ve'l-Mevsûl fi'l-Kur'ân, Müteşâbihü'l-Kur'ân, Kitâbü'l-Aded, Kitâbü'l-Vakf ve'l-İbtidâ ve Kitâbü'l-Ferâ'iz'dir.[80] İbnü'l-Cezerî'nin onluk sisteminde onuncu imam olarak bilinen Halef'e ayrı bir başlık altında değinilecektir.

3.2.2.1 Hallâd b. Hâlid

Ebû Îsâ Hallâd b. Hâlid eş-Şeybânî, İmam Hamza'nın ravilerinden biridir. Kırâat ilmindeki rumuzu 'ق' dır. Zamanında Kûfe'nin en güzel Kur'ân okuyanlarından biridir. Ebû Abbas b. Muhammed ed-Dûrî'nin, ''Hallâd'tan sonra Halef'ten daha güzel Kur'ân okuyanı görmedim.'' şeklindeki ifadesi Hallâd'ın Kur'ân'ı ne kadar güzel okuduğunu göstermektedir. Kırâat ve hadis ilminde güvenilir kabul edilmektedir.[81]

Kırâati arz yoluyla, Süleym, Şû'be'den rivayetle Hüseyin b. Ali el-Ca'fer, Âsım'dan rivayetle Şû'be ve Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasan el-Ravasî'den almıştır.[82] Hallâd'tan arz yoluyla, Ahmed b. Yezîd el-Hulvânî, İbrâhim b. Ali el-Kassâr, İbrâhim b. Nasr er-Râzî, Hamdûn b. Mansûr, Süleyman b. Abdurrahman et-Talha, Ali b. Hüseyin et-Taberî, Ali b. Muhammed b. el-Fazl, Anbese b. en-Nadr el-Ahmerî, Kâsım b. Yezîd el-Vezân, Muhammed b. el-Fazl, Muhammed b. Saîd el-Bezzâzî, Muhammed b. Musa b. Ümeyye, Muhammed b. Şâzân el-Cevherî, Muhammed b. İsa el-Isbahânî, Muhammed b. Yahya el-Huneysa vb. kişiler rivayette bulunmuştur. Kendisinden Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim hadis rivayet etmiştir. Hallâd, Kûfe'de h.220/835 senesinde vefat etmiştir.[83]

---

[79] Faris, *Teracimu'l-Kurrâ'il-Aşer*, 112; Öztoprak, *Kur'ân Kırâatı*, 194.

[80] Öztoprak, *Kur'ân Kırâatı*, 196; Tayyar Altıkulaç, ''Hamza b. Habib'', *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/512.

[81] Öztoprak, *Kur'ân Kırâatı,* 200.

[82] Damre, *Kırâ'atü Hamza,* 16.

[83] Damre, *Kırâ'atü Hamza,* 16.

3.2.3 Ali b. Hamza el-Kisâî

Ebü'l-Hasen Alî b. Hamza b. Abdillâh el-Kisâî el-Kûfî, meşhur kırâat imamlarından biridir ve İbn Mücâhid tarafından yedinci imam olarak zikredilmiştir. H.109-110'da doğmuştur. H.189/805 senesinde Rey şehrinin Renbuya köyünde vefat etmiştir. Kırâat ilmindeki rumuzu 'ر' dir.[84]

Bağdat'ta, Arap dili, nahiv ve kırâat imamlarından birisidir. İmam Hamza'dan sonra Arap dili ve kırâatte imamlık onda nihayet bulmaktadır. İmam Şâfiî, ''Kim nahivde gezinmek isterse, o Kisâî'ye bağlıdır.'' demiştir. İbnü'l-Enbârî, 'Kisâî, lügat, nahiv ve kırâatte insanların en bilginiydi. İnsanları toplar, kürsiye oturur ve Kur'ân-ı baştan sona okur ve onlar da dinler hatta vakf ve ibtidâ dâhil olmak üzere kayıt altına alırlardı.[85] demiştir.

Kisâi, Hamza b. Zeyyât'tan kırâatı arz yoluyla almıştır. Hamza'ya, Muhammed b. Ebû Leyla ve İsa b. Amr el-Hamadânî'ye dört defa Kur'ân'ı arz etmiştir. Harfleri, Ebu Bekir b. Ayyâş, İsmail, Nâfi ve Abdurrahman b. Ebû Hammâd'dan rivayetle Yâkub İbn Ca'fer ve diğer bazı kimselerden rivayette bulunmuştur. Basra'ya hicret etmiş ve Halil b. Ahmed'den Arapça okumuştur.

Kendisinden arz ve semâ yoluyla, İbrahim b. Ze'dân, İbrahim b. Hureyş, Ahmed b. Cübeyr, Hafs b. Ömer ed-Dûrî, Ebû Hamdûn et-Tayyib b. İsmâil, Abdurrahman b. Vâkîd, Abdullah b. Ahmed b. Zekvân, Abdullah b. Musa, Udey b. Ziyad, Ali b. Asım, Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellam, Ebu'l-Haris el-Leys İbnu Halid, Nasîr b. Yusuf, İbnü'l-Kisâî, Yahya b. Âdem ve daha başka kimseler kırâat okumuşlardır.[86]

Halife Harun Reşid, onunla sohbet eder, ona ikramda bulunur, ondan kırâatte bulunur ve onunla istişare ederdi. İmam Muhammed ile birlikte aynı gün ve aynı yerde vefat ettiği için halife Harun Reşid, ''Fıkıh ilmi de, Nahiv ilmi de Re'y şehrine gömüldü.'' demiştir.[87]

---

[84] Cezeri, *Şerhu Tayyibetü'n-Neşr,* 16.

[85] Zehebi, *Marifetü'l-Kurrâ*, 1/123; Faris, *Teracimu'l-Kurrâ'il-Aşer*, 129.

[86] Tevfik İbrahim Damre, *El-Cisru'l-Me'mûn ilâ Kırâ'atü Kisâî* (Ürdün: Mektebetü'l-Vataniyye, 2007), 13.

[87] Zehebi, *Marifetü'l-Kurrâ*, 1/128; Faris, *Teracimu'l-Kurrâ'il-Aşer*, 133; Öztoprak, *Kur'ân Kırâatı*, 213.

Eserleri şunlardır; ‘Me’âni’l-Kur’ân, Kitâbü’l-Kırâ’ât, Nevâdirü’l-Kebîr, Nevâdirü’l-Evsat, Nevâdirü’l-Asgar, Nahiv Kitabı, Maktû’u’l-Kur’ân ve Mevsûlüh, el-Mesâdiru ve’l-Hurûfu ve’l-Hâ’ât, Kitabün fi lahni’l-a’mm, Kitabü’l-Eş’âr, Kitabü’l-Müteşâbihati fi’l-Kur’ân, Kisâî Kırâatı’nın Usûl ve Adabı’[88]

3.2.3.1 Ebû’l-Hâris Leys b. Hâlid

Ebü’l-Hâris el-Leys b. Hâlid el-Bağdâdî, Kisâî’nin ravilerinden biridir. Kırâat ilmindeki rumuzu ‘س’ dir. H.240/854 senesinde vefat etmiştir. Bağdat’ta güvenilir okuyucu ve okutuculardan biridir. Hadis ilminde de güvenilir ravilerden biridir. Kisâî, Hamza b. el-Kâsım ve Ebu Muhammed Yahya el-Yezidî’dir. Kendisinden kırâat okuyanlar ise Seleme b. Âsım, Muhammed b. Yahya el-Kisâî es-Sağir, el-Fadl b. Şâzân ve Yakup b. Ahmed et-Türkmenî’dir.[89]

3.2.3.2 Ebû Ömer ed-Dûrî

Ebû Ömer Hafs b. Ömer b. Abdilazîz el-Ezdî ed-Dûrî el-Bağdâdî’nin, kıraatteki rumuzu ‘ت' dir. Ayrıca kırâat imamlarından Ebu Amr’ın da birinci ravisidir ve oradaki rumuzu da ‘ط’ dır.[90]

Nâfi’den rivayetle İsmail b. Ca‘fer’e, Ebû Ca’fer’den rivayetle İbn Cemmaz’dan rivayetle kardeşi Yakub b. Ca’fer’e, Hamza’dan rivayetle Selim ve Muhammed b. Sâ‘dan’a, Kisâî’ye, Âsım’dan Şû’be’ye, ashabından rivayetle Hamza b. Kâsım’a, Yahya el-Yezidî’ye vb. âlimlere kıraat okumuştur. Ahmed b. Ferac, Ebû Ca‘fer Ahmed b. Ferah el-Müfessir, Ahmed b. Yezid el-Hülvânî, Ahmed b. Mes’ûd es-Sirac, İshak b. İbrahim el-Askârî, İsmail b. Ahmed, İsmail b. Yunus b. Yâsîn vb. âlimler de kendisinden okuyup rivayette bulunmuşlardır.[91]

Dûrî, zamanının kırâat imamlarından biridir. Zabtı sabit, güvenilir, nahiv âlimi ve mukrilerin hocası olmuştur. Ömrü uzun, ilmi geniş ve kırâatleri birleştirip tasnif eden ilk kişidir. Ömrünün sonlarına doğru âmâ olmuştur. Hadis ilminde ise kimi âlimler

---

[88] Öztoprak, *Kur’ân Kırâatı*, 215; Damre, *Kıraâtu Kisâî*, 14.

[89] Damre, *Kırâ’atü Kisâî,* 14.

[90] Cezeri, *Şerhu Tayyibetü’n-Neşr,* 16.

[91] Damre, *Kırâ’atü Kisâî*, 16.

tarafından güvenilir kimileri tarafından da zayıf görülmektedir. H.246/860 senesinde vefat etmiştir.[92]

3.2.4 Halef b. Hişâm

Ebû Muhammed Halef b. Hişâm b. Sa'leb (Tâlib) el-Esedî el-Bağdâdî el-Bezzâr, h.150 senesinde dünyaya gelmiş, h.229/844 senesinde de Bağdat'ta vefat etmiştir. Yedi kırâatte İmam Hamza'nın birinci ravisi olmakla birlikte on kırâatte de onuncu imam olarak sayılmaktadır. İmam Hamza'nın ravisi olarak kıraat ilmindeki rumuzu 'ض', aşere sistemindeki rumuzu ise 'خل' dir. Kendisine 'Bezzâr' denmesine kızmış ve 'Mukrî' olarak çağırılmasını istemiştir. Güvenilir büyük bir âlim olan Halef, on yaşında Kur'ân'ı ezberlemiş, on üç yaşında ilme ibtida etmiştir.[93]

Hamza'dan rivayetle Süleym b. İsa ve Abdurrahman b. Ebu Hammâd, Yakub b. Halifetü'l-A'şe vb. kişilerden arz yoluyla Kur'ân'ı almıştır. İshak el-Müseyyibi'ye Nâfi kırâatını; İsmail b. Ca'fer ve Abdulvehhab b. Ata'ya Ebû Amr kırâatını; Yahya b. Âdem'e Âsım'ın Şû'be rivayetini; Ubeyd b. Akîl'e İbn Kesir kırâatini okumuştur. Kisâî'yi Kur'ân'ı hatmedinceye kadar dinlemiş ve Zâide b. Kudâme'den A'meş'in kırâatini almıştır.[94]

Kendisinden Ahmed b. İbrahim Veraka ve kardeşi İshak b. İbrahim, İbrahim b. Ali el-Kassâr, Ahmed b. Zeyd el-Hülvânî, İdris b. Abdulkerîm el-Haddâd, Ahmed b. Züheyr, Ahmed b. Muhammed el-Berâsî, Seleme b. Âsım, Muhammed b. İshak Şeyh İbn Şenebûz, Muhammed b. el-Cehm, Muhammed b. Muhallid el-Ensârî, Muhammed b. İsa, Muhammed b. İbrahim, Ubeyd b. Âkîl, Abdülvehhab b. Atâ, Musa b. İsa, Ebu'l Velid b. Abdülmelik b. el-Kâsım vb. kişiler arz ve sema yoluyla kıraat okumuşlardır. Halef yüz yirmi yerde Hamza'nın kırâatine muhalefet etmiştir. Yapmış olduğu isabetli görüşler sebebiyle, İbnü'l-Cezerî'nin yapmış olduğu sıralamada onuncu imam olarak zikredilmektedir. Hadis ilminde de sika olarak kabul edilen Halef'in eserleri; Kitâbü'l-Kırâat, Müteşâbihü'l-Kur'ân, Kitâbü'l-Aded ve İhtilâfü'l-Mesâhif'tir.[95]

---

[92] Damre, *Kırâ'atü Kisâî,* 15.

[93] İbnü'l-Cezerî, *Gayetü'n-nihâye fi tabakati'l-kurra* (Lübnan: Dar'ul-Kütübü'l-İlmiye, 2006), 1/246.

[94] Tevfik İbrahim Damre, *El-Cisru'l-Me'mûn ilâ Kırâ'atü Halefü'l-Âşir* (Ürdün: Mektebetü'l-Vataniyye, 2007), 13.

[95] Öztoprak, *Kur'ân Kırâatı,* 199.

3.2.4.1 İshâk b. İbrâhim el-Verrâk

Ebû Ya‘kūb İshâk b. İbrâhîm b. Osmân el-Verrâk el-Mervezî, on kırâat imamlarından Halef b. Hişâm'ın birinci ravisidir. H.286/899 senesinde vefat etmiştir. Kırâat ilmindeki rumuzu 'سح' dir. El-Verrâk; Halef b. Hişâm ve Velid b. Müslim'den kıraat okumuştur. Kendisinden de Muhammed b. Abdullah b. Ebi Ömer en-Nakkâş, Ali b. Mûsâ es-Sekafî, Hasan b. Osman el-Bersâtî, Muhammed b. Ahmed b. Eyyûb b. Şenebûz Ebu'l-Hasen; kardeşi Ahmed b. İbrahim ve oğlu Muhammed b. İshak kırâat okumuşlardır.[96]

3.2.4.2 İdrîs b. Abdülkerîm el-Haddâd

Ebü'l-Hasen İdrîs b. Abdülkerîm el-Haddâd el-Bağdâdî, Halef b. Hişâm'ın ikinci ravisidir. H.199 senesinde Bağdat'ta doğmuş, h.292/905 senesinde de vefat etmiştir. Kırâat ilmindeki rumuzu 'سه' dir. el-Haddâd, Halef b. Hişâm ve Ali Muhammed b. Habib eş-Şemmûnî'den ders almıştır. Kendisinden Muhammed b. Ahmed b. Şenebûz, İbn Miksem, Ebû Bekir en-Nakkâş, Ebû Bekir b. Mücâhid, Mûsâ b. Abdullah el-Hakânî, Ahmed b. Bûyân, Muhammed b. Yûnus vb. kişiler kırâat okumuşlardır. Ayrıca el-Haddâd, hadis ilmi ile de meşgul olmuştur. Onun sika olduğuna dair görüşler belirtilmiştir.[97]

---

[96] Faris, *Teracimu'l-Kurrâ'il-Aşer*, 170; Damre, *Kırâ'atü Halef*, 15.

[97] Damre, *Kırâ'atü Halefü'l-Âşir,* 15.

4. KÛFE KIRÂAT İMAMLARININ USÛLLERİ

Günümüzde müslümanlar arasında okunan kırâatlerden biri olan Âsım kıraatı, Kûfeli kırâat imamları içerisinde, İslâm ülkelerinin çoğunda okunan kırâattir. Adına da sayısız Mushaflar basılmıştır ve hâlen basılmaktadır. Bunun gibi Verş rivayetiyle gelen Nâfi kıraati ve Ebû Amr kıraati de Âsım kırâati kadar yaygın olmasa da bazı yerlerde okunmaktadır. Verş; Cezayir, Tunus ve Fas gibi ülkelerde, Ebû Amr kırâatı ise Sudan'da okunmaktadır. Bu üç kırâat haricinde olan diğer kırâatler sadece bir ilim olarak okunup okutulmaktadır.[98] Bu bölümde Kûfe kırâat imamlarının usûlleri işlendikten sonra kendi aralarında olan usûl ve ferş farklılıklarına değinilecektir. Şu meseleyi de göz ardı etmemek gerekir ki usûl farklılıkları genel itibariyle raviler nezdinde ele alınmaktadır. Bu çalışmada ise usûl farklılıkları, bazen imamlar bazen de raviler nezdinde ele alınacaktır.

4.1 Âsım Kırâatinin Genel Özellikleri (ن)

Âsım kırâati, tahkîk üzere olan bir okuyuştur. Bazı kelimeler dışında imâle, teshîl, işmâm vb. farklı okuyuş şekilleri bulunmadığından ve kırâatinin sade olması gibi sebeplerden ötürü Müslümanların büyük çoğunluğu tarafından benimsenmiş bir kırâattir. Âsım kırâatının iki ravisi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Ebu Bekir Şû'be diğeri ise Hafs b. Süleyman'dır. Burada Âsım kırâatinin usûl meselelerine geçmeden evvel onun genel özelliği iki-üç maddede zikredilecek, akabinde ise usûl farklılıkları raviler nezdinde ele alınacaktır.

4.1.1 İstiâze ve Besmele

İbnü'l-Cezerî'nin *Tayyibesi*'nde istiâze ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

وَقُلْ اَعُوذُ اِنْ اَرَدْتَ تَقْرَا كَالنَّحْلِ جَهْرًا لِجَمِيعِ القُرَّاء
وَاِنْ تُغَيِّرْ اَوْ تَزِدْ لَفْظًا فَلاَ تَعْدُ الَّذِي قَدْ صَحَّ مِمَّا نُقِلَا
وَقِيلَ يُخْفِي حَمْزَةُ حَيْثُ تَلَا وَقِيلَ لَا فَاتِحَةٌ وَعُلِّلَا
وَقِفْ لَهُمْ عَلَيْهِ اَوْ صِلْ وَاسْتُحِبْ تَعَوُّذٌ وَقَالَ بَعْضُهُمْ يَجِبْ

[98] Karaçam, *Kur'an-ı Kerîm'in Nüzulu ve Kıraatı*, 312.

‘‘Sen Kur’ân okumayı istediğinde, bütün kırâat imamlarına göre, Nahl sûresindeki gibi eûzüyü cehri (açık) olarak oku! Eğer sen, istiâzeyi değiştirecek olursan veya ona bir lafız eklersen, sahih şekilde nakledilenlerin dışına çıkma! Denildi ki Hamza nerede okursa okusun Fâtiha sûresinin dışındakileri gizli okur. Ancak bu görüş zayıf görüldü. Eûzünün üzerinde vakıf veya vasıl yap! Eûzü çekmek müstehab kabul edildi. Bazıları da vacip dediler.’’[99]

İstiâze, ‘العوذ’ kökünden gelen, istif’âl babında ‘sığınmak’ anlamı içeren bir kelimedir.[100] Terim olarak, ‘Kovulmuş şeytandan Allah’a sığınmak’ anlamındadır. Bu sözcüğün Kur’ân’da geçtiği yerlerden birisi şu şekildedir: قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اِنَّهُ رَبِّي اَحْسَنَ مَثْوَايَ ط mektedir. Kur’ân’da başka kalıplarda da gel اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظّٰلِمُونَ[101]

Besmele ise ‘Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla’ manasında olup **A**rapça lafzın Türkçe söyleniş biçimidir. Arapça sarf ilminde rubâî mücerred فعلل kalıbında gelen ‘besmele’ rubâî mücerredin manalarından biri olan ‘النحت" yontma mastar anlamında olan kelimeleri kasdetmektedir. ‘بسمل’ , بسم الله manasındadır.[102]

Berâe sûresi hariç evveli sûrede dört vecih vardır. İmam Âsım bu dört vechi okumaktadır.

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم ا لْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Birinci vecih vasl-ı kül’dür. İstiâze ve besmele sûreye vasledilerek okunmaktadır.

İkinci vecih ise kat-i kül’dür. İstiâzede, besmele ve sûrede vakfedilerek okunmaktadır. Üçüncü vecihte, istiâzeden sonra besmeleye geçilir sonra vakfedilerek sûreye geçilmektedir. Son vecihte ise, istiâzede vakıf yapılıp besmeleden sonraya sûreye geçiş yapılmaktadır.[103]

وصل كل

قطع كل

وصل اول قطع ثاني

قطع اول وصل ثاني

---

[99] Cezerî, *Şerhu Tayyibetü’n-Neşr fî Kıraati’l-Aşr*, 44-45.

[100] İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab* (Beyrut: Dâ’r-ı Sâdır, 2010), 3/498.

[101] Yûsuf 12/23.

[102] Abduh Er-Racihi, *Tatbiku’s-Sarf* (Beyrut: Dâru’n-Nehdatü’l-Arabiyye, 2014), 30.

[103] Abdülfettâh Paluvî, *Zübdetü’l-İrfan* (İstanbul: Hanifiyye Kitabevi), 6-7.

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم ا لْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ		
أعوذ بالله من الشيطان الرجيم	بسم الله الرحمن الرحيم	ا لْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم		ا لْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
أعوذ بالله من الشيطان الرجيم	بسم الله الرحمن الرحيم	ا لْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

İndirâc yöntemi ile okunduğunda uygulamada vasl-i sâni vechi önce okunur. Berâe sûresinde evveli sûrede istiâze ile başlandığı vakit İmam Âsım iki vecih okumaktadır.

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ

Birinci vecihte, besmele okunmadan istiâzeden sonra vaslederek sûreye geçmektedir. İkinci vecihte ise yine besmele okunmadan istiâzeden sonra vakfederek sûreye geçiş yapmaktadır.[104]

وصل بلا بسملة

قطع بلا بسملة

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم	بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ
أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ	

Sûreteyn beyninde merâtib-i erbaada İmam Âsım üç vecih okumaktadır.

وَلَا الضَّالِّينَ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ اَلم ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ

Birinci vecihte geçişlerde vaslederek okumaktadır. İkinci vecihte geçişlerde vakfederek okumaktadır. Üçüncü vecihte ise âyetin sonunu vakfeder. Sonra besmele ile diğer sûreye vaslederek geçiş yapmaktadır.[105]

وصل كل

قطع كل

قطع اول وصل ثاني

وَلَا الضَّالِّينَ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ اَلم ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ		
وَلَا الضَّالِّينَ	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ	اَلم ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ
وَلَا الضَّالِّينَ	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ اَلم ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ	

Berâe sûresinde sûreteyn beyninde merâtib-i erbaada İmam Âsım üç vecih okumaktadır.

---

[104] Paluvî, *Zübdetü'l-İrfan,* 6-7.

[105] Paluvî, *Zübdetü'l-İrfan,* 6-7.

اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ

Birinci vecihte besmele okumadan diğer sûreye direkt geçiş yapmaktadır. İkinci vecihte yine besmele okumadan sekte yaparak diğer sûreye geçiş yapmaktadır. Üçüncü vecihte ise yine besmelesiz âyet sonunu vakfettikten sonra diğer sûreye geçiş yapmaktadır.[106]

وصل بلا بسملة

سكت بلا بسملة

قطع بلا بسملة

اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ	
اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (sekt ile) بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ	
اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ	بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ

Mertebeteynde ise evveli sûrede İmam Âsım bütün imamlar gibi dört vecih okumaktadır.

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَۙ

Birinci vecihte istiâze, besmele ve sûreye vakfederek geçiş yapmaktadır. İkinci vecihte istiâzeden sonra durup, besmeleden sonra sûreye vaslederek geçiş yapar. Üçüncü vecihte istiâzeden sonra vaslederek besmeleye geçer. Besmeleden sonra vakfederek sûreye geçer. Dördüncü vecihte ise tüm geçişlerde vaslederek okumaktadır.[107]

قطع كل

قطع اول وصل ثاني

وصل اول قطع ثاني

وصل كل

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم	بسم الله الرحمن الرحيم	قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَۙ
أعوذ بالله من الشيطان الرجيم	بسم الله الرحم الرحيم قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَۙ	
أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم		قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَۙ
أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَۙ		

Sûreteyn beyninde ise İmam Âsım üç vecih okumaktadır.

---

[106] Paluvî, *Zübdetü'l-İrfan,* 7.

[107] Paluvî, *Zübdetü'l-İrfan,* 7; Abdullah Boz, *Kırâat-ı Aşere Kaideleri* (Şifa Yayınevi, 2020), 16.

وَادْخُلِي جَنَّتِي بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ لَا أُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ

Birinci vecihte sûreler arasında vakfederek okur. İkinci vecihte ilk önce vakıf yapar ve sonra vaslederek diğer sûreye geçer. Üçüncü vecihte ise geçişleri vaslederek okumaktadır.[108]

قطع كل

قطع اول وصل ثاني

وصل كل

وَادْخُلِي جَنَّتِي	بسم الله الرحمن الرحيم	لَا اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ
وَادْخُلِي جَنَّتِي	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ	لَا اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ
وَادْخُلِي جَنَّتِي بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ لَا أُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ		

4.1.2 Medler

Sözlükte ‘artırmak, ziyade etmek’ anlamlarına gelen ‘med’ kelimesi ıstılahî olarak, bir harekeli harfin önünde bulunan ve harfin harekesi cinsinden olan bir med harfiyle harfin sesinin harekesi doğrultusunda uzatılmasıdır.[109]

Med, aslî ve ferî olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır: Aslî med, med harfinden ayrılmayan med harfinin zâtı ile kâim olup, başka bir sebebe dayanmayan medde denmektedir.[110] Buna “اُوذِينَا” örneğini vermek mümkündür. İmam Âsım da diğer bütün kırâat imamları gibi aslî meddi bir elif miktarı çekmektedir.[111] Fer‘î med ise aslî med üzerine artırmayı gerektiren bir sebebe mebnî meydana gelen medde denmektedir. Bu sebepten de maksad, sebeb-i med dediğimiz, harf-i medden sonra gelen hemze ile sükûndur. Medd-i Muttasıl, Medd-i Munfasıl, Medd-i Lâzım, Medd-i Ârız ve Medd-i Lîn olmak üzere beş kısma ayrılmaktadır.[112]

---

[108] Boz, *Kırâat-ı Aşere Kaideleri*, 17.

[109] Muhammed Mekki, *Nihayetü'l-Kavlü'l-Müfid fi Ilmi't-Tecvîd*, thk. Velid Recep Abdü'r-Raşid Acemî (Mektebetü Evlâdü'ş-Şeyh li't-Türas, 2018), 271; Mehmet Ali Sarı, ‘‘Med’’ *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları), 28/288.

[110] Mekki, *Nihayetü'l-Kavlü'l-Müfid*, 272; İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Fazîletleri ve Okunma Kâideleri* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2021), 255.

[111] Paluvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 8.

[112] İbnü't-Tahhân, *Mukaddime fi Usûli'l-Kırâ'ât* (Kahire, Mektebü Evlâdü'ş-Şeyh li't-Türas, 2004), 31-32; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Okuma Kâideleri*, 256.

İmam Âsım aşerede merâtib-i erbaada munfasıl ve muttasıl medde dört elif miktarı çekmektedir. Mertebeteyn'de ise munfasıl ve muttasıl medde üç elif miktarı çekmektedir.[113]

Takrîbte ise İmam Âsım medd-i munfasıl ve muttasılda üç ve dört elif miktarı çekmektedir.[114] İmam Âsım ve hafs'a ait mizan şu şekildedir:

مِنْ دُونِهِ اَوْلِيَاءَ[115]

ن ٣ ٣

٥

٤ ٤

٥

ع ٣ ١

İmam Âsım takrîbte mertebeteynde munfasıl ve muttasıl medleri üç elif miktarı okumaktadır. Lâzım meddin meddinde görüş birliği vardır ki bu da uzatırken kasr hâlinde iki eliften aşağı düşmemek ve dört elif miktarını geçmemek şeklindedir. Kırâat imamlarından hiç biri lâzım meddi kasr ile okumayı caiz görmemiştir.[116] Medd-i lâzımda, İmam Âsım diğer Kûfeliler gibi dört elif miktarı okumaktadır.[117] İmam Âsım medd-i ârızı tavassut (üç veya iki elif) ile okumayı tercih etmiştir.[118] Ayrıca kelime sonundaki harekeye göre farklı vecihlerle okumaktadır. İmamların diğer okuyuş farklılıklarının aksine ortak olarak eğer son harekesi meftuh ise üç; meksûr ise dört ve madmûm ise yedi vechle okudukları görülmüştür.[119]

4.1.3 İşmâm

İşmâm sözlükte, birine bir şeyi koklatmak manasına gelmektedir. Istılah manası ise harekeyi sessizce işaret etmek anlamına gelmektedir. Harekeyi işaret etmek için

---

[113] Palûvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 8.

[114] Ahmed b. Muhammed el-Bennâ, *İthâfü Fuzalâ'i'l-Beşer,* thk. Şaban Muhammed İsmail (Kahire: Mektebetü'l-Külliyyeti'l-Ezheriyye, 1. Basım, 1987), 1/160.

[115] er-Ra'd 13/16.

[116] Cezeri, *en-Neşr,* 1/317; Feyizli, *Kırâat-ı Aşere*, 76.

[117] Paluvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 8.

[118] Bennâ, *İthâf,* 1/167; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Okunma Kâideleri*, 267.

[119] Mekki, *Nihayetü'l-Kavlü'l-Müfid*, 290.

sessizce dudakları yummaktır. Harekeyi hareke ile sakin arasında gizli tutmaktır.[120] İşmam dört çeşittir ve İmam Âsım, harekeyi sükûna işmam etmek olan ‘تَأْمَنَّا’ kelimesinde işmam yapmaktadır.[121]

4.2 Ebû Bekir b. Ayyâş Rivayeti (ص)

Şû‘be, istiâze-besmele ve medler bahsi bölümünde İmam Asım ile ittifak hâlindedir.

4.2.1 Sekte

Sekte lügat olarak ‘sözü kesmek, susmak ve sönmek’ gibi anlamlara gelmektedir. Istılahta ise nefes almadan sesi kesmeye denir.[122]
[123]بَلْ رَانَ عِوَجًا قَيِّمًا[126], [125]مَنْ رَاقٍ, [124]مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا gibi yerlerde Şû‘be sekte yapmaz.[127]

4.2.2 İdgam

Sözlükte, bir şeyi diğer bir şeye ya da bir harfi diğer bir harfin içine koymak manalarına gelmektedir.[128] Istılahî olarak ise iki harfi şeddeli olarak ikinci harf gibi bir harf şeklinde okumaktır.[129]
Şû‘be nasıl olursa olsun ‘ذ’ harfini ‘ت’ ye idgam eder. Buna örnek olarak “اِتَّخَذْتُ” kelimesi verilebilir. ‘ن’ harfini de ‘و’ harfine idgam eder. ‘يس وَالْقُرْآنِ’ ve ‘ن وَالْقَلَمِ’ gibi. ‘ن’ harfini ayrıca ‘ر’ harfine ‘مَنْ رَاقٍ’ ve ‘ل’ harfini ‘ر’ ya idgam eder. ‘بَلْ رَانَ’ gibi.[130]

---

120 Karakılıç, *Kur’ân-ı Kerîm Okuma Kâideleri*, 115; Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 97.

121 Bennâ, *İthâf*, 141; Yûsuf 12/11.

122 Dabbağ, *Usûli’l-Kırâ’at, 33;* Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 145.

123 el-Kehf 18/1, 2.

124 Yâsîn 36/52.

125 el-Kıyâmet 75/27.

126 el-Mutaffifîn 83/14.

127 Damre, *Rivayetu Şû’be*, 17-18.

128 İbnü’t-Tahhân, *Mukaddime*, 35; Feyizli, *Kırâat-ı Aşere*, 97.

129 Cezeri, *en-Neşr*, 1/274; Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 85.

130 Damre, *Rivayetu Şû’be,* 18.

4.2.3 İmâle

‘Meyl’ sözcüğünden türemiştir. Bir şeyi bir tarafa doğru meylettirmek, yatırmak, eğmek manalarına gelmektedir. Fethayı kesreye ve elifi ya’ya doğru yaklaştırarak okumaktır.[131]

Şû‘be, vasıl ve vakıf halinde رَمَى[132] ve kelimelerinde imâle yapmaktadır. أَعْمَى[133] Vakıf halinde اَدْرٰيكَ[137], هَارٍ[136]kelimelerinde imâle yapmaktadır. سُدًى[135] ve سُوًى[134], kelimelerinde imâle yapmaktadır. Eğer kendinden sonra gelen harf وَنَا[139], بَلْ رَانَ[138] müteharrik (harekeli) olursa, ‘رَأَى’ kelimesinin ‘ر’ harfi ve hemzesinde imâle yapmaktadır. ‘مَجْرَيهَا'[140] kelimesinde ‘م’ harfinin dammesi ve ‘ر’ harfinin fethasıyla okunan bu yerde Şû‘be imâle yapmaz.[141]

4.2.4 Hâü’l-Kinâye

Tekil, eril ve üçüncü şahıs zamirinden kinaye olunmuş ‘ه’ zamirlerini ifade etmektedir.[142] Şû‘be; ‘يُؤَدِّهِ'[143], ههkelimelerinde ‘ وَنُصْلِهِ[146], نُوَلِّهِ[145], نُؤتِهِ[144]’nin iskânıyla okumaktadır. ‘وَيَتَّقْهِ’[147] kelimesinde ‘ق’ harfinin kesresiyle birlikte ‘ه’nin iskânıyla

---

[131] Cezeri, *en-Neşr*, 2/30; Mehmet Ali Sarı, ‘‘İmale’’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/177.

[132] el-Enfâl 8/17.

[133] el-İsrâ 17/72.

[134] Tâhâ 20/58.

[135] el-Kıyâmet 75/36.

[136] et-Tevbe 9/109.

[137] el-İnfitâr 82/17-18.

[138] el-Mutaffifîn 83/14.

[139] el-İsrâ 17/83.

[140] Hûd 11/41.

[141] Dabbağ, *Usûli’l-Kırâ’at,* 63-64; Damre, *Rivayetu Şû’be,* 19-21.

[142] Cezeri, *en-Neşr*, 1/304; Bkz.İbnü’l-Cezeri, *Tahbirû’t-Teysir* (Beyrut, Dâr’ul-Kütübü’l-İlmiyye, 1983), 50; Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 74.

[143] Âl-i İmrân 3/75.

[144] Âl-i İmrân 3/145; Şûrâ 42/20.

[145] en-Nisâ 4/115.

[146] en-Nisâ 4/115.

[147] Nûr 24/52.

okumaktadır. ‘فِيهِ مُهَانًا’[148] kelimesinde ‘ه’ harfini uzatmadan sıla yapmadan okumaktadır. ‘مِنْ لَدُنْهُ’[149] kelimesinde ‘د’ harfinin iskân ve işmâmıyla, ‘ن’ ve ‘ه’ harfinin kesresiyle rivayet etmektedir. ‘وَمَا اَنْسَانِيهُ’[150] ve ‘عَلَيْهُ اللَّهَ’[151] kelimelerinde ‘ه’ harfinin kesresiyle rivayet etmektedir.[152]

4.2.5 Hemze

Hemze, elife benzeyen, sakin veya harekeli bir harftir. Aslında hemzenin harekeli olduğu, elifin ise sakin olduğu belirtilerek bu iki harfin birbirinden farklı olduğu ifade edilmiştir.[153] Sahih olmakla birlikte illet harfine de benzemektedir. Kıraât ilmindeki tanımına göre ‘‘boğazın başlangıcı, göğse bitişik olan yerden çıkan, kendine özel mahreci olan bir harftir.’’[154]

Şû‘be; ‘كُفُؤًا’[155] ve ‘هُزُؤًا’ kelimelerinde nerede olursa olsun ‘و’ harfini hemzeli olarak rivayet etmektedir. ‘جَبْرَئِلُ’ kelimesini nerede olursa olsun, ‘ر’nın fethasıyla birlikte ‘ي’nin yerine meksûr bir hemze ile rivayet etmektedir. ‘مِيكَائِيلُ'[156] kelimesini medd-i muttasıl ve sonra medd-i bedel[157] ile birlikte hemze ve 'ي'nin ziyadesiyle rivayet etmektedir. ‘زَكَرِيَّاءُ’ kelimesini medd-i muttasıl ile birlikte eliften sonra hemze ile rivayet etmektedir. ‘تُرْجِئُ[158] ve مُرْجَئُونَ[159] ’ kelimelerinde ‘ج’ harfinden sonra hemze ile rivayet etmektedir. ‘ءَاَعْجَمِيٌّ’[160] kelimesini ikinci hemzenin tahkîki ile rivayet etmektedir.[161]

---

[148] el-Furkân 25/69.

[149] el-Kehf 18/2.

[150] el-Kehf 18/63.

[151] el-Fetih 48/10.

[152] Bennâ, *İthâf,* 1/150.

[153] Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, 15/391; Nesrişah Saylan, "Kıraat İlminde Hemze İle İlgili Bazı Vecihlerin İncelenmesi", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 5 / 2 (Temmuz 2019), 287.

[154] Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 76.

[155] el-İhlâs 112/4.

[156] el-Bakara 2/98.

[157] Bkz. Dabbağ, *Usûli'l-Kırâ'at, 20;* Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 115.

[158] el-Ahzâb 33/51.

[159] et-Tevbe 9/106.

[160] Fussılet 41/44.

[161] Dabbağ, *Usûli'l-Kırâ'at,* 63.

Şû‘be, şu yerlerde istifham hemzesini ziyade eylemiştir: ‘ءَآمَنْتُمْ’[162] kelimesini ikinci hemzenin tahkîki ve sonrasında elifle birlikte istifhamla rivayet etmiştir. ‘ أَاِنَّ[163] ، اَئِنَّكُمْ ءاِنَّا لَمُغْرَمُونَ[164]، ءأن كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ[165] لَنَا لَاَجْراً[166]kelimelerini istifhamla rivayet etmiştir.[167]

4.2.6 İbdâl

Sözlükte bir şeyi başkasının yerine koymak ve değiştirmek manalarına gelmektedir. Istılah manası ise sakin bir hemzeyi, öncesinin harekesi türünden bir harf-i medde çevirmektir.[168]

Şû‘be; ‘لُولُؤًا’[169] kelimesini nasıl gelirse gelsin birinci hemzenin ‘vav’a ibdâlıyla rivayet etmektedir. ‘مُوصَدَةٌ’[170] kelimesini hemzenin ‘vav’a ibdâliyle med olarak rivayet etmektedir.[171]

4.2.7 İskân

İskân, bir kelimede vakfetmek ve onun son harfini sâkin kılmaktır.[172] Şû‘be, izafet ya’larından ‘ وَاُمِّيَ[176] يَدِيَ[175] وَجْهِيَ[174] لِيَ بَيْتِيَ[173] [177] ’ kelimelerinde iskân etmektedir. ‘اَجْرِيَ اِلاَّ’ kelimesinde medd-i munfasılla gelerek nerede olursa olsun iskân etmektedir.

---

[162] el-A’râf 7/123; Tâhâ 20/71; eş-Şuarâ 26/48.

[163] el-A’râf 7/113.

[164] el-Vâkıa 56/66.

[165] el-Kalem 68/14.

[166] el-A’râf 7/81.

[167] Dabbağ, *Usûli’l-Kırâ’at,* 63.

[168] Bkz. Dabbağ, *Usûli’l-Kırâ’at, 24;* Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 84.

[169] el-Hac 22/23.

[170] el-Beled 90/20; el-Hümeze 104/8.

[171] Dabbağ, *Usûli’l-Kırâ’at,* 63.

[172] Bkz. Dabbağ, *Usûli’l-Kırâ’at, 45;* Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 93.

[173] el-Bakara 2/125; el-Hac 22/26; Nûh 71/28.

[174] Âl-i İmrân 3/20; el-En’âm 6/79.

[175] el-Mâide 5/28.

[176] el-Mâide 5/116.

[177] İbrâhîm 14/22; Tâhâ 20/18; Sâd 38/23-69; el-Kâfirûn 109/6.

‘مَعِى’ kelimesini nerede gelirse gelsin iskân etmektedir. ‘عَهْدِىَ الظَّالِمِينَ’[178] kelimesinde vasıl hâlinde ‘ي’nin fethası ile rivayet etmektedir. ‘مِنْ بَعْدِيَ اسْمُهُ’[179] kelimesinde vasıl halinde ‘ي’nin fethası ile rivayet etmektedir.[180]

4.2.8 İsbât

İsbât, yerinde bırakmak gerçekleştirmek ve isbât etmek anlamlarına gelmektedir.[181] Şû‘be, zevaid ‘ya’larından: ‘يَا عِبَادِىَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ’[182] kelimesinde vasıl hâlinde ‘ي’nin isbatı ile fethalı; vakıf hâlinde ise sakin olarak rivayet etmektedir. ‘فَمَا اٰتٰينِ’[183] kelimesinde vasıl ve vakıf hâlinde ‘ي’yi hazfetmektedir.[184]

4.3 Hafs Rivayeti (ع)

‘اَللّٰهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفاً وَشَيْبَةً’[185] âyetinde geçen ‘ضعف’ lafızlarını Hafs, damme ve fethalı olarak iki vecihle okumaktadır. Hafs, bu âyetten başka hocası Âsım’a hiçbir yerde muhalif olmamıştır. Ancak Hafs, hocasından aldığı fetha vechini mukaddem uygulamaktadır.[186]

Hafs, istiâze-besmele ve medler bahsi bölümünde İmam Âsım ile ittifak hâlindedir. Ancak ‘ashâb-u kasr’ dan olan Hafs, takrîbte medd-i ta’zim yapmaktadır ve merâtib-i erbaada iki; mertebeteynde ise üç elif miktarı med çekmektedir. ‘لا اله الا الله’[187]

---

[178] el-Bakara 2/124.

[179] es-Saf 61/6.

[180] Dabbağ, *Usûli’l-Kırâ’at,* 64.

[181] Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 93.

[182] ez-Zuhruf 43/68.

[183] en-Neml 27/36.

[184] Dabbağ, *Usûli’l-Kırâ’at,* 64.

[185] er-Rûm 30/54.

[186] Cezerî, *Neşr*, 2/345.

[187] Bennâ, *İthâf,* 1/168; لا اله الا الله ifadesindeki lâ-i nâfiyeye âit olan bir meddir. Bkz. Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 119.

4.3.1 Sekte

Hafs, ‘عِوَجًا قَيِّمًا[188] , مِنْ مَرْقَدِنَا[189] , بَلْ رَانَ[191], ‘مَنْ رَاقٍ[190] lafızlarında sekte yapmaktadır. Kehf ve Yasin sûrelerindeki sekit vecihleri vasıl hâlinde yapılmaktadır. Vakıf halinde sekit yoktur. Kıyâme ve Mutaffifîn sûrelerindeki sekitler idgam yapılmadan uygulanmaktadır.[192]

4.3.2 Hâü’s-Sekte

Kur’ân’da yer alan yedi kelimenin sonunda bulunan ve dokuz yerde geçen sakin ‘ه’ harfine denmektedir.[193] Hâu’s-sektelerin tamamı sakindir. Hem vasıl hem de vakıf hâlinde okunmaktadır. ‘لَمْ يَتَسَنَّهْ وَانْظُرْ[194] , ‘فَبِهُدٰيهُمُ اقْتَدِهْ قُلْ لَّا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا[195] , ‘كِتَابِيَهْ[196] , ‘حِسَابِيَهْ[197] , ‘مَالِيَهْ هَلَكَ[198] , ‘سُلْطَانِيَهْ خُذُوه[199] , ‘مَا هِيَهْ نَارٌ حَامِيَةٌ[200] lafızları Kur’ân-ı Kerîm’de hau’s-sektelerin geçtiği yerlerdir.

4.3.3 İmâle

‘مَجْرَيهَا’ lafzını Hafs imâle ile okumaktadır. ‘ر’ harfinin fethasını kesreye doğru meylettirerek ince okumaktadır.[201]

---

[188] el-Kehf 18/1.

[189] Yâsîn 36/52.

[190] el-Kıyâmet 75/27.

[191] el-Mutaffifîn 83/14.

[192] Bennâ, *İthâf*, 1/224; Dabbağ, *Usûli’l-Kırâ’at,* 59.

[193] Mecmau’l-Lugati’l-Arabiyye, *Mu’cemü Elfâzı’l-Kur’âni’l-Kerîm* (Kahire, 1988), 1159; Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Okunma Kâideleri,* 348.

[194] el-Bakara 2/259.

[195] el-En’âm 6/90.

[196] el-Hâkka 69/19-25.

[197] el-Hâkka 69/20-26.

[198] el-Hâkka 69/28.

[199] el-Hâkka 69/29.

[200] el-Kâria 101/10.

[201] Paluvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 70.

4.3.4 Hâü'l-Kinâye

'وَمَا اَنْسَانِيهُ'[202] lafzındaki zamiri Hafs, damme ile okumaktadır. 'عَلَيْهُ اللَّه' lafzındaki zamiri de damme ile okumaktadır. 'فِيهِ مُهَانًا' lafzındaki 'فيه' ifadesinin zamirini bir elif miktarı uzatarak okumaktadır. Ancak '[203]فَوَاكِهُ, [204]مَا نَفْقَهُ , [205]لَمْ يَنْتَهِ' kelimelerindeki 'ه'ler zamir olmayıp kelimenin aslından olduklarından dolayı uzatmadan okumaktadır.[206]

4.3.5 Teshîl

Teshîl sözlükte 'kolaylaştırmak, zorluğa ait şeyleri kaldırmak' anlamındadır.[207] Istılah manası ise 'Hemzeyi, kendisi ile yine aynı şekilde kendi harekesinden olan harfin mahreci arasına koymak' anlamına gelmektedir.[208] '[209]ءَاَعْجَمِيٌّ' lafzındaki ikinci hemzeyi Hafs, teshîl ile okumaktadır.[210]

4.3.6 İhtilâs

İhtilâs, beyaz ile siyahı karıştırmak, bir şeyi elden kapmak anlamlarına gelmektedir. Lugat olarak 'aşırmak ile çalmak manasındaki hals sözcüğünden oluşmuş ve revm ile cüz'î benzerliği olan ihtilâsa ıstılahî anlamda 'harekeyi hızlıca okumak' anlamı verilmiş, ayrıyeten 'harekeyi hafif ve gizli bir sesle belirtmek; harekenin ekserisini ya da üçte ikisini okumak' gibi tanımlamalar yapılmıştır.[211] Üç şekilde tarifi vardır:

1) Harfte bulunan harekenin hafif bir biçimde ses çıkarılarak okumaya denir.
2) Harekenin çoğunu okumaktır.

---

[202] el-Kehf 18/63.

[203] es-Sâffât 37/42.

[204] Hûd 11/91.

[205] el-Alak 96/15.

[206] Bennâ, *İthâf,* 1/149-150.

[207] Yaşar Akaslan, ''Kırâat İlmi Sistematiğinde Usûl Kavramları'', *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (2017), 225.

[208] Dabbağ, *Usûli'l-Kırâ'at,* 23; Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları,* 164.

[209] Fussilet 41/44.

[210] Paluvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 121-122.

[211] Dabbağ, *Usûli'l-Kırâ'at, 31*; Fatih Çollak, ''Revm'' *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/32.

3) Harekenin üçte ikisini okuyup, üçte birini terketmektir.[212]

İhtilâs, hareke ve zamirde olmak üzere iki çeşittir:

1) Harekede olan ihtilâsta, sesin üçte birini kesip, üçte ikisini söylemektir.

2) Zamirde olan ihtilâsta ise sesin tamamı telaffuz edilirken, tabii med miktarında okunan zamirin, uzatılması terkedilerek normal hareke ile okunması işidir.

‘يَرْضَهُ’[213] lafzının zamirinin uzatılmadan normal hareke ile okunması buna örnektir.[214]

4.3.7 Hemze

İstifham hemzesi şeklinde olan Kur’ân’da 6 yerde geçen vecihler şunlardır: ‘ قُلْ ءَٱلذَّكَرَيْنِ’[215] , ‘ءَٱلْـٰٔنَ وَقَدْ عَصَيْتَ’[216] , ‘قُلْ ءَٱللَّهُ’[217] , ‘ءَٱلْـٰٔنَ وَقَدْ عَصَيْتَ’[218] , ‘ءَٱللَّهُ خَيْرٌ’[219] kelimelerindeki ikinci hemze ibdâl ve teshîl olarak iki vecihle okunmaktadır. Birinci vecih evlâdır ve Hafs, ibdâl vechini okumaktadır.[220]

4.3.8 İsbat-Hazif

Hafs, dururken elif’i isbat ve geçerken ise elif’i hazf ederek okumaktadır. ‘لَكِنَّا’[221] , ‘ اَنَا’ , ‘الظُّنُونَا’[222] , ‘الرَّسُولَا’[223] , ‘السَّبِيلَا’[224] , ‘قَوَارِيرَا’[225] , ‘سَلَاسِلَا’[226] örneklerinde Hafs, buralarda dururken elif’i isbat ederek, geçerken de elif’i hazfederek okumaktadır. Ancak ‘سَلَاسِلَا'

---

[212] Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 90.

[213] ez-Zümer 39/7.

[214] Bennâ, *İthâf*, 1/153.

[215] el-En’âm 6/143-144.

[216] Yûnus 10/51.

[217] Yûnus 10/59.

[218] Yûnus 10/91.

[219] en-Neml 27/59.

[220] Cezerî, *Neşr*, 1/377.

[221] el-Kehf 18/38.

[222] el-Ahzâb 33/10.

[223] el-Ahzâb 33/66.

[224] el-Ahzâb 33/67.

[225] el-İnsân 76/15.

[226] el-İnsân 76/4.

lafzını dururken isbat, geçerken hazf olmakla beraber bir de dururken lam harfinin sakin olması şekliyle de okumaktadır. 'سلاسلا' , 'سلاسلَ' , 'سلاسلْ' şeklinde okumaktadır.[227]

4.3.9 İşmâm-Revm

'لَا تَأْمَنَّا' lafzında Hafs, hem işmam hem de revm[228] yapmaktadır. İşmam idgam ile yapılırken, ravm izharla beraber yapılarak okunmaktadır. Aslı 'لا تامنُنا' şeklinde olan bu lafızda Hafs, idgam yaparken 'ن' harfinin damme harekesini belirtmek için dudakları ileriye doğru uzatmak suretiyle işmam vechini uygulamaktadır. İzhar yaparken ise 'ن' harfinin harekesinin üçte birini verip, üçte ikisini yok ederek revm vechini uygulamaktadır.[229]

4.3.10 Diğer Uygulamalar

Hafs'ın bahsedilen uygulamaları dışında yaptığı diğer uygulamalar bu başlık altında zikredilmektedir. Mushaflarda dört kelime vardır ki bunlardan ikisi 'ص' ile yazılıp, 'س' ile okunmaktadır. 'وَيَبْصُطُ'[230] lafzı 'ويبسط' şeklinde; 'بَصْطَةً'[231] lafzı da 'بسطة' şeklinde okunmaktadır. İkisi de 'ص' ile yazılıp, birisi 'ص' ve 'س' ile; birisi de yalnız 'ص' ile okunmaktadır. 'الْمُصَيْطِرُونَ'[232] lafzı bir kere 'ص' ile bir kere de 'المُسَيْطِرُونَ' şeklinde 'س' harfi ile okunurken; 'بِمُصَيْطِرٍ'[233] lafzı yalnız 'ص' ile okunmaktadır. 'الْمُصَيْطِرُونَ' lafzının uygulamasında 'ص' vechi mukaddem olarak okunmaktadır.[234] Kur'ân-ı Kerîm'de 'كهيعص'[235] ve 'حم عسق'[236] da bulunan 'عين' lafızlarında önce tûl, sonra tavassut olarak iki vecih okunmaktadır. Tûl'un miktarı dört, tavassutun miktarı

---

[227] Bennâ, *İthâf*, 2/576-577.

[228] Harekeyi hafif bir sesle okumaktır. Bkz. Dabbağ, *Usûli'l-Kırâ'at,* 45; Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 137.

[229] Paluvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 72.

[230] el-Bakara 2/245.

[231] el-A'râf 7/69.

[232] et-Tûr 52/37.

[233] el-Gâşiye 88/22.

[234] Paluvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 36, 129, 144.

[235] Meryem 19/1.

[236] eş-Şûrâ 42/2.

ikidir. Ancak tûl vechi daha efdaldir.[237] ‘الم الله’[238] lafzında dururken bir vecih, geçerken ise iki vecih olarak toplam üç vecih vardır. ‘Elif lam mimellahu’ şeklinde ‘م’ harfine ‘Allah’ lafzının hemzesinin fethasını naklederek okunmaktadır ve tûl ve kasr olarak iki vecih oluşmaktadır. Tûl vechi, medd-i lâzım hâli dikkate alınarak dört elif miktarı okunurken; kasr vechi, medd-i tabiî miktarı okunmaktadır.[239] ‘فَمَا اَتَينِ یَ اللَّه’[240] lafzında geçerken bir vecih, vakfında ise iki vecih olarak toplam üç vecih okunmaktadır. Vaslında ‘ي’ harfi fetha ile okunmaktadır. Vakfında ise ‘ي’ harfini sakin yapıp sabit kılarak bir elif miktarı med ile ‘فَمَا اَتَينِى’ olarak okumaktır. Bir de ‘ي’ harfi kesilip ‘ن’ harfi sakin yapılarak ‘فَمَا اَتَانِ’ olarak okumaktır. İsbat vechi önce okunmaktadır.[241] ‘فِيهِ مُهَانًا’[242] lafzında Hafs, sıla[243] ile okumaktadır.[244]

4.4 Hamza Kırâatının Özellikleri (ف)

İmam Hamza tahkik kırâatı ile okumaktadır. Hamza’nın kırâatinin diğer kûfeli imamlara bakarak daha çetrefilli olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

4.4.1 İstiâze ve Besmele

Berâe sûresi hariç evveli sûrede dört vecih vardır. İmam Hamza bu dört vecihi okumaktadır.[245] İlk vecihte istiâze ve besmelede durmadan sûreye geçiş yapar. İkinci vecihte istiâze ve besmelede vakıf yaparak sûreye başlar. Üçüncü vecihte istiâzede geçer ve besmeleyi okuduktan sonra vakıf yapar. Sonra sûreye başlar. Son vecihte ise istiâzeden sonra vakıf yapar. Ardından besmeleyi okuduktan sonra durmadan sûreye geçiş yapar.

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم ا لْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

---

[237] Paluvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 87.

[238] Âl-i İmrân 3/1.

[239] Paluvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 39.

[240] en-Neml 27/36.

[241] Bennâ, *İthâf*, 2/328.

[242] el-Furkân 25/69.

[243] Bkz. Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 147.

[244] Bennâ, *İthâf*, 2/311.

[245] Paluvi, *Zübdetü’l-İrfan,* 6-7.

وصل كل

قطع كل

وصل اول قطع ثاني

قطع اول وصل ثاني

<table>
<tr><td colspan="3">أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم ا لْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ</td></tr>
<tr><td>أعوذ بالله من الشيطان الرجيم</td><td>بسم الله الرحمن الرحيم</td><td>ا لْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ</td></tr>
<tr><td colspan="2">أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم</td><td>ا لْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ</td></tr>
<tr><td>أعوذ بالله من الشيطان الرجيم</td><td colspan="2">بسم الله الرحمن الرحيم ا لْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ</td></tr>
</table>

İndirâc yöntemi ile okunduğunda uygulamada vasl-i sâni vechi önce okunur. Berâe Sûresi'nde evveli sûrede istiâze ile başlandığı vakit İmam Hamza iki vecih okumaktadır.[246] Önce istiâzeden sonra besmelesiz âyete geçiş yapar. İkinci vecihte ise istiâzeden sonra durur ve sonra âyete geçiş yapar.

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ

وصل بلا بسملة

قطع بلا بسملة

<table>
<tr><td colspan="2">أعوذ بالله من الشيطان الرجيم</td><td>بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ</td></tr>
<tr><td>أعوذ بالله من الشيطان الرجيم</td><td colspan="2">بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ</td></tr>
</table>

Sureteyn beyninde merâtib-i erbaada İmam Hamza sadece vasıl bila besmele okumaktadır.[247]

وَلَا الضَّالِّينَ اَلم ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ

وصل بلا بسملة

<table>
<tr><td>وَلَا الضَّالِّينَ اَلم ذلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ</td></tr>
</table>

Berâe sûresinde sûreteyn beyninde merâtib-i erbaada İmam Hamza üç vecih okumaktadır.[248] İlk vecihte besmelesiz berâe sûresine geçiş yapar. İkinci vecihte âyet sonunda sekte yaparak besmelesiz berâe sûresine geçiş yapar. Son vecihte ise âyet sonunda durur. Sonra besmelesiz berâe sûresine başlar.

اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ

[246] Paluvi, *Zübdetü'l-İrfan,* 6-7.

[247] Paluvi, *Zübdetü'l-İrfan,* 7.

[248] Paluvi, *Zübdetü'l-İrfan,* 7.

وصل بلا بسملة

سكت بلا بسملة

قطع بلا بسملة

اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ	بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ
اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (sekt ile)	بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ
اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ	بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ

Mertebeteynde ise, evveli sûrede İmam Hamza bütün imamlar gibi dört vecih okumaktadır.[249]

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونْ

İlk vecihte istiâze ve besmelede durur. Sonra sûreye başlar. İkinci vecihte istiâzeden sonra durur. Besmeleyi okuduktan sonra durmadan sûreye geçiş yapar. Üçüncü vecihte istiâzeyi okuduktan sonra durmadan besmeleye geçiş yapar ve besmeleyi okuduktan sonra durur. Sonra sûreye başlar. Son vecihte ise istiâze ve besmelede durmadan sûreye geçiş yapar.

قطع كل

قطع اول وصل ثاني

وصل اول قطع ثاني

وصل كل

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم	بسم الله الرحمن الرحيم	قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونْ
أعوذ بالله من الشيطان الرجيم	بسم الله الرحم الرحيم	قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونْ
أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم		قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونْ
أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونْ		

Sûreteyn beyninde ise İmam Hamza sadece vasıl bila besmele okumaktadır.[250] İki sûre arasında besmele okumadan diğer sûreye geçiş yapar.

وَادْخُلِي جَنَّتِي لَا اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدْ

وصل بلا بسملة

وَادْخُلِي جَنَّتِي	لَا اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدْ

[249] Boz, *Kırâat-i Aşere Kâideleri,* 17.

[250] Boz, *Kırâat-i Aşere Kâideleri,* 17.

4.4.2 Medler

İmam Hamza aşerede merâtib-i erbaada munfasıl ve muttasıl medte beş elif miktarı çekmektedir. Mertebeteyn'de de medd-î munfasıl ve muttasılda beş elif miktarı çekmektedir.[251]

Takrîbte ise İmam Hamza medd-î munfasıl ve muttasılda beş elif miktarı çekerken ayrıca med sekt vechi ile birlikte de munfasıl ve muttasılda beş elif miktarı çekmektedir.[252]

İmam Hamza ayrıca medd-i tebrie[253] yapmaktadır. Aşerede olmayan bu med çeşidi takribte yer almaktadır ve merâtib-i erbaa ve mertebeteynde İmam Hamza bunu üç elif miktarı çekmektedir.[254] 'لَا رَيْبَ, لَا عِلْمَ, لَا شَكَّ'

İmam Hamza, medd-i ârızı tûl (dört elif) ile okumayı tercih edenler arasındadır.[255]

4.4.3 İbdâl

İmam Hamza, 'يُؤْمِنُونَ , وَنُؤْمِنُ , وَالمُؤْتَفِكَاتُ' gibi kelimelerde vakıf halinde ibdâl yapmaktadır.[256]

---

[251] Bennâ, *İthâf*, 1/160.

[252] Bennâ, *İthâf*, 1/219.

[253] Lâ-i tebriye: Cinsinden hükmü nefyeden la. Bkz. Takîyuddîn Muhammed bin Ali (İmam Birgivî), *Mecmuatü'n-Nahiv* (İstanbul: Muallim Neşriyat, 2022), 18; Dabbağ, *Usûli'l-Kırâ'at,* 19.

[254] Bennâ, *İthâf*, 1/168.

[255] Mekki, *Nihayetü'l-Kavlü'l-Müfîd*, 289; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Okunma Kâideleri*, 267.

[256] Palûvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 11-12.

4.4.4 İmâle-Beyne

İmam Hamza vakıf ve vasıl halinde aslı ‘ي’den dönüşmüş her elif-i mutedarrifede (kelimenin sonu) imâle yapmaktadır. ‘المَأْوَى[259] ، الهَوَى[258] ، الهُدَى[257]’ Fiillere örnek ise: ‘أَتَى[260] ، وَسَعَى[261] ، اِشْتَرَى[262] ، رَمَى[263]‘

‘الرِّبَوا[267] ، العُلَى[266] ، القُوَى[265] ، الضُّحَى[264] , كلاهما[268]’ lafızlarında da imâle yapmaktadır.

Sülasi fiil olup zaid ve vavi olan her bir fiilde de imâle yapmaktadır.

‘اِسْتَعْلَى[273]، تُتْلَى[272]تَزَكَّى,[271] اِبْتَلَى,[270] زَكَّيهَا,[269] اِعْتَدَى,[274]’

‘فعلى’ vezninde elif-i te’nisi’l-meksûralarda da imâle yapmaktadır.

‘يَحْيَى,عِيسَى,مُسَى,تَقْوَى[276],اِحْدَى,ضِيزَى[277],الدُّنْيَا[278],الْقُصْوَى[275]’

‘فعالى’ vezninde olan lafızlarda da imâle yapmaktadır.

---

[257] Âl-i İmrân 3/73.

[258] en-Necm 53/3.

[259] en-Nâziât 79/41.

[260] Tâhâ 20/60.

[261] el-İsrâ 17/19.

[262] et-Tevbe 9/111.

[263] el-Enfâl 8/17.

[264] ed-Duhâ 93/1.

[265] en-Necm 53/5.

[266] Tâhâ 20/75.

[267] el-Bakara 2/275.

[268] el-İsrâ 17/23.

[269] eş-Şems 91/9.

[270] el-Bakara 2/124.

[271] el-A’lâ 87/14.

[272] Âl-i İmrân 3/101.

[273] Tâhâ 20/64.

[274] el-Bakara 2/194.

[275] el-Enfâl 8/42.

[276] et-Tevbe 9/109.

[277] en-Necm 53/22.

[278] el-Hadîd 57/20.

‘يَتَامى ،[282] نَصَارَى ،[279] أُسَارَى ،[280] كُسَالَى’[281]

Resm-i Mushaf’ta her elif-i mutedarrife olan lafızları imâle etmektedir. ‘ مَتَى ، أَنَّى ، عَسَى ، بَلَى ، يَاأَسَفَى ، يَاوَيْلَتَى ، يَاحَسْرَتَى’

Bunlardan beş kelime bu kategoriye girmez: ‘لَدَى ، زَكَّى ، إِلَى ، عَلَى ، حَتَّى’

Resmi mushafta ‘ر’lardan sonra gelen aslı ‘ي’ olan her elifte imâle yapmaktadır. ‘ يَرَى ، اِشْتَرَى ، وَبُشْرَى ، أَسْرَى ، النَّصَارَى ، اِفْتَرَيهُ ، اِفْتَرَى’

İmam Hamza, efâl’u aşereden olan ‘ زَادَ , شَاءَ , جَاءَ , حَاقَ , خَافَ , خَابَ , طَابَ , ضَاقَ , زَاغْ , رَانَ ' kelimelerinde imâle yapmaktadır.

On bir sûrenin âyet sonlarındaki eliflerde de imâle yapmaktadır. Bunlar ise şu sûrelerdir:

‘طَهَ ، النَّجْمُ ، المَعَارِجُ ، القِيَامَةُ ، النَّازِعَاتُ ، عَبَسَ ، الأَعْلَى ، الشَّمْسُ ، اللَّيْلُ ، الضُّحَى ، العَلَقُ’

İstisna olan lafızlar da şunlardır: ‘أَمْتاَ ، هَمْسَا , دَحَيها ، تَليهَا ، طَحَيهَا ، سَجَى’

Hamza şu kelimeleri de fetha ile okumaktadır. ‘ خَطَايَا ، رُؤْيَا , مَرْضَات , مَرْضَاتِي , اَحْيَا , وَمَحْيَاىَ , مَحْيَاهُمْ’

Ancak Necm Sûresi 44. ayetteki ‘أَمَاتَ وَأَحْيَا’ lafzında imâle yapmaktadır.

‘القَهَّار’ ، البَوَارِ,[284] قَرَارٍ ، الأَشْرَارِ , التَّوْرَيةُ , ‘الأبْرَارِ’[283] kelimelerinde İmam Hamza beyne[285] yapmaktadır.[286]

4.4.5 Cem-i Mim’i

‘ عليهم, إليهم , لديهم ’ gibi lafızlarda İmam Hamza ‘ه’ harfinin dammesi ile okumaktadır. Vasıl halinde ‘عليهم الذلة’ ve emsali lafızlarda da ‘م ve ه’nin dammesi ile okumaktadır. Vasıl halinde ‘ه’ harfinden önce ister ‘ي’i sakine olsun ister kesre olsun ‘ه ve م’ harfinin

[279] el-Bakara 2/135.

[280] el-Bakara 2/85.

[281] et-Tevbe 9/54.

[282] en-Nisâ 4/127.

[283] Paluvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 45.

[284] İbrâhîm 14/28.

[285] İmâle-i Suğra: İmâle-i mutavassıta diye de isimlendirilir. Fetha harekeyi, fetha ile kesre arasında fethaya daha yakın olmak üzere meylederek okumaktır. Bkz. Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 92.

[286] Palûvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 45; Damre, *Kırâ’âtü Hamza*, 28.

dammesi ile okumaktadır. [287]‘عَلَيْهِمُ القِتَال , وَيُرِيهِمُ اللهُ[288] قِبْلَتِهِم الَّتِي , [290] ,[289] فِي قُلُوبِهِم العِجْل’
Cezm veya emir sebebiyle ‘ي’ harfi zail olursa da ‘م ve ه’nin dammesiyle okumaktadır.[291] ‘اللهُ [292]يُغْنِهِمُ , وَقِهُمُ السَّيِّأَت’[293]

4.4.6 İdğamu’s-Sağir-İzhar

İdğamu’s-Sağir, idgam yapılan iki harften birincisinin sakin olmasından ibarettir.[294] Sakin bir harfi, kendisinden sonraki idğamı uygun harekeli harfe katmaktır.[295]
Hamza ‘ذ’ harfini ‘ت ve د’ harfine idgam eder. ‘ إِذْ تَقُولُ , إِذْ دَخَلُوا ’
Hamza ‘د’ harfini sekiz harfe (السين والذال والضاد والظاء والزاي والجيم والصاد والشين) idgam etmektedir. ‘قَدْ سَمِعَ ، وَلَقَدْ ذَرَأْنَا ، فَقَدْ ضَلَّ ، فَقَدْ ظَلَمَ ، وَلَقَدْ زَيَّنَّا ، قَدْ جَاءَكُمْ ، وَلَقَدْ صَرَفْنَا ، قَدْ شَغَفَهَا’
Hamza sakin ta’u-te’nisleri şu harflerde idgam etmektedir: ‘ السين والصاد والزاي والظاء والجيم والثاء’
‘وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ ، حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ ، خَبَتْ زِدْنَاهُمْ ، كَانَتْ ظَالِمَةً ، نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ ، كَذَّبَتْ ثَمُودُ’
Hamza ‘هل’ lafzının ‘ل’ını ‘ت ve ث’ harfine idgam etmektedir. ‘هَلْ ثُوِّبَ ، هَلْ تَعْلَمُ’
Aynı şekilde ‘بل’ lafzının ‘ل’ını ‘س ve ت’ harfine idgam eder. ‘بَلْ سَوَّلَتْ , بَلْ تُؤْثِرُونَ’
Hamza’nın diğer idgam yaptığı lafızlar şunlardır: ‘ اِتَّخَذْتُ ، عُذْتُ ، فَنَبَذْتُهَا ، وَيُعَذِّبْ مَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا ,كهيعص*ذِكْرُ ، مَنْ رَاقٍ ، بَلْ رَانَ ,أُورِثْتُمُوهَا ، لَبِثْتَ’
‘إِرْكَبْ مَعَنَا ’ lafızlarında ise izhar yapmaktadır. [296] ، [297]طسم‘

4.4.7 İdğamü’l-Kebir

Müdgam olan birinci harf harekeli ise buna idğam’ul-kebir denmektedir.[298]

---

[287] el-Bakara 2/246.

[288] el-Bakara 2/167.

[289] el-Bakara 2/93.

[290] el-Bakara 2/142.

[291] Bennâ, *İthâf*, 2/296.

[292] Nûr 24/32.

[293] el-Mü’min 40/9.

[294] Cezeri, *en-Neşr*, 2/2.

[295] Feyizli, *Kırâat-ı Aşere*, 98.

[296] Hûd 11/42.

[297] eş-Şuarâ 26/1; el-Kasas 28/1.

[298] Mekki, *Nihayetü’l-Kavlü’l-Müfid*, 236; Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 86.

Hamza şu yerlerde bu idgam çeşidini yapmaktadır:
اَتُمِدُّونَنِ[302]، بِبَيَّتَ طَائِفَةٌ[299] ، والصَّافَّاتِ صَفًّا*فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا*فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًا[300] ، [301] وَالذَّارِيَاتِ ذَرْوًا،

4.4.8 Hâü'l-Kinâye

يُؤَدِّهِ[303] ، نُؤْتِهِ[304] ، نُوَلِّهِ[305] ، وَنُصْلِهِ[306]، lafızlarında İmam Hamza, 'ه'nin iskânıyla okumaktadır.[307]

'ه' lafzında 'يَتَّقْهِ[308] ve ق' harfinin kesresiyle sıla ile okumaktadır.

وَمَا أَنْسَانِيهُ[309] ، عَلَيْهُ اللَّه[310]، lafızlarında 'ه'nin kesrasıyla okumaktadır.

فِيهِ مُهَانًا'[311] lafzında 'ه' harfini sılasız uzatmadan okumaktadır.

لِأَهْلِهِ أمْكُثُوا'[312] lafzında ise vasıl halinde 'ه' harfinin dammesi ile okumaktadır.[313]

4.4.9 Sekte-Nakîl

Harekeli hemzenin hazfedilerek, harekesinin kendisinden önceki sakin harfe nakledilmesi olayına ''nakil'' denmektedir.[314]

---

[299] en-Nisâ 4/81.

[300] es-Sâffât 37/1-3.

[301] ez-Zâriyât 51/1.

[302] en-Neml 27/36.

[303] Âl-i İmrân 3/75.

[304] Âl-i İmrân 3/145; Şûrâ 42/20.

[305] en-Nisâ 4/115.

[306] en-Nisâ 4/115.

[307] Bennâ, *İthâf*, 1/150.

[308] en-Nûr 24/52.

[309] el-Kehf 18/63.

[310] el-Fetih 48/10.

[311] el-Furkân 25/69.

[312] Tâhâ 20/10; el-Kasas 28/29.

[313] Damre, *Kırâ'âtü Hamza*, 28-29.

[314] Dabbağ, *Usûli'l-Kırâ'at*, 25; Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 134.

مَرْقَدِنَا هَذَا[316], مَنْ رَاقٍ [317], بَلْ رَانَ [318], عِوَجًا قَيِّمًا[315] gibi yerlerde İmam Hamza sekte yapmaz. Sakin bir harf med harfi olduğunda İmam Hamza sekte yapmaktan kaçınır.

قُوا أَنْفُسَكُمْ [320], وَفِي أَنْفُسِكُمْ [321], لَا يَمَسُّهُ إِلَّا المُطَهَّرُونَ [322], إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الكَوْثَرَ[319]

Tek kelimede sakin bir harften sonra hemze gelirse İmam Hamza sekit yapmaktadır.

كَهَيْئَةِ , مَسْئُولًا , قُرْآن[323]

Lâm-ı tarif, hemze-i münekkere ve 'شئ'in kelimeleri için İmam Hamza'nın durumu şöyledir:

'وَبِالأَخِرَتِهُمْ' lafzında vasıl halinde Hamza sekit okur.

Vakıf halinde 'مِنَ الأَخِرَةِ' lafzında Hamza hem sekit hem nakil yapmaktadır.

'وَمَنْ اَمَنَ' lafzında vasıl halinde tahkîk; vakıf halinde ise hem tahkîk okuyup hem de nakil yapmaktadır.

'مِنْ ذَكَرٍ اَوْ أُنْثَى' lafzında vasıl halinde iki yerde tahkîk okurken; vakıf halinde de iki yerde tahkîk ve ilk yerde nakil yapmaktadır.

'وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَة' lafzında vasıl ve vakıf halinde de iki yerde de sekit yapmaktadır.

'اِذْ اَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْاَحْقَافِ' lafzında hem vasıl hem de vakıf halinde hemze-i münekkerede tahkîk, lâm-ı tarifte sekit okumaktadır.

'فِي الْاَرْضِ مُخْتَلِفًا اَلْوَانُهُ' lafzında vasıl halinde hemze-i münekkerede tahkîk; vakıf halinde ise hem tahkîk hem de nakil okumaktadır.

'مِنْ شَئٍ اِلاّ حَاجَةً' lafzında hemze-i münekkerede vasıl halinde tahkîk; vakıf halinde ise hem tahkîk hem nakil okumaktadır.

'وابصارهم ان الله على كل شئ قدير' ayetinde ise geçişte tahkîk, 'شئ'in kelimesinde ise sekit yapmaktadır.

'فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ '[324]

---

315 el-Kehf 18/1, 2.

316 Yâsîn 36/52.

317 el-Kıyâmet 75/27.

318 el-Mutaffifîn 83/14.

319 el-Kevser 108/1.

320 et-Tahrîm 66/6.

321 ez-Zâriyât 51/21.

322 el-Vâkıa 56/79.

323 Âl-i İmrân 3/49.

324 el-Mâide 5/33.

ت س ت

âyetinde görüldüğü üzere vakıf halinde önce tahkîk sonra sekit yapmaktadır.

‘قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنْثَيَيْنِ’[325]

ت س س

âyetinde görüldüğü üzere önce tahkîk sonra sekit, sekit yapmaktadır.

‘أَوَلَمْ يَرَوْاْ أَنَّا نَأْتِي الأَرْضَ نَنقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا’[326]

ت س ت

ن

âyetinde görüldüğü üzere önce tahkîk sonra sekit sonra yine tahkîk ve nakil yapmaktadır.

‘يَقُولُونَ هَل لَّنَا مِنَ الأَمْرِ مِن شَيْءٍ قُلْ’

س س

âyetinde görüldüğü üzere vasıl halinde iki yerde de sekit okumaktadır.

İki üstün olan ‘شَيًا’ lafzında vakıf halinde Hamza’nın iki vechi vardır:

‘شيًا’ şeklinde nakil ile; bir de nakil ile birlikte idgamla okumaktadır.

İki esre olan ‘شيءٍ’ lafzında vakıf halinde Hamza dört vecih okumaktadır. Tahfifle birlikte iskân mahz, revm; teşdidle beraber iskân mahz ve teşdidle beraber revm okumaktadır.

İki ötre olan ‘شيءٌ' lafzında vakıf halinde Hamza altı vecih okumaktadır. Tahfifle beraber sırasıyla iskân mahz, işmam ve ravm; teşdidle beraber sırasıyla iskân mahz, işmam ve revm okumaktadır.[327]

4.4.10 Teshîl

İmam Hamza اِسْرَائِيلُ lafzını vakıf halinde iken tûl ve kasr ile teshil okumaktadır. Tûl vechi mukaddemdir.[328]

---

[325] el-En’âm 6/144.

[326] er-Ra’d 13/41.

[327] Muhammed Emin Efendi, *Umdetu’l Hallan fi İzahi Zübdetü’l-İrfan* (Hanifiye Yayınları), 137-143.

[328] Paluvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 23.

4.4.11 Hemze

Hemze'nin kelimenin içindeki durumu vakıf hâlinde kelimenin ortasında (mütevassıta) ve kelimenin sonunda (mütetarrife) olarak ele alınmaktadır.

4.4.11.1 Hemze-i mütevassıta

Kelimenin ortasında bulunan hemzedir. Sakin hemze ve harekeli hemze olmak üzere iki kısım olup kelimede mütevassıt bi-nefsih ve mütevassıt bi-gayrih olarak bulunmaktadır.[329]

Mütevassıt bi-nefsih hemze için 'شَيْئًا , بِئْرٌ' örnekleri verilebilir.

Mütevassıt bi-gayrih hemze için ise munfasıl ve muttasıl olarak iki şekilde örnek verilebilir. Muttasıl olan için 'بِأَنْفُسِهِمْ ، هَؤُلَاءِ'; munfasıl için ise 'كَانَ أُمَّةً , بِهِ اَحَدًا' örnekleri verilebilir.

Hemze-i mütevassıta bi-gayrih muttasıl olan, atıf harfleri, harf-i cerler, lam-i ibtida ve hemze-i istifhamdan sonra gelmektedir. Böyle hemzeleri İmam Hamza huluf ile teshil yapar ve tahkik mukaddemdir. Bu gibi yerlerde hemze kesreden veya fethadan sonra meftuh veya meksur veya madmum olarak gelmektedir. Kesreden sonra meftuh gelenler; 'بِأَنَّهُ ، وَلِأَنْفُسِكُمْ , بِأَمْرِهِ' gibi kelimelerdir ve Hamza burada tahkikle beraber ya'i meftuhaya ibdal yaparak iki vecih okumaktadır. Fethadan sonra meftuh, 'ءَأَنْذَرْتَهُمْ وَاَبْصَارِهِمْ' gibi; kesreden sonra meksur, 'بِاِحْسَانٍ ، بِاِيمَانٍ' gibi; fethadan sonra meksur, وَاِيَّاكَ 'فَإِخْوَانُكُم' gibi; kesreden sonra madmum, 'لِأُمِّهِ ، لِأُجِلَّ' gibi ve fethadan sonra madmum, 'سَأُرِيكُمْ ، وَأُوحِيَ' gibi lafızlarda vakıf halinde Hamza ilk önce tahkik sonra teshil yaparak iki vechi bulunmaktadır.[330]

Hemze-i mütevassıta bi-nefsih, fethadan sonra gelirse, 'كَأْسٍ' lafzı gibi olan kelimelerde elife ibdal tek vecih 'كَاسٍ' olarak okunmaktadır. Dammeden sonra gelirse, 'يُؤْمِنُ' lafzı gibi olan kelimelerde و'a ibdal tek vecih 'يُومِنُ' şeklinde okunmaktadır.[331]

---

[329] Yaşar Akaslan, *Kıraat İlminde Hemze Üzerinde Vakıf Meselesi* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2019), 46.

[330] Paluvi, *Zübdetü'l-İrfan*, 19.

[331] Cezeri, *Neşr*, 1/430; Dabbağ, *Usûli'l-Kırâ'at*, 24.

4.4.11.2 Hemze-i mütetarrife

Kelimenin sonunda bulunan hemzedir. ‘‘شُرَكَاءُ , السَّمَاءِ’’ lafızları buna örnek gösterilebilir. Bu hemze çeşidi kelimenin sonunda lâzimi veya ârizi sükûn ile yer almaktadır. Kelimenin sonunda sakin olarak gelen hemzeye sakin mütetarrif hemze adı verilmektedir. ‘اِقْرَأْ ve نَبِّئْ’ kelimeleri sükun-i lazım için; ‘قُرِئَ ve بَدَاَ’ lafızları ise sükun-i arız için örnek olarak gösterilebilir.[332]

Vakıf yapılırken kelimenin ortasında veya sonunda bulunan hemze; hazf, ibdâl, idğâm, nakl ve teshil gibi kavramlarla tahfif[333] edilmektedir. İmam Hamza’nın kelimenin ortasında ve sonunda yapmış olduğu vakıflardan önce sonda olan mütetarrif hemzenin vakfı maddeler hâlinde ele alınacaktır:

4.4.11.3 Mütetarrif hemzenin vakfı

1) Sükûn-i lâzım mütetarrif hemzenin fethadan sonra gelmesi durumudur. Burada yalnızca elife ibdal vechi vardır. ‘اِنْ يَشَأْ, اِنْ نَشَأْ, اَمْ لَمْ يُنَبَّأْ ve اِقْرَأْ’ lafızları buna örnek olarak gösterilebilir.[334]
2) Sükûn-i lâzım mütetarrif hemzenin kesreden sonra gelmesi durumudur. Burada yalnızca ‘ya’ya ibdal vechi vardır. ‘نَبِّئْ, هَيِّئْ ve وَمَكْرَ السَّيِّئْ’ lafızları buna örnek olarak gösterilebilir.[335]
3) Mütetarrif madmum hemzenin dammeden sonra gelmesi durumunda dört vecih vardır. Bunlar; vav’a ibdal, işmam ile ibdal, revm ve teshil ile revm şeklindedir. ‘لُؤْلُؤ, لُؤْلُوه,لُؤْلُو lafızları örnek olarak gösterilebilir.
4) Mütetarrif madmum olan hemzenin fethadan sonra gelmesi durumudur ki burada iki vecih söz konusudur. Bunlar; elif’e ibdal, teshil ile revm şeklindedir. ‘يُسْتَهْزَأُ kelimesi örnek olarak gösterilebilir. ‘نَبَأٌ ve ظَمَأُ’ gibi başka örnekler de mevcuttur.
5) Bu beşinci madde bir önceki madde gibidir. Ancak hemze, gayr-i kıyasi olarak vav suretinde resmedilmiş olup Kur’an’ın tümünde yer alan ‘يَبْدَؤُا

[332] Dabbağ, *Usûli’l-Kırâ’at*, 67.

[333] Kırâat ilminde genel olarak hemze sesinin değiştirilmesi anlamına gelir. bk. Saylan, ‘‘Kırâat İlminde Hemze’’, 290; Cezeri, *Şerhu Tayyibe,* 101.

[334] Muhammed Emin Efendi, *Umde*, 207.

[335] Muhammed Emin Efendi, *Umde*, 207; Damre, *Kırâ’atü Hamza*, 39.

lafızları buna örnek olarak gösterilebilir. Burada beş vecihten bahsetmek mümkündür. Bunlar; elif'e ibdal, teshil ile revm, vav'a ibdalden sonra vakf için iskân, işmam ve revm şeklindedir.

6) Mütetarrif madmum hemzenin kesreden sonra gelmesi durumudur. 'يَستهزِئ kelimesi örnek olarak gösterilebilir. Dört vecih vardır ve bunlar; 'ya'ya ibdal, işmam, revm ve teshil ile revmdir.
7) Mütetarrif meksûr hemzenin fethadan sonra gelmesi durumudur. Buna المَلإِ örnek olarak gösterilebilir. Elif'e ibdal ve teshil ile revm olmak üzere iki vecih vardır.
8) Bir önceki maddede yer alan konuyla ilgili olup نبإٍ lafzıyla ilgilidir. Burada lafız gayr-i kıyasi olarak şeklinde gelmektedir. Elif'e ibdal, teshil نَبَائِى[336] ile revm, hemzeyi ya'ya ibdalden sonra vakf için iskân ve ya harfinde revm olmak üzere dört vecih vardır.
9) Mütetarrif meksûr hemzenin kesreden sonra gelmesi halinde ya'ya ibdal, teshil ile revm ve ya harfinin kesresiyle revm olmak üzere üç vecih vardır. لِكُلِّ امْرِئٍ' lafzı örnek olarak gösterilebilir.
10) Mütetarrif meksûr hemzenin dammeden sonra gelmesi durumudur. [337] كَاَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ'lafzı bu maddeye örnek gösterilebilir ve ibdal, ibdal ile teshil ve ibdal ile revm vecihleri vardır.
11) Mütetarrif meftuh hemzenin fethadan sonra gelmesi durumudur. 'بَدَاَ ve ملجَاَ' kelimeleri buna örnek olarak gösterilebilir. Burada elif'e ibdal olmak üzere bir vecih vardır.
12) Mütetarrif meftuh hemzenin, kesreden sonra gelmesi durumudur. وَلَقَدْ lafızları örnek olarak gösterilebilir. 'Ya' harfine ibdal '[338] قُرِئَ , اسْتُهْزِئَ olmak üzere tek vecih bulunmaktadır.
13) Mütetarrif meftuh hemzenin sahih sakin harften sonra gelmesi durumudur. Burada tek vecih bulunmaktadır. lafzında hemzenin harekesi '[339] يُخْرِجُ الخَبْءَ

[336] el-En'âm 6/34.

[337] el-Vâkıa 56/23.

[338] el-Enbiyâ 21/41.

[339] en-Neml 27/25.

öncesine nakledilip kendisi hazfedilmektedir. Kendisine nakil yapılan harf de vakftan dolayı sakin kılınmaktadır. ‘الخبْ’ şeklinde okunmaktadır.

14) Mütetarrif meksûr hemzenin sahih sakin harften sonra gelmesi durumudur. Burada iki vecih söz konusudur. ‘المرءِ kelimesi ‘بين المرْ’ şeklinde iskan ve بين المرِ’ şekliyle kesre ile revm olmak üzere okunmaktadır.

15) Mütetarrif madmum hemzenin sahih sakin harften sonra gelmesi durumudur. Hicr, Abese, Nebe’, Nahl ve Âl-i İmrân Sûrelerinde ‘ ملءُ, دفءُ المرءُ, جزءٌ’ olarak Kur’an’da beş yerde olan bu kelimeler için üç vecih söz konusudur. Bunlar vakf için iskân, sahih harfi işmam ve sahih harfi revm ile okumaktır.

16) Mütetarrif meksûr hemzenin zaid olan sakin vav’dan sonra gelmesi durumudur. Sadece Bakara Sûresinde ‘ ثَلَٰثَةَ قُرُوءٍ lafzında olan bu durumda iki vecihten söz edilebilir. Bunlar; vav’a idgam ve vav’ın kesresiyle revmdir.

17) Mütetarrif meftuh hemzenin ‘سوءَ’ gibi lafızda gelmesi durumudur. Burada iki vecih söz konusudur. Bunlar; vakf için iskân ve şeddeli vav olarak vakf için iskândır.

18) Mütetarrif meksûr hemzenin harf-i med olan vav’dan (بسوءٍ) sonra gelmesi durumunda dört vecih vardır. Bunlar; harekesini vav’a nakl ile kendini hazften sonra vakf için iskân, revm, vav’a ibdal ile idgam ettikten sonra vakf için iskân ve şeddeli vav’ın kesresiyle revmdir.

19) Mütetarrif madmum hemzenin ‘سوءٌ’ lafzında olduğu gibi harf-i med olan vav’dan sonra gelmesi durumudur ve bunda altı vecih vardır. Bunlar; سُو, nakl ile işmam (سوُ), nakl ile revm (سوُ), vav’a ibdalle idgam ettikten sonra vakf için iskân (سُوّ), hemzeyi vav’a ibdalle idgam ve işmam (سُوُّ) ve hemzeyi vav’a ibdalle idgam ve revmdir. (سُوُّ)

20) Bir önceki madde gibidir. Ancak farklı olarak burada vav’dan sonra bir elif ziyadesi gelir. لَتَنُوۥأُ[340] lafzının örneğini teşkil ettiği bu yerde altı vecih söz konusudur. Bunlar; İskân, işmam, revm, idgam, idgam ile işmam ve idgam ile revmdir.

[340] el-Kasas 28/76.

21) Bu maddenin yirminci maddeden farkı hemzenin meftuh gelmesidir. ‘تَبُوءَا’ lafzında iki vecih vardır. Bunlar; harekesini makabline nakl ile kendini hazften sonra vakf için iskân (تَبُوا) ve vav'a ibdalle idgamdan sonra vakf için iskândır. (تبوّا)
22) Mütetarrif madmum hemzenin makabli meksur ya harfinden sonra gelmesi durumudur. ‘بَرِىءٌ’ lafzı örnek olarak gösterilebilir ve üç vecih söz konusudur. Bunlar; ya harfine ibdalle idgam, vakf için iskân (برئ) , ibdal ve idgamdan sonra işmam (بَرِئُ) ve ibdal ve idgamdan sonra revmdir.(بَرِئُ)
23) Bir önceki maddeden farklı olarak mütetarrif madmum hemzenin makabli meksur ya-i asliden sonra gelmesi durumudur. ‘المسئُ’ örnek olarak gösterilebilir ve altı vecih vardır. Bunlar; iskân, işmam, revm, idgam, idgam ile işmam ve idgam ile revmdir.
24) Mütetarrif methuh hemzenin makabli sakin ya’dan sonra gelmesi durumudur. ‘سِيِئَ’ lafzı örnek olarak gösterilebilir ve iki vecih söz konusudur. Bunlar; harekesini makabline naklden sonra kendini hazf ve vakf için iskân ve ya harfine ibdalle idgamdan sonra vakf için iskândır.
25) Mütetarrif meksûr hemzenin makabli meftuh ya-i asliden sonra gelmesi durumudur. ‘شيءٍ lafzı bu duruma örnek teşkil eder ve burada dört vecihten söz etmek mümkündür. Bunlar; شَىْ (vakf için iskân), شَىِ (nakl ile revm), شَىّ (ya’ya ibdal ve vakf için iskân) ve شَىٍّ (ya’ya ibdal ile idgam ve revm)dir.
26) Mütetarrif madmum hemzenin önceki harfi meftuh ya-i asliden sonra gelmesi durumudur ve ‘شىءٌ’ kelimesi bu duruma örnek oluşturmaktadır. Burada altı vecih söz konusudur. Bunlar; ‘شَىْ’ (vakf için iskân), ‘شئُ (nakl ile işmam), ‘شىُ (nakl ile revm), ‘شَىّ (ya’ya ibdal ile vakf için iskân), ‘شئُّ’ (ya’ya ibdal ile idgam ve işmam) ve ‘شىُّ’ (ya’ya ibdal ile idgam ve revm)dir.
27) Mütetarrif meksûr hemzenin kendinden önce meftuh vav-i asliden sonra gelmesi durumudur. سَوْءٍ[342]ve السَّوْءِ[341] kelimeleri örnek olarak gösterilebilir ve dört vecih söz konusudur. ‘سَوْ, سَوِ, سوّ ve سوٍّ’ dir.

[341] el-Fetih 48/6.

[342] Meryem 19/28.

28) Mütetarrif meftuh hemzenin جاء' örneğinde olduğu gibi eliften sonra gelmesi durumudur. Hemze'nin; tûl, tevassut ve kasr olarak elif'e ibdal edilmesidir. Burada dört vecih vardır. Bunlar; tûl ile iskat[343], tevassut ile iskat ve kasr ile iskattır. Hamza için burada tûl beş, tevassut üç ve kasr bir elif miktarıdır.
29) Mütetarrif madmum ya da meksur hemzenin 'السفهاءُ ve السماءِ' lafızlarında olduğu gibi elif harfinden sonra gelmesi durumudur. Burada beş vecih söz konusudur. Bunlar; tûl ile iskat, tevassut ile iskat, kasr ile iskat, tûl ile teshil ve revm ve kasr ile teshil ve revmdir.
30) Gayr-ı kıyasi olarak vav ile resmedilen mütetarrif madmum hemzenin elif'ten sonra gelmesi durumudur. شُرَكَاؤُا[344] lafzında vav ile yazıldıktan sonra elif ile resmedilmiştir. Burada on iki vecih vardır ve bunlar; tûl ile iskat, tevassut ile iskat, kasr ile iskat, tûl ile teshil revm, kasr ile teshil revm, tûl ile iskân, tevassut ile iskân, kasr ile iskân, tûl ile işmam, tevassut ile işmam, kasr ile işmam ve kasr ile revmdir. Bahsi geçen üç işmamda vav'ın iskânı söz konusudur.
31) Mütetarrif meksûr hemzenin elif harfinden sonra gelmesi durumudur. (تِلْقَائِ)[345] Burada dokuz vecih söz konusu olup şunlardır; tûl ile iskat, tevassut ile iskat, kasr ile iskat, tûl ile teshil ve revm, kasr ile teshil ve revm, tûl ile iskân, tevassut ile iskân, kasr ile iskân ve kasr ile revmdir.[346]

Şimdiye kadar bahsi geçen mütetarrif hemzenin vakfında İbn Amir'in ravisi Hişam, İmam Hamza'ya muvafakat etmektedir. Ancak mütevassıt hemzenin vakfı konusu sadece Hamza'ya hastır. Şimdi mütevassıt hemzenin vakfı maddeler halinde açıklanacaktır:

[343] İskât: Lügatte indirmek, harfi düşürmek anlamlarına gelir. Kırâat ıstılahında ise bir harfi tamamen kaldırmak, düşürmek anlamındadır. Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 93.

[344] el-En'âm 6/139.

[345] Yûnus 10/15.

[346] Muhammed Emin Efendi, Umde, 207-213; Damre, *Kırâ'atü Hamza*, 39-50.

4.4.11.4 Mütevassıt hemzenin vakfı

32) Mütevassıt bi-nefsih hemzenin fethadan sonra gelmesi durumunda olur. Buna ‘‘كَأْسٍ’’ örneği verilebilir ve bu durumda elife ibdal olmak şartıyla tek vecih vardır.
33) Mütevassıt bi-nefsih hemzenin dammeden sonra gelmesi durumunda olur. Buna ‘‘يُؤْمِنُ’’ kelimesi örnek gösterilebilir ve burada vâv’a ibdal olmak üzere tek vecih vardır.
34) Bir önceki maddeden farklı olarak ‘تُؤْوِى ve تُؤْوِيهِ’ lafızlarına mahsus bir maddedir. Burada vâv’a ibdal ve vâv’a ibdalden sonra idgam olmak üzere iki vecih bulunmaktadır.
35) Mütevassıt bi-nefsih hemzenin kesreden sonra gelmesi durumunda olur. Buna ‘‘بِئْرٍ’’ kelimesi örnek gösterilebilir ve burada yâ harfine ibdal vardır.
36) Bir önceki maddeden farklı olarak buradaki durum resm-i kıyasinin dışında kalmaktadır. Meryem sûresindeki ‘رِئْياً’ lafzı bu duruma örnektir ve burada ya’ya ibdal ve ya’ya ibdalle idgam olmak üzere iki vecih bulunmaktadır.
37) Mütevassıt bi-nefsih hemzenin meftuh atıf harfinden sonra gelmesi durumudur. ‘ثُمَّ ائْتُوا’ lafzı bu duruma örnektir ve bu gibi yerlerde tek vecih olup elife ibdal vardır.
38) Mütevassıt bi-nefsih hemzenin meftuh isim ya da fiilden sonra gelmesi durumudur. ‘قَالَ ائْتُونِى’ ifadesi bu duruma örnektir ve bu gibi yerlerde elife ibdal vardır.
39) Madmum isim veya fiilden sonra gelmesi durumudur. ‘يَقُولُ ائْذَنْ لِي' ifadesi buna örnek olarak gösterilebilir ve bu gibi yerlerde vav’a ibdal olarak tek vecih vardır.
40) Meksûr isim veya fiilden sonra gelmesi halinde olur. ‘وَلِلْاَرْضِ ائْتِيَا’ gibi yerlerde ya’ya ibdal olarak tek vecih vardır.
41) Eliften sonra harekeli olarak gelmesi halidir. ‘اَضَاءَتْ’ hemzenin meftuh haline; ‘جَاؤُكُمْ madmum haline ve ‘اُولئك’ meksur haline örnek teşkil eder ve tul ile teshil ve kasr ile teshil olmak üzere iki vecih bulunmaktadır.
42) Sakin ve zaid ya’dan sonra meftuh veya madmum gelmesi durumudur. ‘بَرِيؤُنَ’ ve ‘مَرِيئًا gibi lafızlar buna örnek teşkil etmektedir. Bunlar idgam

üzere telaffuz edilir ve hemze ya harfine ibdal edildikten sonra zaid ya harfinin mübdel hemzeye idgamı söz konusudur.

43) Harf-i med olan ya-i asliyeden sonra gelmesi durumudur. Bunu sadece mülk suresindeki ‘سِيئَتْ’ lafzında görmek mümkündür. Harekesini öncesindeki ya-i asliyeye nakil ve kendini hazf etmek suretiyle ve meftuh ya’ya ibdalden sonra idgam yapmak suretiyle iki vecih yapmak mümkündür.

44) Harf-i lin olan ya-i asliyeden sonra gelmesi durumudur. ‘فَلَمَّا اسْتَيْئَسُوا’ lafzı buna örnek olarak gösterilebilir. Harekesini öncesine nakl ve kendini hazf etmek suretiyle ve meftuh ya’ya ibdalden sonra idgam etmek suretiyle iki vecih söz konusudur. ‘شَيَا’ ve ‘شَيًّا’ gibi.

45) Mütevassıt bi-nefsih meftuh hemzenin harf-i med olan vav-ı asliyeden sonra gelmesi durumudur. Rûm suresindeki ‘السُّواَى’ kelimesi buna örnektir. İmaleyle harekesini vav’a nakl ve kendini hazf ‘السوى’ ve imaleyle hemzeyi vav’a ibdalden sonra idgam ‘السّوّاى’ şeklinde iki vecih vardır.

46) Mütevassıt bi-nefsih meftuh hemzenin harf-i lin olan vav-ı asliyeden sonra gelmesi durumudur. ‘سَوْءَةَ’ kelimesi buna örnek olarak gösterilebilir. Harekesini vav’a nakl ve kendini hazf ‘سَوَةَ’ ve vav’a ibdalden sonra idgam ‘سَوَّةَ’ şeklinde iki vecih söz konusudur.

47) Mütevassıt bi-nefsih meksûr hemzenin harfi lin olan vav-ı asliyeden sonra gelmesi durumudur. Kehf sûresindeki ‘مَوْئِلًا’ kelimesi buna örnek teşkil eder ve harekesini vav’a nakl ve kendini hazf ‘موِلا’ ve vav’a ibdalden sonra idgam ‘موِّلا’ şeklinde iki vecih söz konusudur.

48) Mütevassıt bi-nefsih madmum hemzenin harf-i lin olan vav-ı asliyeden sonra gelmesi durumudur. Tekvîr sûresindeki ‘المَوْءُدَةُ’ kelimesi buna örnektir ve nakl ve idgam olmak üzere iki vecih söz konusudur. ‘المَوُدَةُ’ – ‘المَوُّدَةُ’ gibi.

49) Mütevassıt bi-nefsih meftuh hemzenin sakin sahih harften sonra gelmesi durumudur. ‘يَسْئَلُونَ’ örnek olarak gösterilebilir. Tek vecih nakl ‘يَسَلُونَ’ şeklinde olur.

50) Mütevassıt bi-nefsih meftuh hemzenin sakin sahih harften sonra gelmesi durumudur. Kur’ân’da on yerde bulunan ‘هُزُوًا’ ve ihlâs suresindeki ‘كُفُوًا’

kelimeleridir. Harekesini makabline nakl ve kendini hazf ‘هُزًا’ ve resm-i hatta uygun olarak vav’a ibdal ‘هزْوًا’ şeklinde iki vecih vardır.

51) Mütevassıt bi-nefsih madmum veya meksur hemzenin sakin sahih harften sonra gelmesi durumudur. ‘اَفْئِدَتُهُمْ’ kelimesi bu duruma örnektir. Bu gibi lafızlarda nakl olarak tek vecih söz konusudur.

52) Mütevassıt bi-nefsih hemze bu maddede dört kısımda ele alınmaktadır.

a) Meftuh sahih harften sonra meftuh gelen hemzedir. ‘سَاَلْتُمْ, رَاَيْتُمْ’ gibi.

b) Meftuh sahih harften sonra meksur gelen hemzedir. ‘لِيَطْمَئِنَّ, جَبْرَئِيلُ’ gibi.

c) Madmum sahih harften sonra madmum gelen hemzedir. ‘رُؤُسُ’ kelimesi gibi.

d) Meftuh sahih harften sonra madmum gelen hemzedir. ‘رَؤُفٌ, نَقْرَؤُهُ’ gibi.

53) Mütevassıt bi-nefsih madmum hemzenin öncesinin meftuh, sonrasının ise sakin vav olması durumudur. ‘يَطَؤُنَ’ lafzı bu duruma örnektir ve burada iki vecih söz konusudur. Teshil ve hemzeyi hazfle vav’ı iskândır. ‘يطهُون, يطوْن’ gibi.

54) Mütevassıt bi-nefsih meftuh hemzenin dammeden sonra gelmesi halidir. ‘والمُؤَلَّفَةِ, لَاتُؤَاخِذْنَا’ örneklerinde olduğu gibidir. Bunlar tek vecih vav’a ibdal olarak okunur.

55) Mütevassıt bi-nefsih meftuh hemzenin kesreden sonra gelmesi durumudur. ‘نَاشِئَة, لَيُبَطِّئَنَّ, مِائَةِ, فِئَةٍ’ gibi lafızlar bu duruma örnektir ve ya’ya ibdal olmak suretiyle tek vecih vardır.

56) Mütevassıt bi-nefsih meksûr hemzenin kesreden sonra gelmesi durumu olup bu madde iki şekilde ele alınır.

a) Mütevassıt bi-nefsih hemzeden sonra sakin ya bulunmaz. Sadece Bakara suresindeki iki yerde bulunan ‘بَارِئِكُمْ’ lafzı olup teshil olarak tek vecihtir.

b) Mütevassıt bi-nefsih hemzeden sonra sakin ya bulunmasına örnek; ‘خَاسِئِينَ’ ‘مُتَّكِئِينَ’ gibi lafızlar olup burada teshil ve hazf olarak iki vecih söz konusudur.

57) Mütevassıt bi-nefsih meksûr hemzenin dammeden sonra gelmesi durumudur. ‘سُئِلَ’ kelimesi buna örnek olup teshil ve vav'a ibdal olmak üzere iki vecih söz konusudur.

58) Mütevassıt bi-nefsih madmum hemzenin kesreden sonra gelip kendisinden sonra da sakin vav harfinin bulunması durumudur. ‘مُسْتَهْزِؤُنَ’ gibi lafızlar

bu duruma örnektir ve teshil, ya'ya ibdal ve makablini damme üzerine hazf olmak suretiyle üç vecih söz konusudur.

59) Mütevassıt bi-nefsih madmum hemzenin kesreden sonra gelmesi lakin kendisinden sonra sakin vav'ın bulunmaması durumudur. 'يُنَبِّئُهُمْ' lafzı bu duruma örnektir. Teshil ve ya'ya ibdal olmak üzere iki vecih söz konusudur.

60) Hemzenin zaid bir harfle mütevassıt olması durumudur. Hemze bu maddede dokuz çeşittir:

a) Eliften sonra meftuh gelen hemzedir. 'يَا اَدَمُ' gibi.
b) Eliften sonra meksûr gelen hemzedir. 'يَا اِبْرَاهِيمُ' gibi.
c) Eliften sonra madmum gelen hemzedir. 'هَؤُلَاءِ gibi.
d) Fethadan sonra meftuh gelen hemzedir. 'ءَاَنْذَرْتَهُمْ' gibi.
e) Fethadan sonra meksûr gelen hemzedir. 'اَئِفْكًا gibi.
f) Kesreden sonra meksûr gelen hemzedir. 'بِاِحْسَانِ' gibi.
g) Fethadan sonra madmum gelen hemzedir. 'سَاُرِيكُمْ' gibi.
h) Kesreden sonra madmum gelen hemzedir. 'لِاُنْذِرَكُمْ' gibi.
i) Kesreden sonra meftuh gelen hemzedir. 'بِاَنْفُسِهِمْ' gibi.

Son madde hariç diğerlerinde tahkîk ve teshil olmak üzere iki vecih söz konusudur. Son maddede ise tahkîk ve 'ya'ya ibdal vecihleri vardır.

61) Lâm-ı tarif ile mütevassıt olan hemzedir. 'الْاَخِرَةُ, الْاِكْرَامِ' lafızları bu duruma örnektir. Burada nakl ve sekte olmak üzere iki vecih söz konusudur.

62) Harf-i meddin dışındaki sakin harften sonra gelen hemzenin durumudur. 'مَنْ اَمَنَ' şeklinde gelebilir. Başka örnekleri de vardır. Bunlara hemze-i münekkerenin vakfı denilmektedir. Burada Hamza'nın nakl ve tahkîk okuyuşuyla birlikte Halef için sekte vardır. Takrîb tarikînde sekte vechine Hallâd da uyar.[347]

[347] Hamza'nın vakıf meselesine detaylı bilgi için bkz. Cezerî, *Neşr*, 428-491; Muhammed Emin Efendi, *Umde*, 214-222.

4.5 Kisâî Kırâatinin Özellikleri (ر)

Kisâî, Hamza ve Halef ile benzer usûl özellikleri taşımaktadır. Ayrıca Kisâî, Halef gibi tedvir kırâati ile okumaktadır.[348]

4.5.1 İstiâze ve Besmele

Berâe Sûresi hariç evveli sûrede dört vecih vardır. İmam Kisâî bu dört vechi okumaktadır. İlk vecihte istiâze ve besmelede durmadan sûreye geçiş yapar. İkinci vecihte istiâze ve besmelede durduktan sonra sûreye başlar. Üçüncü vecihte istiâzeden sonra durmadan besmeleye geçer ve vakfeder. Sonra sûreye başlar. Son vecihte ise istiâzeyi okuduktan sonra durur. Besmele çeker ve durmadan sûreye geçiş yapar.[349]

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم ا لْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

وصل كل

قطع كل

وصل اول قطع ثاني

قطع اول وصل ثاني

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم ا لْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ		
أعوذ بالله من الشيطان الرجيم	بسم الله الرحمن الرحيم	ا لْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم		ا لْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
أعوذ بالله من الشيطان الرجيم	بسم الله الرحمن الرحيم	ا لْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

İndirâc yöntemi ile okunduğunda uygulamada vasl-i sâni vechi önce okunur. Berâe sûresinde evveli sûrede istiâze ile başlandığı vakit İmam Kisâî iki vecih okumaktadır. İlk vecihte besmele okumadan istiâzeden sonra direkt sûreye geçiş yapar. İkinci vecihte ise istiâze getirdikten sonra vakfeder. Ardından besmele okumadan sûreye başlar.[350]

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ

وصل بلا بسملة

قطع بلا بسملة

---

[348] Mekkî, *Nihâyetü'l-Kavlü'l-Müfîd*, 276, 280.

[349] Paluvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 6; Muhammed Emin Efendi, *Umde*, 123.

[350] Paluvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 6; Muhammed Emin Efendi, *Umde*, 123.

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم	بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ
أعوذ بالله من الشيطان الرجيم	بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ

Sureteyn beyninde merâtib-i erbaada İmam Kisâî üç vecih okumaktadır. Bunlar; vasl-ı kül, kat-ı kül, kat-u evvel vasli sânidir. Berâe Sûresi'nde sureteyn beyninde merâtib-i erbaada İmam Kisâî üç vecih okumaktadır.[351] İlk vecihte besmelesiz bir sûreden diğerine geçiş yapar. İkinci vecihte âyet sonunda sekte yapar ve besmele çekmeden diğer sûreye geçiş yapar. Üçüncü vecihte ise âyet sonu vakfeder ve diğer sûreye besmele çekmeden başlar.

اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ

وصل بلا بسملة

سكت بلا بسملة

قطع بلا بسملة

اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ	
اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (sekt ile) بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ	
اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ	بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ

Mertebeteynde ise, evveli surede İmam Kisâî bütün imamlar gibi dört vecih okumaktadır.[352] Bu kısmı, İmam Hamza gibi aynı şekilde okumaktadır.

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ

قطع كل

قطع اول وصل ثاني

وصل اول قطع ثاني

وصل كل

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم	بسم الله الرحمن الرحيم	قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ
أعوذ بالله من الشيطان الرجيم	بسم الله الرحم الرحيم قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ	
أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم		قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ
أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ		

[351] Paluvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 7.

[352] Muhammed Emin Efendi, *Umde*, 124.

Sureteyn beyninde ise, İmam Kisâî kat-ı kül (hepsinde vakıf), kat-ı evvel vasli sâni (ilkinde vakıf, ikincisinde geçiş) ve vasl-ı kül (hepsinde geçiş) okumaktadır.[353]

وَادْخُلِي جَنَّتِي بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ لَآ أُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ

وَادْخُلِي جَنَّتِي	بسم الله الرحمن الرحيم	لَآ أُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ
وَادْخُلِي جَنَّتِي	بسم الله الرحمن الرحيم لَآ أُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ	
وَادْخُلِي جَنَّتِي بسم الله الرحمن الرحيم لَآ أُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ		

4.5.2 Medler

İmam Kisâî aşere tarikinde merâtib-i erbaa ve mertebeteynde medd-î munfasıl ve muttasılda üç elif miktarı çekmektedir. Takrîb tarikînde ise medd-i munfasılda üç elif miktarı çekerken, muttasılda hem üç hem de beş elif miktarı çekmektedir. İmam Kisâî ayrıca medd-i ârızı tavassut ile okumayı tercih edenler arasındadır.[354]

4.5.3 İşmâm

İmam Kisâî harekenin harekeye işmamı noktasında ‘قِيلَ, غِيضَ, جِيئَ, حِيلَ, سِيقَ, سِيئَ, سِيئَتْ’ kelimelerinde işmam yapmaktadır.[355] Ayrıca harekeyi ‘تَأْمَنَّا’ kelimesinde sükûna işmam etmektedir.[356]

4.5.4 Vasıl Olarak عَلَيْهِمُ الذِّلَّة ve Benzerleri

عَلَيْهِمُ الذِّلَّة ve benzeri yerlerde İmam Kisâî ‘Ha’ harfinin dammesi ile okumaktadır. ‘ه’ harfinden önce ‘ya-i’ sakine veya kesre bulunursa vasıl durumunda ‘ه ve م’ harfini damme ile okumaktadır.[357] عَلَيْهِمُ القِتَال örneği gösterilebilir.

Cezm veya emir sebebiyle ‘ya harfi’ zail olursa İmam Kisâî ‘ه ve م’ harfini damme ile okur. يُغْنِهِمُ اللَّه [358] örneğini göstermek mümkündür.

---

[353] Muhammed Emin Efendi, *Umde*, 124.

[354] Mekkî, *Nihâyetü Kavli'l-Müfîd*, 276-295; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Okunma Kâideleri*, 267.

[355] Damre, Kırâ'atü *Kisâî*, 33.

[356] Paluvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 72; Boz, *Kırâat-ı Aşere*, 22.

[357] el-Bakara 2/246.

[358] en-Nûr 24/32.

Kesreden sonra da ‘ه ve م’ harfini İmam Kisâî damme ile okur. [359] فِي [360] بِهِمُ الْأَسْبَاب, قُلُوبِهِمْ العِجْل örneklerini göstermek mümkündür.[361]

4.5.5 İmâle

İmam Kisâî ‘هُدَى’ ve ‘مُوسَى’ ve bunlar gibi kelimelerde imâle yapmaktadır. Ayrıca ‘فَاَحْيَاكُمْ , يَا وَيْلَتَى , مَرْضَات, اَنَّى [362] الرِّبَوا’ gibi kelimelerde imâle yaptığı görülmektedir.[363] Zevat-ı ra’lardan ise ‘نَصَارَى’ ve benzeri kelimelerde imâle yapmaktadır. Mükerrer ra ve mecrur olan kelimelerde de imâle yapar. Ayrıca ‘التَّوْرَيةُ’ [364] الْأَبْرَارِ kelimesinde imâle yaptığı görülmektedir.[365] Ha-i Te’niste İmam Kisâî vakıf halinde imâle yapmaktadır. Buna ‘‘غِشَاوَةٌ , نِعْمَةٌ’’ kelimeleri örnek olarak gösterilebilir.[366] Efal-i Aşere denilen on kelimeden ‘وَرَانَ’ kelimesinde imâle yapmaktadır.[367]

4.5.6 İdğamü’s-Sağir

İdgamın sükünlerinden olan müdgam sakin olup, müdgamun fih müteharrik olursa buna idğamü’s-sağir denmektedir.[368] İmam Kisâî Kur’an’da çoğu yerde bu idgam çeşidini yapmaktadır. ‘‘ اِذْ تَبَرَّأَ ، وَاِذْ دَخَلُوا ، اِذْ صَرَفْنَا ، وَلَقَدْ جَاءَ ، قَدْ ضَلَّ ، قَدْ سَلَفَ وَلَقَدْ زَيَّنَّا ، قَدْ ظَلَمَ كَذَّبَتْ ثَمُودُ , هَلْ تَعْلَمُ , هَلْ نُنَبِّئُكُمْ , بَلْ ظَنَنْتُمْ , بَلْ ضَلُّوا’’ gibi yerlerde bu idgam çeşidi görülmektedir.[369]

---

[359] el-Bakara 2/166.

[360] el-Bakara 2/93.

[361] Paluvi, *Zübdetü'l-İrfan*, 24; Boz, Kırâat-i Aşere, 24-25.

[362] Paluvi, *Zübdetü'l-İrfan*, 38.

[363] Paluvi, *Zübdetü'l-İrfan*, 18; Boz, Kırâat-i Aşere, 40-42.

[364] Paluvi, *Zübdetü'l-İrfan*, 45.

[365] Paluvi, *Zübdetü'l-İrfan*, 39.

[366] Boz, *Kırâat-ı Aşere*, 47.

[367] Boz, *Kırâat-i Aşere*, 49.

[368] Mekkî, *Nihâyetü Kavli'l-Müfîd*, 242; Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 87.

[369] Palûvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 150; Boz, *Kırâat-i Aşere*, 63-64.

4.5.7 İskân

‘ل’ veya ‘و’ veya ‘ف’ harfinden sonra ‘هو’ ve ‘هي’ kelimeleri gelirse bu kelimelerin ‘ha’ sını İmam Kisâî iskân ile okumaktadır. Bu kullanıma ‘ثُمَّ هْوَ’ kelimesinin örnek olarak gösterilmesi mümkündür.[370]

4.6 Halef Kırâatının Özellikleri (خل)

İmam Halef usûl anlamında Hamza ve Kisâî’ye yakın olmakla beraber tedvir kırâati ile okumaktadır.[371]

4.6.1 İstiâze ve Besmele

Berâe sûresi hariç evveli sûrede dört vecih vardır. İmam Halef bu dört vecihi okumaktadır.[372] Hamza ve Kisâî’nin okuma şekli ile aynıdır.

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم ا لْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

وصل كل

قطع كل

وصل اول قطع ثاني

قطع اول وصل ثاني

<table>
<tr><td colspan="3">أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم ا لْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ</td></tr>
<tr><td>أعوذ بالله من الشيطان الرجيم</td><td>بسم الله الرحمن الرحيم</td><td>ا لْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ</td></tr>
<tr><td colspan="2">أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم</td><td>ا لْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ</td></tr>
<tr><td>أعوذ بالله من الشيطان الرجيم</td><td colspan="2">بسم الله الرحمن الرحيم ا لْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ</td></tr>
</table>

İndirâc yöntemi ile okunduğunda uygulamada vasl-i sâni vechi önce okunur. Berâe sûresinde evveli sûrede istiâze ile başlandığı vakit İmam Halef iki vecih okumaktadır.[373]

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ

---

[370] Palûvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 20.

[371] Mekkî, *Nihâyetü’l-Kavlü’l-Müfîd*, 276, 280.

[372] Paluvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 6; Muhammed Emin Efendi, *Umde*, 123.

[373] Paluvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 6; Muhammed Emin Efendi, *Umde*, 123.

وصل بلا بسملة

قطع بلا بسملة

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم		بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ
أعوذ بالله من الشيطان الرجيم	بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ	

Sûreteyn beyninde İmam Halef sadece vasl bila besmele okumaktadır. Berâe sûresinde sûreteyn beyni yaparken merâtib-i erbaada İmam Halef üç vecih okumaktadır.[374]

اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ

وصل بلا بسملة

سكت بلا بسملة

قطع بلا بسملة

اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ	بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ
اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (sekt ile) بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ	
اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ	بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ

Mertebeteynde ise, evveli sûrede İmam Halef bütün imamlar gibi dört vecih okumaktadır.[375]

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ

قطع كل

قطع اول وصل ثاني

وصل اول قطع ثاني

وصل كل

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم	بسم الله الرحمن الرحيم	قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ
أعوذ بالله من الشيطان الرجيم	بسم الله الرحم الرحيم	قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ
أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم		قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ
أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ		

Sûreteyn beyninde ise İmam Halef sadece vasıl bila besmele okumaktadır.[376]

وَادْخُلِي جَنَّتِي لَا اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِ

وَادْخُلِي جَنَّتِي لَا اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِ

[374] Paluvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 7.

[375] Muhammed Emin Efendi, *Umde*, 124.

[376] Muhammed Emin Efendi, *Umde*, 125.

4.6.2 Medler

İmam Halef aşere tarikinde merâtib-i erbaa ve mertebeteynde munfasıl ile muttasıl medleri Kisâî gibi üç elif miktarı çekmektedir. Takrîbe gelince medd-i munfasılda üç elif miktarı çekerken İmam Kisâî gibi muttasılda hem üç hem de beş elif miktarı çekmektedir. Ayrıca o, medd-i ârızı tavassut okuyanlar arasındadır.[377]

4.6.3 Vasıl Olarak عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ ve Benzerleri

Bu gibi yerlerde İmam Halef 'ه' ve 'م' harfini damme ile okumaktadır. ه harfinden önceki harf sakin ي veya kesreli olursa vasıl durumunda 'ه' ve 'م' harflerini damme ile okumaktadır. 'وَيُرِيهُمُ اللهُ' örneği gösterilebilir.
Cezm veya emir sebebiyle 'ي' zail olursa İmam Halef 'ه ve م' harfini damme ile okur. 'وَقِهِمُ السَّيِّأَتِ' örneği gösterilebilir.
Kesreden sonra da 'ه ve م' harfini İmam Halef damme ile okur. 'بِهِمُ الْأَسْبَاب, فِي قُلُوبِهِمُ العِجْل' 'وَقِبْلَتِهِمُ الَّتِي' örneklerinin gösterilmesi mümkündür. Kısacası bu kısım aynı İmam Kisâî gibidir. İmam Halef, Kisâî ile birlikte bu gibi yerlerde 'ه ve م' harfinin dammesi ile okumaktadır.[378]

4.6.4 İmâle

İmam Halef 'هُدَى' ve 'مُوسَى' ve bunlar gibi kelimelerde Kisâî gibi imâle yapmaktadır. Ayrıca ' أَنَّي, يَا وَيْلَتَى ' gibi kelimelerde imâle yapar. Zevat-ı ra'lardan ise 'نَصَارَى' ve benzeri kelimelerde imâle yapmaktadır. Mükerrer 'ر' ve mecrur olan kelimelerde de imâle yapar. 'الْأَبْرَارِ' gibi. Ayrıca 'التَّوْرَيةُ' kelimesinde imâle yaptığı görülmektedir. Bir önceki konuda geçtiği üzere İmam Halef, Kisâî ile bu konuda da hemen hemen aynı usûl üzere hareket etmiştir. Efal-i Aşere denilen on kelimeden 'شَاءَ' ve 'جَاءَ' kelimeleri nerede gelirse gelsin İmam Halef imâle yapmaktadır.[379]

---

[377] Mekkî, *Nihâyetü Kavli'l-Müfîd*, 276-295; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Okunma Kâideleri*, 267.

[378] Paluvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 24; Damre, *Kırâ'atü Halef*, 19, 29.

[379] Damre, *Kırâ'atü Halef*, 20-22.

4.6.5 İdğamü's-Sağir

İmam Halef, Kisâî'nin idğamu's-sağir konusunda bahsedilen hemen hemen bütün âyetlerde bu idgam çeşidini yapmaktadır.[380]

4.6.6 Ademü Gunne

Tenvin ya da nûn-u sakinin ardından ''و – ي'' harflerinin geldiği kelimelerde Halef gunnesiz yani ademu gunne yaparak okumaktadır. Buna ''مَنْ يَقُولُ'' örneğinin verilmesi mümkündür.[381]

4.7 Kûfe Kırâat İmamlarının Usûllerinin Mukayesesi

Bu kısımda Kûfe kırâat imamlarının usûlleri mukayese edilecektir. Ortak yönleri ve farklılaştıkları yerler müşahede edilerek bir sonuca varılmaya çalışılacaktır.

4.7.1 İstiâze ile Besmele Farklılıkları

Bu kısımda bütün Kûfeli imamlar merâtib-i erbaada Berâe sûresi ve diğer yerlerde evveli sûrede ittifak ederken sûreteyn beyninde Âsım ile Kisâî vasl-ı kül ile kat-i kül, kat-i evvel ile vaslı sâni yaparken; Hamza ve Halef sadece besmelesiz okumaktadır. Berâe sûresinde sûreteyn beyninde ise bütün Kûfeli imamlar ittifak etmektedirler. Mertebeteynde ise evveli sûrede bütün Kûfeli imamlar ittifak ederken, sûreteyn beyninde ise Âsım ile Kisâî kat-i kül ile kat-i evvel ve vasl-ı sâni, ayrıca vasl-ı kül okurken; Hamza ve Halef sadece besmelesiz okumaktadır.[382]

4.7.2 Medler İle İlgili Farklılıklar

Erbaa merâtibde aşere tarikinde munfasıl medde İmam Âsım dört elif, İmam Hamza ise beş elif, İmam Kisâî ile İmam Halef üç elif miktarı uzatmaktadırlar. Mertebeteynde ise munfasıl meddi Âsım, Kisâî ile Halef üç elif uzatırken Hamza beş elif

---

[380] Mekkî, *Nihâyetü'l-Kavlü'l-Müfîd*, 242-251; Boz, *Kırâat-ı Aşere*, 63-64.

[381] Paluvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 17; Boz, *Kırâat-ı Aşere Kaideleri*, 48.

[382] Paluvi, *Zübdetü'l-İrfan*, 6-7; Muhammed Emin Efendi, *Umde*, 123-125.

uzatmaktadır. Medd-î muttasılda ise İmam Âsım, Kisâî ve Halef üç elif miktarı çekerken Hamza yine beş elif miktarı çekmektedir.[383]

Takrîb tarikinde ise merâtib-i erbaada İmam Âsım medd-î munfasılda dört, İmam Hamza beş, Kisâî ve Halef üç elif miktarı çekerken; medd-î muttasılda İmam Âsım dört ve beş, Hamza beş, Kisâî ve Halef üç ve beş elif miktarı okumaktadırlar. Mertebeynde ise medd-î munfasılda; İmam Âsım'ın ravisi Hafs bir elif miktarı okurken, Hamza beş, Âsım, Kisâî ve Halef üç elif miktarı okumaktadır. Medd-i muttasılda ise Âsım, Kisâî ve Halef üç elif miktarı okurken Hamza beş elif miktarı okumaktadır.[384]

İmam Hamza diğer Kûfeli kıraat imamlarından farklı olarak med sekti ve medd-i tebrie yapmaktadır. Bu iki med çeşidine kıraat ilminin takrîb bölümünde rastlanmaktadır. Med ile birlikte sekte yapma denilen med sekt, medd-i munfasıl ve muttasılda imam Hamza'nın beş elif miktarı çekerek yaptığı bir uygulamadır. Medd-i tebrie de 'لَا رَيْبَ, لَا عِلْمَ, لَا شَكَّ' kelimelerinde olan med şeklidir. İmam Hamza bunları merâtib-i erbaa ve mertebeteynde üç elif miktarı çekmektedir. Medd-i lâzımda tüm Kûfeliler dört elif miktarı çekerken, medd-i ârızda İmam Âsım, Kisâî ve Halef tavassut ile okumayı tercih etmekte, Hamza ise tûl ile okumayı tercih etmektedir.[385]

4.7.3 İşmâm İle İlgili Farklılıklar

Harekenin sükûna işmamı noktasında bütün Kûfeli âlimler ittifak etmişlerdir. 'تَأْمَنَّا' kelimesi bunun örneğidir. İskân yaptıktan sonra dudakların dammeye doğru yumulması da işmamın bir başka çeşididir. İmamlar bu işmam çeşidini de uygulamaktadırlar. Vakıf hâlinde 'نَسْتَعِينُ' kelimesi bunun bir örneğidir.[386]

Harfi harfe işmam etme noktasında 'الصِّرَاط' kelimesi örnek olarak gösterilebilir. Burada ayrıca Hamza'nın ravilerinden biri olan Halef işmam ile 'الزراط' gibi bir telaffuzla okumaktadır. Hamza'nın diğer bir ravisi olan Hallâd da Fâtiha sûresinde

[383] Paluvi, *Zübdetü'l-İrfan*, 8-9.

[384] Bennâ, *İthâf*, 1/158-161.

[385] Bennâ, *İthâf*, 1/165-168.

[386] Paluvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 7.

geçen lâm-ı tarifli kelimede böyle okumaktadır. Diğer ‘صِرَاط’ ve ‘الصِّرَاط’ kelimelerinde tahkîk ile okumaktadır.[387] Bu durumun mizanı şu şekildedir:

‘الصراط المستقيم صراط الذين			
‘اشمام	اشمام	ض	
	تحقيق	ق	

Tûr sûresi 37. âyette geçen ‘مُصَيْطِرُونَ’ kelimesindeki ‘ص’ harfini Hafs ‘س’ ile Hamza ise ز ye işmam ederek okumaktadır.[388]

Âsım hariç diğer Kûfeliler sakin ‘ص’ harfinden sonra harekeli ‘د’ harfi gelince ‘ص’ harfini ‘ز’ ye yaklaştırarak işmam ile okumaktadırlar. Bu uygulamaya ‘اَصْدَقُ , تَصْدِيقُ’ gibi kelimeler örnek olarak gösterilebilir. Harekeyi harekeye işmam etme noktasında ‘قِيلَ , سِيئَ’ gibi yerlerde İmam Kisâî diğer Kûfeli imamlardan farklı olarak işmam ile okumaktadır. İmam Âsım’ın ravisi Şû‘be, diğer imamlardan farklı olarak Kehf sûresi ikinci âyette yer alan ‘لَدُنْهُ’ kelimesinde ‘د’ harfinin sükûnunu dammeye işmam etmektedir.[389]

4.7.4 لَدَيْهِمْ , اِلَيْهِمْ ve عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ ve Emsallerinin Durumu İle İlgili Farklılıklar

‘اِلَيْهِمْ , لَدَيْهِمْ’ gibi kelimelerde İmam Hamza Kur’ân’ın tamamında ‘ه’ harfinin dammesi ile okurken, diğer Kûfeli imamlar normal şekliyle okumaktadırlar.[390] ‘عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ’ ve emsallerinin durumuna gelince İmam Âsım hariç diğer Kûfeli imamlar ‘ه’ ve ‘م’ harfinin dammesi ile okumaktadırlar.[391]

4.7.5 İmâle İle İlgili Farklılıklar

Hamza, Kisâî ile Halef en çok imâle yapan imamlardır ve genelde imâle yaptıkları yerlerde ayrılmazlar. İmâle yapıp yapmadıkları kelimeler sınırlıdır. İster ‘zevat-ı ya’ olsun ister ‘zevat-ı râ’, genelde bu üç imamın aynı yerlerde imâle yaptıklarını

[387] Paluvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 7.

[388] Paluvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 129.

[389] Paluvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 84.

[390] Paluvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 8.

[391] Paluvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 24.

görmekteyiz. İmam Âsım ve ravileri Şû‘be ve Hafs ise kelimesi gibi birçok مَجْرَيهَا[392] yerde imâle konusunda ayrılığa düşmektedirler. Şû‘be bu kelimede imale yapmazken İmam Hamza, Kisâî, Halef ve Hafs imale ile okumaktadır.[393]

En’âm sûresi 76. âyette ‘رَاَ’ kelimesinde Şû‘be iki harfi de imâle ile okumaktadır. Âsım hariç diğer Kûfeli kırâat imamları Şû‘be gibi okumaktadırlar. Aynı sûrenin 77 ve 78. âyetlerindeki ‘را’ kelimesinde ise sadece ‘ر’ harfini imâle ile okurken Hamza ve Halef de buna muvafakat ederler. Enfâl sûresi 17. âyette geçen ‘رَمَى’ kelimesini Şû‘be, Hamza, Kisâî ve Halef imâle ile okurken Hafs burada imâle yapmamaktadır. 109. âyette geçen ‘هَارٍ’ kelimesinde ise Şû‘be ve Kisâî imâle yaparken diğerleri imâle yapmamaktadırlar. Yûnus ve Hûd sûreleri ile Yûsuf, Ra’d, İbrâhîm ve Hicr sûrelerinin ilk âyetindeki hurûf-ı mukattaada geçen ر harfini Âsım hariç bütün Kûfeli imamlar imâle ile okumaktadırlar. İsrâ sûresi 83. âyette نَاَ lafzını İmam Hamza’nın ravisi Hallâd ve Şû‘be imâle ile okurken diğer imamlar normal okumaktadırlar. Meryem sûresinin ilk âyetindeki hurûf-ı mukattaada geçen ‘ه’ ve ‘ي’ harflerini Kisâî ve Şû‘be imâle ile okurken diğer Kûfeli imamlar normal okumaktadırlar. Ef’al-i aşere denilen on kelime olan ‘خَابَ , طَابَ , خَافَ , حَاقَ ضَاقَ زَادَ , رَانَ , زَاغَ’ , ‘جَاءَ , شَاءَ’ kelimelerinde ise Hamza imâle yapmaktadır. Ancak Ahzâb sûresinin 10. âyetinde ve Sâd sûresinin 63. âyetinde geçen ‘زَاغَتْ’ kelimesinde imâle yapmamaktadır.[394]

Vakıf hâlinde isim sonlarındaki ta-i tenisten önce (ب ت ث ج د ذ ز س ش ف ل م ن و ى) harflerinden biri geldiğinde ve her durumda ‘‘ا ك ه ر’’ harflerinden biri geldiğinde ve bu ‘ا ك ه ر’ harflerinden bir önceki harf sakin veya meksûr olursa sadece İmam Kisâî imâle yapmaktadır. Burada ‘خَلِيفَةٌ , مَعْدُودَة , اَلِهَة , المَلَئِكَة , غِشَاوَة örneklerinin verilmesi mümkündür.[395]

İmam Kisâî’nin ravisi Dûrî (ت) ‘قِنْطَار , اَبْصَار , سَحَّار , اَشْعَار , نُسَارِعُ , الكَافِرِينَ , حِمَار’ ve benzeri kelimelerde imâle yapmaktadır. Buralarda imâle yapan başka bir Kûfeli imam bulunmamaktadır.[396]

---

[392] Hûd 11/41.

[393] Paluvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 18-25.

[394] Palûvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 17.

[395] Damre, *Kırâ’atü Kisâî*, 25.

[396] Palûvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 16.

Tüm Kur'ân-ı Kerîm'i taradığımız zaman görüyoruz ki İmam Âsım'ın ravisi Şû'be'nin imâle ile okuduğu yerlerde genellikle İmam Hamza, Kisâî ve Halef de imâle yapmaktadır. Hafs ise sadece 'مَجْرَيهَا' kelimesinde imâle yapmaktadır.

4.7.6 İdgam İle İlgili Farklılıklar

Bakara sûresi 51, 80 ve 92. âyetlerinde geçen 'اِتَّخَذْتُمْ' kelimesinde Hafs hariç bütün Kûfeli imamlar 'اِتَّخَتْتُمْ' şeklinde idgam yapmaktadırlar. Âl-i İmrân sûresi 81. âyette geçen 'وَاَخَذْتُمْ' kelimesinde Hafs hariç diğer Kûfeliler idgam üzere okumaktadırlar. Genelde Kur'ân-ı Kerîm'e bakıldığında görülmektedir ki Şû'be'nin idgam yapmış olduğu yerlerde İmam Hamza, Kisâî ve Halef idgam yaparken Hafs idgam yapmamaktadır. قد lafzından sonra 'ظ , ض , ص , ش , س , ز , ذ ج' harfleri gelirse İmam Hamza, Kisâî ve Halef idgam yaparken İmam Âsım'ın ravileri Şû'be ve Hafs idgam yapmazlar.[397] [398]لَقَدْ سَمِعَ اللهُ , ayetleri örnek olarak gösterilebilir. [400] وَلَقَدْ ذَرَاْنَا, [399] قَدْ شَغَفَهَا

Kendisine ta-i te'nis bitişmiş olan mazi fiilin ardından gelen kelime 'ث ج ز س ص ظ' harflerinden biriyle başlarsa İmam Hamza ve Kisâî idgam yaparak okumaktadır. Burada [401] كَذَّبَتْ ثَمُودُ , [404] نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ, [403] فَكَانَتْ سَرَابًا, [402] حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ ayetlerinin örnek olarak verilmesi mümkündür.

اذ den sonra ''د ت'' harfleri gelirse Hamza, Halef ve Kisâî idgam yaparken; Hallâd ise ''اذ'' den sonra ''ز س ص'' gelince idgam yapmaktadır. Hamza ve Kisâî de ona

---

[397] Öztoprak, *Kur'ân Kırâatı*, 203.

[398] Âl-i İmrân 3/181.

[399] Yûsuf 12/30.

[400] el-A'râf 7/179.

[401] el-Kamer 54/23.

[402] en-Nisâ 4/90.

[403] en-Nebe' 78/20.

[404] en-Nisâ 4/56.

muvafakat etmektedirler. Bu konu için وَاِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ [405], لَوْلَا اِذْ سَمِعْتُمُوهُ [406], اِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا [407] yetlerinin örnek olarak gösterilmesi mümkündür.â [408]

Kalem sûresi ilk âyette ‘ن والقلم’ lafzında ve Yâsîn suresi birinci âyetten ikinci âyete geçerken Şû‘be, Kisâî ve Halef idgam-ı meal gunne yaparken Hafs izhar yapmaktadır.

İmam Hamza, ravisi Hallâd ve Kisâî ile birlikte sakin ‘ب’ harfinden sonra ‘ف’ harfi gelirse idgam yapmaktadırlar. n görülmesi yetinde bunuâ فَيُقْتَلْ اَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ[409] mümkündür.

Diğer Kûfeli imamlardan farklı olarak İmam Hamza, Kisâî ile birlikte ‘هل بل’ lafızlarından sonra ‘‘ت ث س’’ gelirse idgam yapmaktadırlar. قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ[410] , هَلْ [411] تَرَى مِنْ فطور , yetlerinin örnek olarak gösterilmesi mümkündür. Ayrıca â هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ[412] bu iki imam ‘لَبِثْتَ , لَبِثْتُمْ’ ve ‘اُورِثْتُمُوهَا’ kelimelerinde idgam yaparlar.[413]

İmam Kisâî’nin ravisi Ebü’l-Hâris (س) diğerlerinden farklı olarak meczum ل ile biten kelimelerden sonra ‘ذ’ harfi geldiğinde idgam yapmaktadır. yetinin â وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ[414] örnek olarak gösterilmesi mümkündür.[415]

4.7.7 Sekte İle İlgili Farklılıklar

İmam Âsım’ın ravisi Hafs, Kehf sûresi birinci âyetin sonunda ‘عِوَجًا قَيِّمًا’, Yâsîn sûresinin 52. âyetindeki ‘مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا’ ile Kıyâme sûresi 27. âyette geçen ‘وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ’ ve Mutaffifîn sûresi 14. âyetindeki ‘كَلَّا بَلْ رَانَ’ kelimelerini sekte ile okumaktadır. Hafs’ın haricinde diğer imamlar burada sekte yapmazlar. Sadece İmam Hamza ‘الْأَرْض’ ، ‘الْأَخِرَةُ’ gibi kelimelerde görüldüğü gibi elif lâm’dan sonra hemze gelirse,

---

405 el-Enfâl 8/48.

406 en-Nûr 24/12.

407 el-Hicr 15/52.

408 Boz, *Kırâat-i Aşere*, 63.

409 en-Nisâ 4/74.

410 Yûsuf 12/83.

411 el-Mülk 67/3.

412 el-Mutaffifîn 83/36.

413 Palûvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 150; Boz, *Kırâat-i Aşere*, 64.

414 el-Bakara 2/231.

415 Palûvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 35.

vasıl hâlinde sekte yapmaktadır. Hamza'nın ravisi Hallâd da vasıl halinde hem sekteli hem sektesiz okumaktadır. Hamza, vakıf hâlinde ise hem sekt hem de nakil yaparak okumaktadır. Sükûn veya tenvinden sonra hemze geldiğinde ise vasıl halinde Halef hem sekteli hem sektesiz okumaktadır. Burada 'وَلَقَدْ اَتَيْنَا' lafzının örnek olarak verilmesi mümkündür. Vakıf hâlinde ise İmam Âsım gibi tahkîk okumakla birlikte hemzeden önce sekt ve nakil yaparak da okumaktadır.[416]

4.7.8 İbdâl İle İlgili Farklılıklar

İbdal bahsine gelince, 'الذِّئْبُ' kelimesinde Kisâî ve Halef vakıf halinde İmam Hamza'ya muvafakat etmektedirler. Bunun dışında Hamza ibdal bahsinde vakıf halinde Verş, Sûsî ve Ebû Ca'fer'e muvafakat etmektedir. 'يَامُرُ ، نَاخُذُ ، بِئسَ ، كَاسٍ ، رَاسٍ ، نُؤمِنُ ، شِئتُمْ' gibi kelimelerde İmam Hamza'nın vakıf halinde ibdal yaptığı görülmektedir.[417]

Kûfelilerden sadece Şû'be, nerede gelirse gelsin 'لُولُؤَا' kelimesinde ilk 'ل' harfinden sonra ibdal yapmaktadır. [418]مُوصَدَة kelimesinde ise Hamza, Kisâî ve Şû'be ibdal vechini uygulamaktadırlar.[419]

4.7.9 Diğer Usûl Farklılıkları

Hamza, Kisâî, Halef ve Şû'be nerede gelirse gelsin 'لَرَؤُفٌ' lafzını Hafs'dan farklı olarak medsiz okur. Buna 'ademu işbâ' denir.[420] Şû'be, ع'lafızlarında [422]نِعِمَّا, [421]فَنِعِمَّا' harfini ihtilas ile okumaktadır. Hafs'ın dışındaki kûfeliler [423]مَعِىَ lafzını, مَعِى şeklinde uzatarak okumaktadırlar. Hamza, Kisâî ve Halef فَسْئَلْهُ , 'وَسْئَلُوا اللَّه' gibi lafızlarda hemzeyi hazfederek فَسَلْهُ , وَسَلُواالله şeklinde okumaktadırlar. Harf-i Cer'den sonra ya da muzafun ileyh olarak gelen هِم zamirini, Hamza, Kisâî ve Halef هُم şeklinde

---

[416] Dabbağ, *Usûli'l-Kırâ'at*, 33-34; Palûvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 14-15.

[417] Palûvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 11-12.

[418] el-Beled 90/20; el-Hümeze 104/8.

[419] Palûvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 145.

[420] İşbâ'; lügatte doyurmak anlamına gelmektedir. Kırâat ıstılahında, teshil ile okunması caiz olan harflerin mahrecinin tam çıkarılmasıdır. Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 97.

[421] el-Bakara 2/271.

[422] en-Nisâ 4/58.

[423] et-Tevbe 9/83.

okumaktadırlar. Buna ‘فِي قُلُوبِهُمْ’ , ‘عَنْ قِبْلَتِهُمْ’ örneklerinin verilmesi mümkündür.[424] Kur’ân-ı Kerîm’de geçen hâu’s-sektelerde Hamza, vasıl hâlinde hazf ederek okumaktadır. [425]لَمْ يَتَسَنَّ وَانْظُرْ , örneklerini göstermek [426]فَبِهُدَيهُمُ اقْتَدِ قُلْ لَا اَسْئَلُكُمْ mümkündür. Hamza ve Şû‘be ‘كُفُوًا’ ve ‘هُزُوًا’ kelimelerinde ‘و’ harfinin hemzesi ile okumaktadırlar. Ancak Hamza’nın vasıl ve vakıf halinde okuyuşları değişmektedir. Vasıl halinde ‘كُفُئًا , ‘هُزُءًا’ veya ‘كُفْئًا’ , ‘هُزْءًا’ şeklinde okurken, vakıf halinde ise ‘كفًا’ , ‘هزًّا’ veya ‘كُفْوَا’ , ‘هُزْوَا’ şeklinde okumaktadır.[427]

4.7.10 Anlama Etki Eden Bazı Ferş Farklılıkları

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ؕ

‘‘*Ödül ve ceza gününün tek hâkimi.*’’[428]

Fâtiha sûresi dördüncü âyet-i kerîmede yer alan مالك lafzını Âsım, Kisâî ve Halef normal şekliyle okurken, Hamza ‘م’ harfini uzatmadan okumaktadır.[429] Uzatılarak okunan kırâatte sadece sahip olma anlamı vardır. Örneğin, dünya hayatında herhangi bir şeye sahip olunabilir. Ancak sahip olunan şeylerin de bir sahibi vardır. Mesela devlet, zaruret durumunda eldekileri alma gücüne sahiptir. Aynı şekilde Allah Teâla da sahip olunan herşeyi alma gücüne sahiptir. Uzatılmadan okunan ‘melik’ kıraatında buna dikkat çekilmektedir. Kısacası din gününün gerçek sahibi ve meliki Allah Teâla’dır.[430]

فَاَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَاَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ ۟ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ۚ وَلَكُمْ فِي الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلٰى حِينٍ

‘‘*Şeytan onları kaydırıp bulundukları yerden aldı. "Aşağıya inin, birbirinize düşman olasınız" dedik. "Yeryüzünde sizin için kalacak bir yer ve yiyecek var" dedik.*’’[431]

---

[424] Öztoprak, *Kur’ân Kırâatı*, 207.

[425] el-Bakara 2/259.

[426] el-En’âm 6/90.

[427] Paluvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 149.

[428] Kur’ân Yolu Meali ve Tefsir, çev. Hayreddin Karaman vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), el-Fâtiha 1/4.

[429] Abdullah Ali el-Melahi, *Tefsiru’l-Kur’an bi’l-Kıraati’l-Kur’aniyyeti’l-Aşr* (Gazze: Filistin, İslam Fakültesi Yayınları, 2002), 1/108.

[430] Bikāî, *Naẓmü’d-Dürer fî Tenâsübi’l-Âyât ve’s-Süver* (Kahire: Dar’ul-Kitabu’l-İslami, 1984), 1/29.

[431] el-Bakara 2/36.

Bakara sûresi 36. âyet-i kerîmede yer alan فَاَزَلَّهُمَا lafzını Âsım, Kisâî ve Halef normal şekliyle okurken, Hamza ‘ز’ harfinden sonra uzatarak فَاَزَالَّهُمَا şeklinde okumaktadır.[432] Şeytanın, Âdem hazretleri ile Havva validemizi kandırarak cennetten uzaklaştırılmalarına sebep olan ağaçtan yeme hadisesinde Hamza’nın okuduğu kırâatte bulundukları cennetten ‘gidermek ve yerinden etmek’ anlamı çıkarken diğer imamların okumuş oldukları kırâatte ise ‘kaydırmak, günaha sokmak’ anlamları bulunmaktadır.[433]

وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي اِسْرَٓائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ اِلَّا اللّٰهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَاناً وَذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْناً وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ اِلَّا قَلِيلاً مِنْكُمْ وَاَنْتُمْ مُعْرِضُونَ

‘‘*Bir zamanlar biz İsrâiloğulları’ndan, ‘Yalnızca Allah'a ibadet edeceksiniz; Anne-babanıza, yakınlarınıza, yetimlerinize, yoksullarınıza iyilik yapmalısınız. "İnsanlara güzel söz söyleyelim, dua edelim, zekat verelim" diye söz verdik. Sonra siz, küçük bir topluluk dışında, sözünüzden döndünüz.*’’[434]

Bakara sûresi 83. âyet-i kerîmede yer alan لَا تَعْبُدُونَ lafzını Âsım ve Halef normal şekliyle okurken, Hamza ve Kisâî لَا يَعْبُدُونَ şeklinde okumaktadır. Görüldüğü üzere muhataba ta’sından gayb ya’sına dönüşen bu duruma Kur’an belagatında iltifat sanatı da denmektedir. Allah Teâla’nın israiloğullarına ‘‘Yalnızca Allah’a kulluk etmelerini, ana ve baba, yakın akraba, yetimlere ve yoksul kimselere iyilik etmelerini, insanlara da güzel söz söylemelerini, namazı kılıp zekâtı vermelerini’’ emrettiğini ancak onlardan küçük bir kesim hariç diğerlerinin sözünden döndüklerini anlatan bu âyette Allah onları muhatap kabul ederek muhataba ta’sı olan kıraati ifade ederken, diğer kıraatte gaib sığasıyla zikrederek durumlarından söz etmektedir.[435]

فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفاً اَوْ اِثْماً فَاَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَٓا اِثْمَ عَلَيْهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

‘‘*Vasiyet eden kimse, kanunları çiğneyip günah işlemekten korkarak aralarını uzlaştırırsa, ona bir günah yoktur. Allah gerçekten çok bağışlayandır, sonsuz merhamet edendir.*’’[436]

---

[432] Cezeri, *en-Neşr,* 2/211.

[433] İbn Cerîr et-Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, thk. Beşşar Avvad Ma’ruf (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1994), 1/177; Nesefi, Ebü’l-Berekât en-Nesefî, *Medârikü’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vîl,* tahk. Yusuf Ali Büdeyvi (Şam, Dâ’r İbn Kesîr, 2023), 1/81; Ahmed Şehade - Mehmet Kılıç, *Tefsiru’l-Kur’ân bi’l-Kırâati’l-Kur’âniyyeti’l-Aşr* (İstanbul: Haseki Derneği, 2017), 34.

[434] el-Bakara 2/83.

[435] Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 1/270; Ahmed Şehade - Mehmet Kılıç, *Tefsiru’l-Kur’ân bi’l-Kırâati’l-Kur’âniyyeti’l-Aşr,* 43.

[436] el-Bakara 2/182.

Bakara sûresi 182. âyet-i kerîmede yer alan موصٍ lafzını Hamza, Kisâî, Halef ve Şû'be مُوَصٍّ şeklinde okumaktadırlar. Hafs'ın normal olarak okuduğu kırâatte ism-i fail kalıbında 'vasiyet eden' anlamına gelirken, diğer kırâatte ise 'vasiyetin çokça yapıldığını' ifade etmektedir. Normal kırâatte tekrarsız bir vasiyetten söz edilirken, diğer kırâatte tekrar ve çokluk manası vardır.[437]

اِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهٗ ۭ وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ ۚ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاۗءَ ۭ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِيْنَ ۙ

''*Eğer sen (Uhud) yaralıysan, bil ki ümmet de yaralıdır. Allah'ın gerçek müminleri ortaya çıkarması ve onlara şehit olması için o günleri insanlar arasında geçiriyoruz. Allah zalimleri sevmez.*''[438]

Âl-i İmrân sûresi 140. âyet-i kerîmesinde yer alan قَرح kelimesini Hafs normal şekliyle okurken, diğer kûfeli imamlar 'ق' harfinin dammesiyle okumaktadırlar.[439] Yara anlamına gelen قَرح kelimesi, 'ق' harfi dammeli okunduğunda yaranın oluşturduğu acı anlamına gelmektedir.[440]

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيْرًا وَّنِسَاۗءً ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِيْ تَسَاۗءَلُوْنَ بِهٖ وَالْاَرْحَامَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيْبًا

''*Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan da eşini yaratan ve ikisinden daha çok erkek ve dişi yaratan Rabbinize isyan etmekten sakının. Allah'a saygısızlık etmekten ve adına birbirinizden dilek ve dileklerde bulunduğunuz akrabalık haklarına saygısızlık etmekten sakının. Şüphesiz Allah seni gözetliyor.*''[441]

Nisâ sûresi 1. âyet-i kerîmede yer alan تساءلون lafzını Âsım, Hamza ve Kisâî normal şekliyle okurken, Halef şeddeli olarak تسَّاءلون şeklinde okumaktadır. Allah Teâlâ insanlara verdiği nimetlerden dolayı kendisine takvalı olmalarını emretmiştir. Verdiği nimetlerinin başında da onları tek babadan yani Âdem'den (a.s.) yaratmıştır. Sonra onun sol kaburga kemiğinden eşi Havva validemizi yaratmış ve milletler erkek ve kadın olarak çoğalmışlardır. İnsanlar sözleşme ve bağlılıklarında bunu

---

437 Mekki b. Ebi Talib, *Keşf*, thk: Muhyiddin Ramazan (Beyrut: Müessesetü'r-Risale Yayınları, 1984), 1/282.

438 Âl-i İmrân 3/140.

439 Cezeri, *en-Neşr,* 2/242.

440 Ebu Amr ed-Dani, *et-Teysir fi Kıraati's-Seb'a* (Şarika: Sahabe Yayınları), 90; Nesefi, *Medarikü't-Tenzil*, 1/295; Abdurrahman Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi* (İstanbul: Marifet Yayınları, 2001), 148.

441 en-Nisâ 4/1.

kuvvetlendirmek için Allah adına yemin ediyorlardı. Daha da önemlisi sıla-i rahimi kesmekten dolayı Allah'tan sakınıyorlardı.[442]

Tahfifli kırâate göre Allah, insanlara kendi durumlarıyla kendisinden sakınmalarını emretmektedir. Çünkü bu konuda onlar sözleşmişlerdir. Tahfifli kırâat bu sözleşmede اَسْاَلُكَ بِاللهِ وَالرَّحِمَ sözleriyle yemin isteme konusunda ilk dereceyi ifade etmektedir. Teşdidli olan diğer kırâat ise bu hususta daha şiddetli bir dereceyi ifade etmektedir. İki mana da aslında birbirini tamamlamaktadır. İki kırâat de tüm sözleşme ahdini en aşağıda olan tahfifli kırâatten en yüksekte olan şeddeli kırâate doğru açıklamaktadır.[443] Yine aynı âyette yer alan الارحامَ lafzını Hamza الارحامِ şeklinde kesreli olarak okumaktadır.[444] Nasb okunan kırâat lafzatullaha atıf olduğu için nasb okunmaktadır. Manası Allah'tan ve sıla-i rahimi kesmekten korkun; bilakis onlara iyi davranın ve bağlı olun manasını taşımaktadır. Kesreli kırâate gelince 'kendileriyle sözleştiğiniz akrabalardan sakının' manası taşımaktadır. Bu da اَسْاَلُكَ بِاللهِ وَالرَّحِمَ 'Allah ve akrabalık hakkı için rica ederim.' sözüne binaen ifade edilmiştir.[445]

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهاً ۖ وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا اٰتَيْتُمُوهُنَّ اِلَّا اَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ ۚ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۚ فَاِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسٰى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْئاً وَيَجْعَلَ اللهُ فِيهِ خَيْراً كَثِيراً

''*Ey inananlar! Kadınların zor yoldan miras almasına izin vermiyorsun. Açıkça kabalık yapmadıkça, verdiğinizin bir kısmını almak için onların evlenmelerine veya boşanmalarına engel olmayın. Onlarla iyi geçinin. Eğer onları sevmiyorsanız, Allah'ın sizin için yapacaklarını da beğenmeyebilirsiniz*''[446]

Nisâ sûresi 19. âyet-i kerîmede yer alan كَرها lafzını, Hamza, Kisâî ve Halef كُرها şeklinde dammeli olarak okumaktadırlar.[447] Âsım'ın Hafs rivayetiyle olan kırâatinde 'dış zorlama'dan bahsedilirken, diğer kırâatte kadının kendi istememesi anlamı vardır.[448] Yine aynı ayet-i kerîmede yer alan مبيِّنة lafzını Şû'be, مبيَّنة şeklinde

---

[442] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, thk. Siyami b. Muhammed es-Sellâme (Riyad: Tayyibe Yayınları, 1999), 2/206; Dânî, *Teysir*, 93; Şehade - Kılıç, *Tefsiru'l-Kur'ân bi'l-Kırâati'l-Kur'âniyyeti'l-Aşr*, 86.

[443] İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, 2/206; Ahmed Şehade - Mehmet Kılıç, *Tefsiru'l-Kur'ân bi'l-Kırâati'l-Kur'âniyyeti'l-Aşr,* 86-87.

[444] Cezeri, *en-Neşr,* 2/247.

[445] Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, 157.

[446] en-Nisâ 4/19.

[447] Cezeri, *en-Neşr,* 2/249.

[448] Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*, 159-160.

okumaktadır. Hafs'ın okuduğu kırâatte 'kendiliğinden ortaya çıkmış' manası varken, diğer kırâatte 'insanlar tarafından ortaya çıkarılmış' manası yer almaktadır.[449]

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ سُكَارٰى حَتّٰى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُباً اِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتّٰى تَغْتَسِلُوا ؕ وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰٓى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَٓاءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَٓائِطِ اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَٓاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَٓاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيداً طَيِّباً فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْدِيكُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُواً غَفُوراً

''*Ey inananlar! Necis olanlar müstesna, sarhoşken ne söylediğinizi bilmeden veya abdest almadan namaza yaklaşmayın. Hastaysanız, yolculuktaysanız veya biriniz pikniğe gelmişse, kadınlara dokunamıyorsanız, su bulamıyorsanız, temiz bir yere gidin ve teyemmüm edin; Yüze ve ellere uygulayın. Şüphesiz Allah çok merhametlidir, çok merhametlidir.*''[450]

Nisâ sûresi 43. âyet-i kerîmede yer alan لَامَسْتُمْ lafzını, Hamza, Kisâî ve Halef لَمَسْتُمْ şeklinde okumaktadırlar.[451] Hafs'ın okuduğu kırâatte 'cinsel ilişkide bulunmak' anlamı yer alıyorken, diğer kırâatte ise cinsel ilişki olmadan 'dokunmak, oynaşmak ve öpmek' gibi manalar bulunmaktadır.[452]

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ اَلْقٰٓى اِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِناً ۚ تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ ؕ كَذٰلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيراً

''*Ey inananlar! Allah yolunda savaşa giderken iyi dinleyin. Size selam veren kimseye, dünya hayatının geçici menfaatlerini arayarak, "Sen mü'min değilsin" demeyin. Çünkü Allah katında sayısız mükâfat vardır. Sen de eskiden böyleydin. Sonra Allah sana rahmet gösterdi. O halde anlayın ve dikkatle dinleyin. Hiç şüphe yok ki Allah, yaptığınız her şeyi bilir*''[453]

Nisâ sûresi 94. âyet-i kerîmede yer alan فَتَبَيَّنُوا kırâatini Âsım haricinde diğer Kûfeliler فَتَثَبَّتُوا şeklinde okumaktadırlar.[454] İlk kırâatte 'araştırın' manası var iken; ikinci kırâatteki mana ise 'fevri davranmayın, tedbirli davranın' şeklindedir.[455]

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُسِكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِ ؕ وَاِنْ كُنْتُمْ جُنُباً فَاطَّهَّرُوا ؕ وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰٓى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَٓاءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَٓائِطِ اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَٓاءَ فَلَمْ

---

[449] İbn Zencele, *Huccetü'l-Kırâat*, thk: Saidü'l-Efgani (Şam: Risale Yayınları, 2014), 196.

[450] en-Nisâ 4/43.

[451] Cezeri, *en-Neşr,* 2/205.

[452] İbn Zencele, *Huccetü'l-Kırâat*, 205.

[453] en-Nisâ 4/94.

[454] Cezeri, *en-Neşr,* 2/251.

[455] Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, 1/386; Şehade - Kılıç, *Tefsiru'l-Kur'ân bi'l-Kırâati'l-Kur'âniyyeti'l-Aşr*, 104-105.

تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيداً طَيِّباً فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلٰكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

‘‘*Ey inananlar! Namaz kılacağınız zaman yüzünüzü ve dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın; Başını mesh et ve ayaklarını bileklere kadar yıka. Eğer kirlendiysen, kendini arındır. Eğer hastaysanız veya yolculuktaysanız veya biriniz sokaktan gelmişse veya kadınlarla ilişkide bulunmuşsanız ve su bulamıyorsanız, temiz bir yere gidin, teyemmüm edin, yüzünüzü ve ellerinizi meshedin. Allah size zorluk çıkarmak istemez, fakat sizi arındırmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz.*’’[456]

Mâide sûresi 6. âyet-i kerîmede Hafs ve Kisâî وارجلكم lafzında lâm harfini fethalı okurken, diğer kûfeliler mecrur okumaktadırlar.[457] İlk kırâatte öncesinde geçen وجوهكم kelimesine atıf olma durumu söz konusu iken, ikinci kırâatte ayakları mesh etme manasını veren ‘ب’ harfine atıf olma durumu vardır.

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهٖ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهٖ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلٰى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ اِلَّا قَلِيلاً مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

‘‘*Ahidlerini bozmaları nedeniyle onları lanetledik ve kalplerini katılaştırdık. Kelimelerin yerini değiştirirler. Kendilerine indirilenlerin (Tevrat'ın) büyük bir kısmını da unuttular. Birkaç kişi dışında her zaman size ihanet ettiklerini göreceksiniz. Hala onları affediyorsun ve onlara katlanıyorsun. Çünkü Allah iyilik yapanları sever.*’’[458]

Mâide sûresi 13. âyet-i kerîmede yer alan قَاسِيَة lafzını Âsım ve Halef okurken, Hamza ve Kisâî قَسِيَّة diye uzatmadan okumaktadırlar.[459] İlk kırâatte imandan uzak, merhamet ve yumuşaklıktan çıkarılmış ‘kaskatı’ anlamı var iken, diğer kırâatte ise katılığa ek olarak ‘değersizlik’ anlamı ifade edilmiş olmaktadır.[460]

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِي اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْاَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهٗ اِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ اَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ اَهْلِيكُمْ اَوْ كِسْوَتُهُمْ اَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ اَيْمَانِكُمْ اِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا اَيْمَانَكُمْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

‘‘*Allah kazara yemin ettiğinizden sorumlu değildir, ama bilerek yemin ettiğinizden sorumludur. Bunun kefareti, ortalama aile nafakası oranında on fakiri doyurmak veya*

---

[456] el-Mâide 5/6.

[457] Dani, *Teysir*, 98.

[458] el-Mâide 5/13.

[459] Cezeri, *en-Neşr,* 2/254.

[460] Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, 1/434.

giydirmek veya bir köle azat etmektir. Bu orucu üç gün tutamayanlar. Eğer yemininizi bozarsanız, bu, yemininizin kefaretidir. Yemininize sadık olun. Şükredesiniz diye Allah ayetlerini size böyle açıklıyor.''[461]

Mâide sûresi 89. âyet-i kerîmede yer alan عَقَّدْتُمْ lafzını Hamza, Kisâî, Halef ve Şû'be tahfifli olarak عَقَدْتُمْ şeklinde okumaktadırlar.[462] Hafs'ın okuduğu kırâat 'birden fazla yemin etmek' manasında çokluk ifade ederken, tahfifli diğer kırâat ise 'tek kişinin yemin etmesi' anlamı taşımaktadır.[463]

قُلْ اِنِّي عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَكَذَّبْتُمْ بِهٖ ۭ مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهٖ ۭ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ ۭ يَقُصُّ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفٰصِلِينَ

''*"Ben Rabbimden apaçık bir delil üzerinde duruyorum. Ama siz onu yalanladınız. Acele etmek istediğiniz (azap) bende değil. Hüküm yalnızca Allah'ındır ve Allah doğru söyler; O, insanların en hayırlısıdır." Doğru yargılayan.*''[464]

En'âm sûresi 57. âyet-i kerîmede yer alan يَقُصُّ lafzını Âsım okurken, diğer Kûfeli imamlar يَقْضِ diye okumaktadırlar. İlk kırâat 'anlatmak' manasını taşırken, diğer kırâat ise 'hüküm vermek' anlamı taşımaktadır.[465]

قُلْ اَنَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلٰٓى اَعْقَابِنَا بَعْدَ اِذْ هَدٰينَا اللّٰهُ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْاَرْضِ حَيْرَانَ ۖ لَهٗٓ اَصْحَابٌ يَدْعُونَهٗٓ اِلَى الْهُدَى ائْتِنَا ۭ قُلْ اِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى ۭ وَاُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ۙ

''*De ki: 'Allah'ı bırakıp bize faydası ve zararı olmayan şeylere mi ibadet edelim? Allah bizi doğru yola ilettikten sonra tekrar küfre mi döneceğiz ve ashabı ona "Bize gel" diye seslenirken şeytanları kendisini çölde bırakan adam gibi mi olacağız? taraf'? De ki: "Allah'ın rehberliği doğru yoldur." Bizler, âlemlerin Rabbine teslim olmakla emrolunduk*''[466]

En'âm sûresi 71. âyet-i kerîmede yer alan اِسْتَهْوَتْهُ kırâatini Kisâî ve Halef, Âsım gibi okurken, اِسْتَهْوَاهُ kırâatini Hamza imâle ederek okumaktadır. İlk kırâatte 'şeytanın sapkınlığa düşürdüğü' anlamı var iken, imâleli olan ikinci kırâatte ise 'şeytanın kendisine meylettirmesi' anlamı bulunmaktadır.[467]

---

[461] el-Mâide 5/89.

[462] Cezeri, *en-Neşr,* 2/255.

[463] İbn Zencele, *Huccetü'l-Kırâat*, 234.

[464] el-En'âm 6/57.

[465] Dani, *Teysir*, 103; İbn Zencele, *Huccetü'l-Kırâat,* 254.

[466] el-En'âm 6/71.

[467] İbn Zencele, *Huccetü'l-Kırâat*, 256; Şehade - Kılıç, *Tefsiru'l-Kur'ân bi'l-Kırâati'l-Kur'âniyyeti'l-Aşr,* 132-133.

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْراً بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهٖ ؕ حَتّٰى اِذَا اَقَلَّتْ سَحَاباً ثِقَالاً سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَيِّتٍ فَاَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَاَخْرَجْنَا بِهٖ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ ؕ كَذٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتٰى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

‘‘*Rüzgarı, lütfunun müjdecisi olarak gönderen O'dur. Nihayet o rüzgarlar ağır bulutu taşıdığında onu ölüler diyarına gönderiyoruz. Oraya su boşaltıyoruz ve her türlü meyveyi getiriyoruz. Ölüleri bu şekilde diriltiyoruz. Muhtemelen bundan ders çıkaracaksın.*’’[468]

A’râf sûresi 57. âyet-i kerîmede yer alan بُشْرًا lafzını, Hamza, Kisâî ve Halef نَشْرًا şeklinde okumaktadırlar. İlk kırâatte ‘müjde’ anlamına gelen lafız, ikinci kırâatte ‘yayılma’ ifadesi taşımaktadır.[469]

اِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا اِذَا مَسَّهُمْ طٰٓئِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَاِذَا هُمْ مُبْصِرُونَۚ

‘‘*Takvâ sahipleri, içlerine şeytandan gelen bir saptırıcı fikir geldiğinde O’nu düşünüp hemen gerçeği görürler.*’’[470]

A’râf sûresi 201. âyet-i kerîmede yer alan طَائِفٌ kelimesinde Âsım, Hamza ve Halef ittifak hâlindeyken, Kisâî bu kelimeyi طَيْفٌ şeklinde okumaktadır. İlk kırâat şeytanın ‘aklını karıştırıp, ağına düşürmek’ anlamı taşıyorken, ikinci kırâat ‘vesvese, hayal’ manası taşımaktadır.[471]

وَاِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ؕ اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

‘‘*Eğer barışa yanaşırlarsa sen de yanaş ve Allah’a güven; O her şeyi işitendir ve bilendir.*’’[472]

Enfâl sûresi 61. âyet-i kerîmede yer alan للسّلم kıraatını Şû‘be hariç diğer Kûfeliler okurken, Şû‘be للسِّلم şeklinde okumaktadır.[473] İlk kırâatte ‘barışa yanaşmak, savaşmamak’ anlamı var iken, Şû‘be’nin okuduğu kırâatte ‘islama yanaşmak’ anlamını taşımaktadır.[474]

هُنَالِكَ تَبْلُوا كُلُّ نَفْسٍ مَّا اَسْلَفَتْ وَرُدُّوا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ

---

468 el-A’râf 7/57.

469 Nesefi, *Medârikü’t-Tenzîl,* 1/574.

470 el-A’râf 7/201.

471 Ebü’l-Kāsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavviz (Riyad: 1998), 1238; Şehade - Kılıç, *Tefsiru’l-Kur’ân bi’l-Kırâati’l-Kur’âniyyeti’l-Aşr*, 145.

472 el-Enfâl 8/61.

473 Cezeri, *en-Neşr,* 2/277.

474İbn Zencele, *Huccetü’l-Kırâat*, 312.

‘‘*O gün herkes, dünya hayatında yaptıklarının cezasını çekecek, gerçek koruyucu olan Allah'ın huzuruna çıkarılacak ve yarattıkları putlar, onlardan ayrılıp yok olacaktır*’’[475]

Yûnus sûresi 30. âyet-i kerîmesindeki تَبْلُوا kelimesinde Hamza, Kisâî bir de Halef تَتْلُوا okumaktadır.[476] Hafs'ın okuduğu kırâatte 'imtihana tabi olmak' manasına gelirken, ikinci kırâatte 'okumak, tabi olmak' anlamına gelmektedir.

وَاِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْاَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَاِذاً لَا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ اِلَّا قَلِيلاً

‘‘*Bir kez daha dünya sizi ülkeden kovmak için neredeyse daraldı. Ama senin peşinde çok uzun süre kalamazlar.*’’[477]

İsrâ sûresi 76. âyet-i kerîmede yer alan خلافك kelimesini Şû'be خَلْفَكَ şeklinde okurken, Hafs, Hamza, Kisâî ve Halef normal şekliyle okumaktadırlar. Hafs'ın okuduğu kırâatte 'sana muhalif olarak' manası taşıyorken, diğer kırâatte 'senden sonra, ardından' manasına gelmektedir.[478]

وَقُلْ رَبِّ اَنْزِلْنِي مُنْزَلاً مُبَارَكاً وَاَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ

‘‘*Yine de ki: 'Rabbim! Beni bereketli bir yere indir; en hayırlı şekilde indirip yerleştiren sensin.*’’[479]

Mü'minûn sûresi 29. âyet-i kerîmedeki مُنزلا kırâatını Şû'be مَنزلا şeklinde okurken, diğerleri normal şekliyle okumaktadırlar. Şû'be'nin okuduğu kırâate göre 'menzil, konaklama yeri' anlamı taşıyorken, diğer kırâatte 'bir nevi indirmek, indirme işi' anlamı gütmektedir.

قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْماً ضَالِّينَ

‘‘*Derler ki: 'Rabbimiz! Kötü yanımıza yenildik; biz bir sapkınlar topluluğu olduk.*’’[480]

Mü'minûn sûresi 106. âyet-i kerîmede geçen شِقْوَتُنَا lafzını Hamza, Kisâî ile Halef شَقَاوَتُنَا okurken, Âsım normal şekliyle okumaktadır. Normal şekliyle 'kötü yanımız, şansımız' manaları taşıyıp bu sıkıntının dünya hayatında devam etmesi ifade ediliyorken, diğer kırâatte bu sıkıntının hem dünya hem de ahiret hayatında devam edeceği bildirilmektedir. Hatta mezkûr kırâate göre 'büyük sıkıntı anlamı' taşımaktadır.[481]

---

[475] Yûnus 10/30.

[476] Cezeri, *en-Neşr,* 2/283.

[477] el-İsrâ 17/76.

[478] İbn Zencele, *Huccetü'l-Kırâat,* 408.

[479] el-Mü'minûn 23/29.

[480] el-Mü'minûn 23/106.

[481] İbn Zencele, *Huccetü'l-Kırâat*, 491; Şehade - Kılıç, *Tefsiru'l-Kur'ân bi'l-Kırâati'l-Kur'âniyyeti'l-Aşr,* 243.

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِاَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً اَبَداً وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَۙ

‘‘*İffetli kadınlara iftira atan, sonra da dört şahit getiremeyen kimselere seksen sopa vurun ve artık onların şahitliklerini asla kabul etmeyin. İşte onlar yoldan çıkanların ta kendileridir.*’’[482]

Nûr sûresi 4. âyet-i kerîmede yer alan محصَنات kelimesini Kisâî, ism-i fail kalıbıyla محصِنات şeklinde okurken, diğerleri normal şekliyle kırâat etmektedirler. İsm-i fail kalıbıyla iffetini koruyan kadını vurgularken, diğer kırâatte ism-i meful kalıbıyla ‘korunmuş’ anlamı taşımaktadır.

اِنْ هٰذَٓا اِلَّا خُلُقُ الْاَوَّلِينَۙ

‘‘*Bu, öncekilerin tuttuğu yoldan başkası değildir.*’’[483]

Şuarâ sûresi 137. âyet-i kerîmede yer alan خُلُقُ kelimesini Kisâî خَلْقُ şeklinde okurken, diğerleri normal şekliyle okumaktadırlar. Kisâî’nin kırâatına göre ‘öncekilerin yalanı, uydurması’ anlamına gelirken, normal kırâatte ise ‘öncekilerin adetleri’ anlamı taşımaktadır.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى حَتّٰى يَبْعَثَ فِٓي اُمِّهَا رَسُولاً يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَاۚ وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرٰٓى اِلَّا وَاَهْلُهَا ظَالِمُونَ

‘‘*Rabbin, şehirlerin ortasındaki insanlara ayetimizi okuyacak bir peygamber gönderinceye kadar şehirler helâk olmayacaktır. Ülkeleri ancak halkları baskı altında olduklarında ısrar ettiğinde yok ederiz.*’’[484]

Kasas sûresi 59. âyet-i kerîmede yer alan اُمِّها kelimesini Hamza ve Kisâî اِمِّها şeklinde okurken diğerleri normal şekliyle okumaktadırlar. Normal kırâate göre şehirlerin anası ‘Ümmü-l Kura’ Mekke kastedilirken, Hamza ve Kisâî’nin okumuş olduğu kırâatte şehirlerarasında ‘en büyük, en yüce’ anlamlarına gelmektedir.[485]

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفاً تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَاۜ نِعْمَ اَجْرُ الْعَامِلِينَ

‘‘*İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanları -hiç şüpheniz olmasın- içinde ebedî kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetteki köşklere yerleştireceğiz;*

---

[482] en-Nûr 24/4.

[483] eş-Şuarâ 26/137.

[484] el-Kasas 28/59.

[485] Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî* (Beyrut, Dâr’ul-Kütübü’l-İlmiyye, 1994), 10/305; Şehade - Kılıç, *Tefsiru’l-Kur’ân bi’l-Kırâati’l-Kur’âniyyeti’l-Aşr,* 268.

sıkıntılara katlanan, yalnız Allah'a dayanıp güvenerek işlerini gerektiği gibi yapanlara ne güzel karşılık!''[486]

Ankebût sûresi 58. âyet-i kerîmede yer alan لَنُبَوِّئَنَّهُمْ lafzını Âsım okurken; Hamza, Kisâî ve Halef ise لَنُثْوِيَنَّهُمْ şeklinde okumaktadırlar. Âsım'ın okuduğu kırâate göre 'cennette köşklere yerleştirmek' anlamına gelirken, diğerlerinin okuduğu kırâate göre 'kalıcı olarak yerleştirmek' anlamı taşımaktadır. Allah Teâla bu Ayet-i Kerîme'de salih amel işleyenleri cennette kalıcı olarak içinde ebedi kalacakları köşklere yerleştireceğini, o köşklerin daimi ikametgâhları olacağını ifade etmektedir.[487]

رَبَّنَآ اٰتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ لَعْناً كَبِيراً

''*Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onları ağır bir şekilde lânetle!*''[488]

Ahzâb sûresi 68. âyet-i kerîmede yer alan كَبِيرًا lafzını, Âsım haricinde diğer Kûfeliler كَثِيرًا şeklinde okumaktadırlar. Normal kırâatte lanetin büyüklüğünden bahsederken, diğer kırâatte lanetin çokluğuna dikkat çekmektedir.

وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ ۖ اَفَلَا يَعْقِلُونَ

''*Kime uzun ömür verirsek onu yaratılış çizgisinde tersine çevririz. Hiç düşünmezler mi?!*''[489]

Yâsîn sûresi 68. âyet-i kerîmede yer alan نُنَكِّسه lafzını Âsım ve Hamza asli şekliyle okurken, diğerleri şeddesiz نَنْكُسْهُ şeklinde okumaktadırlar. Şeddesiz kırâatte insanın gençlikten ihtiyarlığa döndürüldüğü ifade edilirken, Âsım ve Hamza'nın okuduğu şeddeli kırâatte ise bu dönüşümün tekrarlandığını; gençlikten olgunluğa, olgunluktan da ihtiyarlığa bir dönüşümü ifade etmektedir.[490]

لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ

''*İçenlere dokunmaz, ondan sarhoş da olmazlar.*''[491]

Sâffât sûresi 47. âyet-i kerîmede yer alan يُنزَفون lafzını Âsım okurken, Hamza, Kisâî ve Halef ينزِفون şeklinde okumaktadırlar. İlk kırâatte bahsedilen içeceğin ahiret içeceği

---

[486] el-Ankebût 29/58.

[487] İbn Zencele, *Huccetü'l-Kırâat*, 554-555.

[488] el-Ahzâb 33/68.

[489] Yâsîn 36/68.

[490] Dânî, *Teysir*, 185; Paluvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 115; Şehade - Kılıç, *Tefsiru'l-Kur'ân bi'l-Kırâati'l-Kur'âniyyeti'l-Aşr,* 280-281.

[491] es-Sâffât 37/47.

olup dünya içeceği gibi tükenmeyeceği ifade edilirken, ikinci kırâatte ise akılları gidermeyen, sarhoşluk vermeyen bir içecek olduğundan bahsedilmiştir.[492]

اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدَهٗ ۭ وَيُخَوِّفُوْنَكَ بِالَّذِيْنَ مِنْ دُوْنِهٖ ۭ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ هَادٍ

''*Allah kuluna kâfi değil mi? Öyleyken onlar kalkmış seni O'ndan başkalarıyla korkutuyorlar. Allah kimi şaşırtırsa artık ona doğru yolu gösterecek yoktur.*''[493]

Zümer sûresi 36. âyet-i kerîmede yer alan عَبْدَهٗ lafzını, Hamza, Kisâî ve Halef عِبَادَه şeklinde okumaktadırlar. Müfred olan lafızda Hz. Muhammed s.a.v. kastedilirken, çoğul olan lafızda bütün peygamberler ve onlara iman edenler kastedilmektedir.[494]

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا رَبَّنَآ اَرِنَا الَّذَيْنِ اَضَلّٰنَا مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ اَقْدَامِنَا لِيَكُوْنَا مِنَ الْاَسْفَلِيْنَ

''*Sapıklara: "Rabbim, bize cinleri ve bizi saptıran kavmi göster, biz de onları ayaklarımızın altında çiğneyelim ve onları herkesten daha çok aşağılayalım.*''[495]

Fussilet sûresi 29. âyet-i kerîmede yer alan اَرِنا kelimesini Şû'be, 'ra' harfinin iskânıyla ارنا şeklinde okurken, diğer Kûfeliler normal şekliyle okumaktadırlar. İskânlı okunan kıraatte inkâr edenlerin, kendilerini yoldan saptıran insan ve cin cinsinden intikam almak için Allah'tan kendilerine ayaklarının altında ezme hususunda imkân vermelerine yönelik 'bize göster' hitabında bir istek yer alırken, diğer kırâatte dünya hayatında kendilerini yoldan saptıran insan ve cin cinsinden intikam almak için 'bize göster' diyerek Allah'tan bu intikamı kolaylaştırma talebi yer almaktadır.[496]

وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهٗ ۭ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ

''*İnsanlar bütün ümitlerini yitirdikten sonra yağmuru indiren ve rahmetini yayan O'dur. Gerçek dost ve koruyucu, her türlü hamde lâyık olan da O'dur.*''[497]

Şûrâ sûresi 28. âyet-i kerîmede yer alan يُنَزِّل lafzını Hamza, Kisâî ve Halef يُنْزِل şeklinde tahfifli okumaktadırlar. Tahfifli kırâatte Allah'ın yağmuru bir kere yağdırması anlamı var iken, teşdidli kırâatte ise Allah'ın yağmuru tekrar ve çok yağdırması anlamları vardır. Teşdidli kırâat daha çok kullanılmaktadır.[498]

---

[492] Paluvî, *Zübdetü'l-İrfan*, 116; Şehade - Kılıç, *Tefsiru'l-Kur'ân bi'l-Kırâati'l-Kur'âniyyeti'l-Aşr,* 283.

[493] ez-Zümer 39/36.

[494] İbn Zencele, *Huccetü'l-Kırâat*, 622-623.

[495] Fussilet 41/29.

[496] Imad Şaban Şerif, *Tefsiru'l-Kur'ân bi'l-Kırâati'l-Kur'âniyyeti'l-Aşr* (Gazze: İslam Fakültesi Yayınları, 2007), 11/102.

[497] eş-Şûrâ 42/28.

[498] İbn Zencele, *Huccetü'l-Kırâat*, 641-642; Şehade - Kılıç, *Tefsiru'l-Kur'ân bi'l-Kırâati'l-Kur'âniyyeti'l-Aşr,* 300.

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَاٍ فَتَبَيَّنُوا اَنْ تُصِيبُوا قَوْماً بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلٰى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ

‘‘*Ey iman edenler! Bilmeden birilerine zarar verip de sonra yaptığınıza pişman olmamanız için, yoldan çıkmışın biri size bir haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın.*’’[499]

Hucurât sûresi 6. âyet-i kerîmede yer alan فَتَبَيَّنُوا kırâatını, Hamza, Kisâî ve Halef فَتَثَبَّتُوا şeklinde okumaktadırlar. İki kırâat de doğrunun araştırılması ile alakalı hemen hemen aynı anlamı ifade ederken, فَتَثَبَّتُوا kırâatinde doğruyu bulmayı araştırmada bir mübalağa söz konusudur.[500]

وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَاَدْبَارَ السُّجُودِ

‘‘*Gecenin bir kısmında ve secdelerin ardından da O’nu yücelterek an.*’’[501]

Kâf sûresi 40. âyet-i kerîmede yer alan وادبار السجود lafzında Hamza ve Halef hemzenin kesresiyle وإدبار السجود şeklinde okumaktadırlar. Normal kırâatte sadece tek değil çoğul anlamı ile tüm namazların akabinde tesbih etmeyi ifade ederken, diğer kırâatte ise sadece namazda değil namazdan sonra da tesbih etme anlamı vardır. Ayrıca tüm vakitlerde tesbih etmeye devamlılık manası vardır.[502]

اِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَاماً ۖ قَالَ سَلَامٌ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ

‘‘*Onun yanına girdiklerinde ‘selâm’ demişler, o da ‘selâm’ demiş, (içinden) ‘Hiç de tanıdık kimseler değil’ diye geçirmişti.*’’[503]

Zâriyât sûresi 25. âyet-i kerîmede قال سلام kırâatini, Hamza ve Kisâî سِلْم şeklinde okumaktadırlar. Normal olan ‘selam’ kırâatında Hz. İbrahim’in gelenleri selamlayıp, misafirlik için kabul ettiği anlamı yer alırken, ‘silm’ kırâatında ise İbrahim’in (a.s.) onları karşılamayıp, selamlarına karşılık sadece misliyle cevap verdiği anlamı yer almaktadır.[504]

فَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ وَهُمْ يَنْظُرُونَ

---

[499] el-Hucurât 49/6.

[500] Çetin, *Kırâatlerin Tefsire Etkisi*, 377-378.

[501] Kâf 50/40.

[502] Dani, *Teysir*, 202; Palûvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 128; Şehade - Kılıç, *Tefsiru’l-Kur’ân bi’l-Kırâati’l-Kur’âniyyeti’l-Aşr,* 328.

[503] ez-Zâriyât 51/25.

[504] İbn Zencele, *Huccetü’l-Kırâat*, 679-680; Şehade - Kılıç, *Tefsiru’l-Kur’ân bi’l-Kırâati’l-Kur’âniyyeti’l-Aşr*, 332.

‘‘*Rablerinin buyruğuna uymayı kendilerine yediremediler. Bu yüzden bakıp dururlarken onları yıldırım yakalayıverdi.*’’[505]

Zâriyât sûresi 44. âyet-i kerîmede yer alan الصَّاعِقَةُ kırâatını Kisâî, ع harfinin iskânıyla الصَّعْقَةَ şeklinde okumaktadır. Diğer Kûfelilerin okudukları normal kırâatte Semûd kavmini toptan helâk eden azap ifade edilirken, diğer kırâatte ise bu helâkın bir kere de olduğu ifade edilmektedir.[506]

اَلَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَٰٓئِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ اِلَّا اللَّمَمَۜ اِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِۜ هُوَ اَعْلَمُ بِكُمْ اِذْ اَنْشَاَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَاِذْ اَنْتُمْ اَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْۖ فَلَا تُزَكُّوا اَنْفُسَكُمْۜ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقٰى

‘‘*Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır. Nihayet kötülük yapanları yaptıklarından dolayı cezalandıracak, iyilik yapanları, küçük kusurlar dışında büyük günahlardan ve kötülüklerden sakınanları ise daha hayırlısıyla mükâfatlandıracaktır. Rabbinin rahmeti gerçekten çok geniştir. Sizi topraktan yarattığında nasıl olduğunu da, anne karnında cenin olduğunuzda da nasıl olduğunu en iyi O bilir. Bu yüzden kendinizi temizlemeyin! Kimin günahtan kaçındığını en iyi O bilir.*’’[507]

Necm sûresi 32. âyet-i kerîmede yer alan كَبَٰٓئِرَ lafzını Hamza, Kisâî ve Halef كَبِير şeklinde okumaktadır. Normal kırâate göre ‘yaklaşılmaması gereken büyük günah’ anlamına gelirken, diğer kırâate göre ‘Allah’a şirk koşma’ anlamına gelmektedir.[508]

يَٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللّٰهُ لَكُمْۚ وَاِذَا قِيلَ انْشُزُوا فَانْشُزُوا يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْۙ وَالَّذِينَ اُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

‘‘*Ey iman edenler! Size bulunduğunuz toplantılarda ‘Yer açın’ dendiğinde yer açın ki Allah da size genişlik versin. ‘Davranıp kalkın’ dendiğinde de kalkın ki Allah içinizden (gerçekten) iman etmiş olanları ve ilim sahibi olanları yüksek derecelere çıkarsın. Yapıp ettiklerinizden Allah tamamen haberdardır.*’’[509]

Mücâdele sûresi 11. âyet-i kerîmede yer alan فِي الْمَجَالِسِ lafzını Âsım hariç diğer kûfeliler فِي الْمَجْلِسِ şeklinde okumaktadırlar. Âsım’ın okuduğu ilk kırâatte ‘oturanlardan her birinin oturduğu mekân’ anlamı taşıyorken, diğer kırâatte resûl ve ashâbının oturduğu mekân, meclis’ anlamına gelmektedir. Yine aynı ayette yer alan فانشزوا اُنشُزوا

---

[505] ez-Zâriyât 51/44.

[506] İbn Zencele, *Huccetü’l-Kırâat*, 680.

[507] en-Necm 53/32.

[508] Dani, *Teysir*, 204; İbn Zencele, *Huccetü’l-Kırâat*, 686.

[509] el-Mücâdele 58/11.

kırâatini Hafs ve Şû‘be okurken, diğerleri اِنشِزوا فانشِزوا diye okumaktadırlar. İki kırâat de ‘davranıp kalkın’ anlamında aynı manayı taşımaktadır.[510]

وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ

‘‘*Şahitliklerini dosdoğru yapanlar..*’’[511]

Meâric sûresi 33. âyet-i kerîmede yer alan بِشَهَادَاتِهِمْ lafzını Hafs dışında diğer Kûfeliler بِشَهَادَتِهِمْ şeklinde müfred okumaktadırlar. Hafs’ın kırâatına göre ‘şahitliklerini dosdoğru yapanlar’ anlamı varken, diğer kırâatte ise ‘şahitliğini dosdoğru yapanlar’ şeklinde müfret olarak okumak mümkündür.[512]

قَالَ نُوحٌ رَبِّ اِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَنْ لَمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ اِلَّا خَسَاراً

‘‘*Nûh, ‘Rabbim dedi, doğrusu bunlar beni dinlemediler, malı ve çocuğu kendi ziyanını arttırmaktan başka bir şeye yaramayan kimseye uydular.*’’[513]

Nûh sûresi 21. âyet-i kerîmede yer alan وَوَلَدُهُ lafzını Âsım ve Kisâî normal şekliyle okurken, Hamza ve Halef وَوُلْدُهُ şeklinde okumaktadırlar. Normal olan kırâate göre müfred manada ‘çocuğu’ manasına gelirken, diğer kırâat çoğul manası ifade ederek ‘evlat çokluğu’ anlamında kullanılmaktadır.[514]

وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ

‘‘*Her türlü pislikten uzak dur.*’’[515]

Müddessir sûresi 5. âyet-i kerîmede yer alan وَالرُّجْزَ lafzını Hafs normal şekliyle okurken, diğer Kûfeliler والرِجز şeklinde ‘ر’ harfinin kesresiyle okumaktadırlar. Normal kırâate göre Allah’tan başka tapılan putlara ‘pislik’ manası verilirken, diğer kırâatte ‘şirk’ anlamı taşımaktadır.[516] Ayrıca iki kırâat de ‘azap’ manasına gelmektedir.[517]

---

[510] İbn Zencele, *Huccetü’l-Kırâat*, 705.

[511] el-Meâric 70/33.

[512] Dani, *Teysir*, 214; Palûvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 138.

[513] Nûh 71/21.

[514] Dani, *Teysir*, 215; İbn Zencele, *Huccetü’l-Kırâat*, 725-726; Palûvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 138.

[515] el-Müddessir 74/5.

[516] Dani, *Teysir*, 216; Palûvî, *Zübdetü’l-İrfan*, 139.

[517] İbn Zencele, *Huccetü’l-Kırâat*, 733.

5. SONUÇ

Kırâat bir Müslümanın hiç şüphesiz namazda olsun, günlük hayatta olsun olmazsa olmaz bir gerçeğidir. Kırâatsız namaz olmayacağı gibi ilmi anlamda da kırâatın dinamizmini yakalamak gerekir. Kur'ân okumanın sevap olduğu, anlamını idrak edemese de bir Müslümanın bu ilahi terennümle huzur bulduğu aşikârdır. Kur'ân'ın şiirsel üslubu, kafiyelerin uygunluğu, elfazın çeşitliliği vb. göze çarpan farklılıklar Müslümanı her daim Kur'ân'a bağlamıştır. Allahü Teâla'nın peygamberler aracılığıyla insana göndermiş olduğu ilahi vahyin manasına vukûfiyet her ne kadar daha önemli gibi gözükse de o manaları ortaya çıkaran elfazın farklılıklarına vukûfiyet de o kadar önemlidir. Çünkü elfazın farklılığı da manayı etkilemekte ve insanların ihtiyaç duyduğu kimi alanlarda da kendini göstermektedir. Müslümanlar anladıkları manaları hayatlarına daha iyi bir şekilde aksettirme çabasında olurlar. Diğer taraftan Kur'ân'ın elfazıyla uğraşmanın gereksiz olduğunu düşünenler bir yapıyı meydana getiren taşların gereksiz olduğu görüşünü ileri sürmektedirler ki bu büyük bir hatadır. Kur'ân, elfazıyla ve manasıyla elbette bir bütünlük arzetmektedir.

Bu çalışmada Kur'ân'ın elfazıyla ilgili Kûfeli kıraat imamlarının okuyuş farklılıkları ele alınmıştır. Tek tek imamların uyguladıkları usûller belirtilip sonrasında farklılıkları mukayese edilmiştir. Çalışma neticesinde İmam Âsım'ın farklılık noktasında diğer imamlardan daha az rivayette bulunduğu, ravilerinden Hafs'ın kendisine sadece bir yerde muhalefet ettiği ancak Şû'be'nin hocasına çoğu yerde muhalefet ettiği müşahede edilmiştir. Hamza'nın kırâatının ise diğerlerinden daha farklı ve çetrefilli olduğu, Kisâî ve Halef ile hemen hemen aynı çizgide özellikle de 'imâle' konusunda hemfikir oldukları müşahede edilmiştir.

Çalışmada manaya etki eden ferş farklılıklarında ise Kûfeli imamların aynı şekil ve manada okudukları yerlerin aksine sadece farklı okudukları yerler ele alınmıştır. Âsım'ın herkesçe bilinen kıraatinin yanı sıra Hafs ve Şû'be'nin yerine göre birbirlerinden ayrıldıklarını, Hamza ve Kisâî'nin genelde ayrılmadıklarını ve Halef'in de onlara genelde tabi olduğu müşahede edilmiştir. Dolayısıyla Kûfe kırâat imamlarının ferş yönünden farklılıkları ile usûl farklılıklarının da birbirine benzediğini söylemek mümkündür. Kûfe imamları yerine göre müstakil olarak diğerlerinden

ayrılırken Hamza, Kisâî ve Halef'in genelde aynı okudukları görülmüştür. Çoğunlukla Âsım'ın hem usûl hem de ferş farklılıklarında müstakil olarak diğerlerinden farklı olduğunu söylemek mümkündür. Diğer taraftan tüm bu çıkarımlara rağmen belirtilen kırâat farklılıkları noktasında Kûfe kırâat imam ve ravilerinin yerine göre karışık bir sistem içinde birbirlerinden ayrıldıkları da müşahede edilmektedir. Örneğin bir kırâat farklılığı noktasında Şû'be, Halef ve Hamza bir taraftayken, Hafs ve Kisâî bir tarafta yer alabilmektedir. Yine başka bir kırâat farklılığında Hamza ve Kisâî bir tarafta yer alıyorken, Âsım ve Halef diğer tarafta yer alabilmektedir. Tüm bu söylemlere binaen çalışma sonucunda elde edilen bulguları şöyle sıralamak mümkündür:

Kûfe kırâat imamları diğer bölge imamları gibi Kur'âni yaşantıları ile bulundukları bölgelerde örnek alınan ve takip edilen imamlar olmuşlardır. İmam Asım gibi dünyada en fazla takipçisi olan imam, Kisâî gibi Arap dili ile meşhur olmuş bir şahsiyet ve İmam Hamza gibi usûlü diğer imamlardan daha bir farklı olan âlim bu bölgede yaşamışlardır.

Oluşan kırâat farklılıklarının bölge farklılıklığı ile alakasının olmadığı, ekol içinde de farklılıkların olduğu müşahede edilmiştir. Bu da kırâatlerin tevatüren peygamberden geldiğine delil olarak gösterilebilir. Objektif olarak böyle bir sonucun çıkması oryantalistlere cevap niteliğinde olabilir. Çünkü bölgelere göre kırâatler oluşmuş diye bir tenkit ile karşılaşılabilirdi. Bu anlamda farklılıkların olması kırâatlerin silsile yoluyla peygamberden geldiğine delildir. Ayrıca, İmam Kisâî'nin ravisi Dûrî'nin aynı zamanda Basralı İmam Ebû Amr'ın ravisi de olması bu anlamda örnek olarak gösterilebilir. Dûrî'nin farklı bölge imamlarının ravisi olması aynı zamanda bazı ravilerin bölge ile kendisini sınırlamadığını, farklı bölge imamlarından bazı usûl ve kâideleri benimsediklerini göstermekte ve bu da diğer açıdan kırâatlerin meyve veren ağaç gibi kökten dallara kadar ulaştığını ve kendi içinde bir bütünlük arzettiğini göstermektedir.

İmam Asım'ın ravisi Şûbe'nin bazen kendi imamına bazen de Hamza, Kisâî ve Halef'e uyduğu görülmüştür. Bu da bazı kırâat imamı veya ravilerinin ilmi ahz etme metodlarına yönelik bir bakış açısı ortaya çıkarmaktadır.

İmam Hamza'nın hemze üzerine vakıf meselesi ele alınmış ve hemze üzerinde vakfederken hazf, ibdâl, idğâm, nakl ve teshil gibi kavramların kullanıldığı

görülmüştür. Bu anlamda bu kavramların kullanılması bir zenginlik olarak addedilmektedir. Adeta kelime üzerinde oluşan farklılıklar kırâate farklı bir insicam katmaktadır.

Ferşü'l-hurûf bağlamında imamlar nezdinde oluşan farklılıkların usûl ile oluşan farklılıklara benzer tablo oluşturması ya da bunlar arasında birlikteliğin bulunması iki meselenin birbirine yabancı olmadıklarını ve hatta birbirlerini tamamladıklarını göstermektedir.

Çalışmanın Kur'ân'ı seven, aşkla okuyan ve onun ilmi dinamizmine vakıf olmak isteyenlere bir katkı olmasını Yüce Allah'tan niyaz ederim.

KAYNAKLAR

Akaslan, Yaşar. ‘‘Kırâat İlmi Sistematiğinde Usûl Kavramları’’. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (2017), 217-251. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/394377

Akaslan, Yaşar. ‘‘Kırâat-i Aşere’de Ferş Yönünden Farklılıklar’’. *İslam Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4 (2017), 6-31.

Akaslan, Yaşar. *Kıraat İlminde Hemze Üzerinde Vakıf Meselesi*. İstanbul: Ravza Yayınları, 1. Basım, 2019.

Akdemir, Mustafa Atilla. *Hâmid b. Abdülfettah el-Paluvi Hayatı, İlmi Şahsiyeti, Eserleri ve ‘‘Zübdetü’l-İrfan’’ Adlı Eserinin Metodolojik Tanıtımı ve Tahkiki*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.

Âlûsî, Şehâbeddin Mahmûd el-. *Rûhu’l-Meânî*. Beyrut: Dâr’ul-Kütübü’l-İlmiyye, 1. Basım, 1994.

Apaydın, Yunus. ‘‘Meşhur’’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 29/368. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Askalani, İbn Hacer. *Tehzibü’t-Tehzib*. Risale Yayınları, 2005.

Benna, Ahmed b. Muhammed. *İthâfu Fuzalâ’i’l-Beşer*. Thk: Şaban Muhammed İsmail. Kahire: Mektebetü’l-Külliyyeti’l-Ezheriyye, 1. Basım, 1987.

Bikâi. *Nazmü’d-Dürer fi Tenasübi’l-Âyât ve’s-Süver*. Kahire: Dar’ul-Kitabu’l-İslamiyye, 1984.

Birışık, Abdülhamit. ‘‘Kırâat’’ *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/426. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Birışık, Abdülhamit. *Kıraat İlmi ve Tarihi*. Bursa: Emin Yayınları, 3. Basım, 2018.

Boz, Abdullah. *Kıraat-i Aşere Kaideleri*. İstanbul: Şifa Yayınevi, 1. Basım, 2020.

Çetin, Abdurrahman. *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*. İstanbul: Marifet Yayınları, 2001.

Çetin, Abdurrahman. *Yedi Harf ve Kırâatler.* İstanbul: Ensar Yayınları, 2. Basım, 2010.

Çollak, Fatih. ‘‘Revm’’ *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 35/32. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Dabbağ, Ali Muhammed. *el-İda'atu fi Beyani Usuli'l-Kıraat*. Mısır: el-Mektebetü'l-Ezheriyyeti li't-Türas, 1. Basım. (ts.)

Damre, Tevfik İbrahim. *El-Cisru'l-Me'mûn ilâ Kırâ'atü Halef el-Âşîr*. Ürdün: Mektebetü'l-Vataniyye, 1. Basım, 2007.

Damre, Tevfik İbrahim. *El-Cisru'l-Me'mûn ilâ Kırâ'atü Hamza*. Ürdün: Mektebetü'l-Vataniyye, 1. Basım, 2008.

Damre, Tevfik İbrahim. *El-Cisru'l-Me'mûn ilâ Kırâ'atü Kisâî*. Ürdün: Mektebetü'l-Vataniyye, 1. Basım, 2007.

Damre, Tevfik İbrahim. *El-Cisru'l-Me'mûn ilâ Rivayetü Şû'be*. Ürdün: Mektebetü'l-Vataniyye, 2. Basım, 2007.

Dani, Ebu Amr Osman. *El-Ahrufu's-Seb'atü lil'Kur'an*. Thk: Dr. Abdü'l-Müheymin Tahhan. Cidde: Dar'ul Menar, 1. Basım, 1997.

Dani, Ebu Amr Osman. *Et-Teysir fi Kıraati Seb'a*. Şarika: Sahabe Yayınları.

Demirci, Muhsin. *Tefsir Usûlü.* İstanbul: İFAV Yayınları, 85. Basım, 2020.

Ebi Talib, Mekki. *Keşf*. Thk: Muhyiddin Ramazan. Beyrut: Müessesetü'r-Risale Yayınları, 3. Basım, 1984.

Ebu Şame. *Mürşidü'l-Veciz*. Thk: Dr. Velid Mesaid Dabdabai. Kuveyt: İmamu'z-Zehebi Yayınları, 2. Basım, 1993.

Fâris, Tâhâ. *Terâcîmu'l-Kurrâi'l-'Aşer ve Ruvâtihümü'l-Meşhurin*. Beyrut: Müessesetü Reyyân, 1. Basım, 2014.

Feyizli, Hasan Tahsin. *Kırâat-i Aşere*. Ankara: DİB Yayınları, 1. Basım, 2016.

Fırat, Yavuz. ''Kırâat İlmi ve Tarikler''. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (Şubat 2011), 37-55. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/66689

İbnü'l-Cezeri, Muhammed b. Muhammed. *Tahbirû't-Teysir*. Beyrut: Dar'ul-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1983.

İbn Kesir. *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*. Thk: Siyami b. Muhammed Es-Sellâme. Riyad: Tayyibe Yayınları, 2. Basım, 1999.

İbn Manzûr. Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Mükerrem. *Lisânü'l-'Arab.* Thk. Abdullah Ali Kebîr, M. Ahmed Haseballah, H. Muhammed Şâzelî. Kahire: Dâr'ul-Meârif, ts.

İbn Manzur. *Lisanü'l-Arab*. Beyrut: Dar'ı Sâdır, 2010.

İbn Zencele. *Huccetü'l-Kıraat*. Thk: Saidü'l-Efgani. Şam: Risale Yayınları, 1. Basım, 2014.

İbnü Mücahid. *Kitabu's-Seb'a*. Thk. Şevkî Dayf. Kahire: Dâr'ul-Mearif, 2. Basım, 1980.

İbnü'l-Cezeri, Muhammed b. Muhammed. *En-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr*. Beyrut: Dar'ul-Kütübü'l-İlmiyye, 5. Basım, 2016.

İbnü'l-Cezeri, Muhammed b. Muhammed. *Gayetü'n-Nihaye fi Tabakati'l-Kurra*. Lübnan: Dar'ül-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 2006.

İbnü'l-Cezeri, Muhammed b. Muhammed. *Müncidü'l-Mukriin ve Mürşidü't-Talibin*. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1931.

İbnü'l-Cezeri, Muhammed b. Muhammed. *Şerhu Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr*. Beyrut: Dar'ul-Kütübü'l-İlmiyye, 4. Basım. 2011.

İbnü'l-Cezeri, Muhammed b. Muhammed. Thk. Ali Muhammed Dabbağ. *En-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr*. Beyrut: Dar'ul-Kütübü'l-İlmiyye.

İbnü't-Tahhân. *Mukaddime fi Usûli'l-Kırâ'ât*. Kahire: Mektebü Evlâdü'ş-Şeyh li't-Türas, 2004.

İsfahânî, Râgıb el-. *Müfredâtü Elfâzı'l-Kur'ân,* thk. Safvân Adnân Dâvûdî. (Şam: Dâr'ul-Kâlem, 4. Basım, 2009.

Kandemir, Yaşar. ''Mevzu'' *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 29/493. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Karaçam, İsmail. *Kur'ân-ı Kerîm'in Fazîletleri ve Okunma Kâideleri*. İstanbul: İFAV Yayınları, 34. Basım, 2021.

Karaçam, İsmail. *Kur'an-ı Kerîm'in Nüzulu ve Kıraatı*. İstanbul: İFAV Yayınları, 6. Basım, 2018.

Karakılıç, A. Celâleddin. *Kur'an-ı Kerîm Okuma Kaideleri*. Ankara: Kalkan Matbaacılık, 11. Basım, 2018.

Kattân, Menna' Halil. *Mebahis fi Ulumi'l-Kur'an*. Kahire: Vehbe Neşriyat, 7. Basım.

Kur'ân Yolu Meâli ve Tefsir. çev. Hayreddin Karaman vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 7. Basım, 2020.

Mecmau'l-Lugati'l-Arabiyye. *Mu'cemü Elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Kahire: 1988.

Mekki, Muhammed. *Nihayetü'l-Kavlü'l-Müfid fi Ilmi't-Tecvîd*. Thk: Velid Recep Abdü'r-Raşid Acemi. Mektebetü Evladü'ş-Şeyh li't-Türas, 1. Basım, 2018.

Melahi, Abdullah Ali el-. *Tefsirü'l-Kur'an bi'l-Kıraati'l-Kuraniyyeti'l-Aşr*. Gazze: İslam Fakültesi Yayınları, 2002.

Muhammed b. Ali, Takîyuddîn. *Mecmuatü'n-Nahiv*. İstanbul: Muallim Neşriyat, 2022.

Muhammed Emin Efendi. *Umdetü'l-Hullan fi İzahi Zübdetü'l-İrfan*. İstanbul: Hanifiye Yayınları.

Muhammed Emin Efendi. *Umdetü'l-Hullan fi İzahi Zübdetü'l-İrfan*. Thk: Mehmet Çaba. İstanbul: Çelik Yayınevi, 1. Basım, 2021.

Nesefî, Ebü'l-Berekât. *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*. Thk. Yusuf Ali Büdeyvi. 1. Şam: Dâ'r İbn Kesîr, 11. Basım, 2023.

Ömer b. Kasım b. Muhammed en Neşşar el Ensar, Ebu Hafs Siraceddin. *el Budurüz Zahire fil Kıraatil Aşril Mütevatire*. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi.

Öz, Mustafa. ''Kurrâ'' *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 26/445. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Öztoprak, Siraceddin. *Kur'ân Kırâatı*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2. Basım, 2012.

Pakdil, Ramazan. *Talim, Tecvîd ve Kırâat*. İstanbul: İFAV Yayınları, 19. Basım, 2021.

Paluvi, Abdulfettah. *Zübdetü'l-İrfan*. İstanbul: Hanifiyye Kitabevi.

Racihi, Abduh er-. *Tatbiku's-Sarf*. Beyrut: Dar'un-Nehdatü'l-Arabiyye, 2014.

Sarı, Mehmet Ali. ''İmâle'' *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 28/288. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Sarı, Mehmet Ali. ''Med'' *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 28/288. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Saylan, Nesrişah. "Kıraat İlminde Hemze İle İlgili Bazı Vecihlerin İncelenmesi". *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 5 / 2 (Temmuz 2019), 285-298.

Suyutî, Celaleddin. *El-İtkan fi Ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Risalet Yayınları, 1. Basım, 2008.

Şehade, Ahmed – Kılıç, Mehmed. *Tefsirü'l-Kur'an bi'l-Kıraati'l-Kuraniyyeti'l-Aşr*. İstanbul: Haseki Derneği, 1. Basım, 2017.

Şerif, Imad Şaban. *Tefsirü'l-Kur'ân bi'l-Kırâati'l-Kurâniyyeti'l-Aşr*. Gazze: İslam Fakültesi Yayınları, 2007.

Taberî, İbn Cerîr et-. *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. Thk. Beşşar Avvad Ma'ruf. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1. Basım, 1994.

Temel, Nihat. *Kıraat ve Tecvîd Istılahları*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2018.

Veled Ebbâh, Muhammed el-Muhtar. *Tarihü'l-Kırâat fi'l-Meşrik ve'l-Mağrib*. Fas: ISESCO, 2001.

Zebîdî, Seyyid Muhammed Murtazâ el-Hüseynî ez-. *Tâcü'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Thk. Mustafa Hicâzî. Kuveyt: 1973.

Zehebi, Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Marifetü'l-Kurra'il-Kibar*. Thk: Salih Mehdi Abbas vd. Beyrut: Risale Yayınları, 2. Basım, 1988.

Zemahşerî, Ebü'l-Kāsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-. *el-Keşşâf*. Thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavviz. Riyad: 1998.

Zürkânî, Muhammed Abdülazîm. *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân.* thk. Halid b. Osman Es-Sebt.1.Medine: Daru İbn Affan, 199